

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR HISTORISK SÆMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

A A R B O G
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXXVI

HASLEV BOGTRYKKERI
1948

REDAKTIONSUDVALGET

Skoleinspektør J. HELTOFT, Haslev

Kontorchef, cand. mag. GUNNAR KNUDSEN
(Stednavneudvalget)

Adjunkt PAUL KIERKEGAARD
Herlufsholm

*Henvendelse i Redaktionssager sker til
J. Heltoft, Haslev*

Indhold af XXXVI Bind

Poul Christian Stemann. Af Amtmand V. Topsøe, Sorø	7
Aabningen af Absalons Grav. Af Lektor, Dr. phil. Poul Helms, Sorø	66
Nogle Oplysninger om Korsør og Omegn og Slagelse fra 1744. Af Overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse	73
Vilhelm Andersen og Barndomsegnen. Af Forfatter August F. Schmidt, Brabrand	86
Folkemøder i Sorø Amt. Af Overlærer Rasmus Nielsen, Næstved	97
Et Præste-Dynasti i Ørslev. Af Redaktør N. Jensen, Skelskør	116
Esbern Snare. Af Rektor Kjeld Galster, Aalborg	122
Angaaende Hollænderne paa Sprogø. Af Civilingeniør Ernst Haderup, Aarhus	135
Aarsmødet	139

Amtmand Poul Christian Stemann

Nogle Træk fra hans Liv og Embedstid.

Af V. Topsøe

F a d e r o g S ø n.

Poul Christian Stemann, der i 28 Aar var Amtmand i Sorø og derefter i 21 Aar Statsminister, var Søn af Gehejmeraad *Christian Ludvig Stemann*, hvis Grav findes paa Sorø gamle Kirkegaard.

Inden Regelmæssighedens Lineal tog fat paa Reguleringen af denne gamle Kirkegaard, fandtes Gehejmeraadens Gravsten som Kirkegaardens anseelige Midtpunkt; Gravstedets Bevovning er nu sløjfet, men den store Gravsten staar endnu paa Gehejmeraadens Grav og fortæller, at han 1813 døde som 83aarig Olding:

»Daadrig i 56 for Landet nyttige Embedsaar
var han

Kongehusets tro Mand
hver retssindig Danneborgers Ven
og lig en Lysets Engel tilbedt af
Hustru, Børn og Frender.

Hans Enke, 10 Børn og 43 Børnebørn
begræde hans Tab;
Men ej blot disse:
Danmark sørger.«

Den gamle Gehejmeraad, der fra sine unge Aar havde siddet i Centraladministrationen, først i tyske Kancelli og Kommercekollegiet, derpaa som Finansminister og Gehejme-

statsminister, og som fra disse sidstnævnte Stillinger efter Systemskiftet i 1784 var gaaet som Amtmand til Haderslev og derfra som Overpræsident til Altona, endte sit Liv i Sorø, hvor han tilbragte sit Otium fra 1808 for at være i Nærheden af Sønnen — Amtmanden i Sorø, til hvem han var knyttet med faste Baand.

Imellem Faderens og Sønnens Løbebane er der en Parallel, ikke blot derved, at de begge under Beklædelse af tilsvarende Embeder naaede op i den højeste Top — Sønnen dog højest, men ogsaa derved, at de begge i Historien betyder Afslutningen af hver sin politiske Periode — Faderen af den Guldbergske Periode; han var fuldt ud Guldbergs Mand — Sønnen af selve Enevælden, den sidste af Frederik VI's Mænd. Begge tilhørte politisk med et strængt konservativt Livssyn Enevælden og var opfyldt af Troskab overfor Kongen og den Kongelov, de begge havde aflagt Ed paa, men begge havde ogsaa i sociale Spørgsmaal, i al Fald i deres yngre Aar, en liberal og frisindet Forstaelse.

Til Oplysning om Faderens humane Indstilling kan det saaledes anføres, at han paa Grund af sin Interesse for Bondestandens Vel var blevet Medlem af den paa Reverdils Foranledning i 1761 nedsatte Landbokommission — senere Generallandvæsenskollegiet — og der foreligger Udtalelser fra ham, der viser, at han allerede dengang tog Sigte paa den Ophævelse af Stavnsbaandet, som først de store Landbo-reformer langt senere skulde sætte i Værk. »Saalænge alle blegne af Forskrækkelse, naar man taler om Bondestandens Frihed, hvem tør vel saa lade sig mærke med den Overbevisning, at det vilde være til Menneskehedens Ære — —, om den danske Bonde erholdt mere Frihed eller rettere sagt nogen Frihed, hvoraf der nu ikke er Spor,« udtalte han skriftligt i Misfornøjelse med, at det kun var Smaating, der kom ud af Kommissionens Arbejde.

Om Sønnens Syn i samme Retning vidner det, at han som ung Godsejer af Kronprinsens egen Haand i Landhusholdningsselskabets Møde fik overrakt Selskabets mindre Guldmedaille som Paaskønnelse for paa sit Gods at have fritaget Bøndergodset for Hoveri in natura.

Karaktermæssigt var der derimod Forskel paa Fader og Søn. Den gamle skildres fra alle Sider som en ualmindelig elskelig Mand, som altid viste Venlighed, hvor han kom, men paa den anden Side ogsaa forstod at lempe sig efter de forskellige Magthavere. Han var saaledes en af de ganske faa, der efter at have været knyttet til Struensee, for hvem han havde udarbejdet Planen til en fuldstændig Reorganisation af tyske Kancelli, til hvis Førstemand han ved denne Omordning blev udnævnt, gled over i den Guldbergske Kreds. Hans Adling — der skete samtidig med Guldbergs — og hans mange Udnævnelser — sidst til Gehejmestatsminister — er Vidnesbyrd om, hvor nær han gennem Guldberg blev knyttet til Enkedronningen og Arveprinsen.

Hans Afsked som Minister kom derfor som en fuldstændig Overrumpling for ham i det berømte Statsraadmøde den 14. April 1784, da Kronprinsen efter sin Konfirmation første Gang skulde holde GehejmeStatsraad. Ugedagen forinden havde Stemann, Guldberg og Ronsencrone modtaget Udnævnelse til som GehejmeStatsministre at indtræde i Statsraadet, og Statsraadets Møde den 14. April skulde da begynde med, at de 3 nye Statsministre aflagde Ed paa Kongeloven. Men da Stemann som den ældste rejste sig for at gøre dette, blev han som bekendt afbrudt af den 16aarige Kronprins med Ordene: »Behag at bie lidt; jeg har først noget at tilkendegive fra min Fader,« hvorpaa Kronprinsen oplæste en af Kongen underskreven Deklaration, hvorefter Kabinetstyrelsen, som Guldberg havde skabt den, blev ophævet, Statsraadet genoprettet, og A. P. Bernstorff, Frederik Chr.

Rosenkrans, General Huth og Henrik Stampe skulde udnævnes til Statsministre sammen med de gamle: Otto Thott og Schack-Ratlou. Arveprinsen søgte at komme til Orde, men Kronprinsen havde Aandsnærværelse nok til at faa den sindssyge Konge og de to gamle Ministre, der skulde fortsætte, til at underskrive Udnævnelsen, hvorpaa Kongen løb bort til sit Gemak, og Statsraadet ophævedes. Efter Statsraadets Slutning betydedes det Stemann, Guldberg og Rosencrone og Joachim Moltke, at de skulde søge deres Afsked, og den bevægede Dag sluttede derefter med det sædvanlige Bal, hvor Kronprinsen dansede livligt, medens Enkedronningen havde Hovedpine, men dog maatte deltage sammen med den bedrøvede Arveprins. Stemanns egne Optegnelser¹⁾ slutter Beretningen saaledes:

»Ballet var et af de muntreste, man i lang Tid havde haft. Schack-Ratlou havde som en Mester ledet og ordnet alt, hvad der hørte til denne mærkelige Dag.«

Saaledes endte efter den Plan, der forud var tilrettelagt af Schack-Ratlou i Forstaaelse med Bernstorff, det Guldbergske Styre, og den Periode, der førte til Landboreformerne, begyndte. Med vanlig Blidhed modtog gamle Stemann sin Skæbne, idet han som paa Plaster paa Saaret udnævntes til Amtmand i Haderslev, medens Guldberg gik til det tilsvarende Embede i Aarhus.

I Modsætning til Faderen havde Sønnen en meget stærk Viljestyrke og udpræget Karakterfasthed, der ikke gav op overfor noget, og som viste sig baade i stort og smaat og baade overfor lav og høj. Det fortælles,²⁾ at Christian VIII engang under Samtale med sin almægtige Minister tabte Taalmodigheden overfor hans Vedholden og stampede i Gulvet, idet han udrød: »De vil da ogsaa altid have

1) Personalhistorisk Tidsskrift, 3. Rk., 6. Bd.

2) P. Hjørtz Breve, I, 97.

Deres Vilje,« men Stemann svarede ganske roligt: »Nej, kun naar jeg bestemt tror, at just denne er til Landets og Deres Bedste.« At han ikke var til at bides med, fik hans Overordnede — navnlig Universitetsdirektionen, der var hans Foresatte som Administrator for Akademiet, tit og ofte at sande; og de underordnede havde i ham en streng Chef, der ikke kendte Pardon overfor Forsømmelser og Skødesløshed. Modsigelser taaltes ikke. Overfor Folk, der søgte ham i Embedsmedfør, havde hans Væsen en vis Brøsigthed, der ofte stødte. »Naa Mossjø, hvad vil Han?« var hans sædvanlige Tiltaleform uden Persons Anseelse.

Der mangler imidlertid ikke Træk, der viser, at denne Brøsigthed kunde dække over et varmt følende Hjerte, og at han kunde vise Forstaaelse og Hjælpsomhed overfor dem, der uden egen Skyld var kommet galt afsted. I Familiens Kreds var han højt skattet, og til Faderen var hans Forhold en sønlig Kærlighed udover det almindelige.

Den gamle Gehejmerraad boede under sit Otium i Sorø i den »Trautnerske Gaard«. Tæt ved, i den gamle Amtmandsbolig, boede en anden Ekscellence, Gehejmerraad Urne, der havde været Justitiarius i Højesteret og senere Overpræsident i København. Da Poul Christian Stemann ved Frederik VI's Salving ogsaa var blevet Gehejmerraad, husede Sorø paa een Gang 3 Ekscellencer, hvilket forlenede Byen med en vis Fornemhed med Visitter og Modtagelser; i al Fald maa det have gjort sit Indtryk,¹⁾ naar den gamle Gehejmerraad Stemanns Karet med Stadsspandet af de 4 Sorte og med Livjæger-Hansen bag paa Karet skrublede ned ad den smalle Gade for at køre Gehejmerraaden den korte Vej til Kirke om Søndagen.

Gehejmerraaden var meget feteret i Byen og afholdt. Selv i hans sidste Leveaar fejredes han paa Akademiet ved en

¹⁾ Harhoffs Breve.

af Amtsfuldmægtig Harhoff arrangeret Fest, hvor Hyldesten blev leveret den gamle Mand i følgende Strofer:

»Men og en Olding ej vi bør forglemme
En Mand, som sølvkronet er.
Held for hans gamle Dage vi istemme
Hans Minde blir os stedse kjært.
Held sølvkronet Olding! end mangen Gang
han syngte vil sin Konge velmeent Sang.«

Hvorpaa der blev trompetet, saa Akademiet rystede!

Poul Christian Stemanns Uddannelse.

Poul Christian Stemann blev født i København den 14. April 1764 i Faderens første Ægteskab med Augusta Müller, Datter af Bygmester i Slesvig, Major Otto Joh. Müller, som Faderen havde lært at kende, da han som ung Sekretær i tyske Kancelli ledsagede Frederik V paa Rejse i Hertugdømmerne. Familien boede i København, hvorfra et af den senere Statsministers første Barndoms minder¹⁾ var, at han, medens Moderen vaskede Familiens Tøj ude i Gaarden, blev bundet til Posten, for at Moderen kunde være i Ro under Vasken. Moderen døde, da han var 10 Aar gammel; Faderen indgik imidlertid nyt Ægteskab i 1777 med en af Juliane Maries Hofdamer, Frøken v. Schmettau, der i 5 Aar overlevede Faderen. Sønnens Opdragelse lededes af en Huslærer, men samtidig fik han særlig Undervisning i Fransk, Ridning, Dans og Tegning — i sidstnævnte Fag saa grundigt, at han endog gennemgik Akademiets Tegneskole. 1780 paabegyndte han sit juridiske Studium og tog, efter at have taget sin Examen, til Kiel og Göttingen for at fortsætte Studierne. Disse maa imidlertid have været meget kortvarige, thi alle-

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 3. Rk., 6. Bd., S. 5.

rede til Paasken 1783 er han tilbage i København, hvor han — efter at have gennemgaaet Kursus i Mineralogi og italiensk Bogholderi faar Ansættelse i Bjærgværksdirektoratet. Paa denne Konto ledsagede han Faderen, der som Finansminister og Formand i det norske Bjærgværksdirektorium skulde inspicere de norske Sølv- og Kobberværker, til Norge, og denne Rejse benyttede han til et længere Norgesophold, hvorunder han opnaaede den Ære (som 19-aarig!) sammen med Faderen at blive udnævnt til Medlem af de kgl. Videnskabernes Selskab. Besøget i Norge, der strakte sig over et halvt Aars Tid, gav ham Lejlighed til at stifte Bekendtskab med de ansete norske Familier Collet og Anker, der senere kom til at spille saa stor Rolle i Norges Historie.

Faderens Afsked som Statsminister fandt Sted paa Sønnens 20aarige Fødselsdag — han fejrede Dagen med at deltage i det Hofbal, der sluttede det bevægede Statsraad — han maatte nu skilles fra Faderen, der flyttede til Haderslev. Selv forblev han i Bjærgværksdirektoratet, indtil han indtraadte i Højesteret, først som Auscultant og fra 1789 efter sit fyldte 25 Aar som Assessor.

At han i saa ung Alder fik Sæde i Højesteret, skyldtes den Velvilje, Christian Colbjørnsen nærede for ham; Christian Colbjørnsen var dengang efter de store Landboreformers Gennemførelse blevet Generalprokurør og havde overordentlig stor Indflydelse i Kancelliet, men det hjertelige Forhold imellem Colbjørnsen og Stemann — begge af et iltert Temperament — fik en brat Afslutning, da Stemann i et Selskab havde udtalt sig for anerkendende om en Pièce, der tog Parti i den fanatiske Strid, som Landboreformerne havde medført imellem Colbjørnsen og Kammerherre Lüttichau. Colbjørnsen nægtede at give Stemann Haanden, og da Sagen kom for Højesteret som en Injuriesag, Colbjørnsen anlagde

imod Lüttichau for hans ganske usømmelige Udtalelser, forlangte Colbjørnsen, at Stemann under Sagen skulde vige sit Sæde.¹⁾ Fjendskabet holdt sig til Colbjørnsens Død i 1814 til Trods for, at Stemann som ung havde været en daglig Gæst i Colbjørnsens Hus.

Forinden sin Indtræden i Højesteret havde Stemann (den 5. Marts 1788) giftet sig med Cathrine Elisabeth Wasserfall, Datter af den rige Grosserer Peter Wasserfall, der paa sit Lyststed i Søllerød førte et meget selskabeligt Hus. Kort Tid efter Brylluppet erhvervede han »Benzonlund«, det nuværende Dønnerup i Holbæk Amt, men her tilbragte han og Hustruen kun Sommerferierne, medens han den øvrige Del af Aaret boede i København, naar han ikke var paa Besøg hos Faderen i Haderslev eller Altona.

Som Højesteretsdommer deltog han i Voteringen i den af Kancelliet anlagte Pressesag imod »Vækkeren« — et Stridsskrift, som Malte Bruun havde paabegyndt under den bevægede Tømmersvende Strejke i 1794. I et af de 3 Numre, hvori dette »Blad for Menigmand« naaede at udkomme, hed det: »Naar Menigmand først bliver oplyst, saa skal der ingen mere undertrykke ham. Saa skal han le ad de Skurker, som vilde indbilde ham, at Folkene er som andet Kvæg, der lader sig drive, malke, slagte ned, naar de høje Herrer faa Lyst.« I sit Votum angaaende Strafbarheden i denne Udeladelse, gik den unge Højesteretsdommer stærkt i Breschen for Frifindelse, idet han priste Censurens Ophævelse, »dette Pavedømmets og Hierachiets usle Misfoster, hvormed Pave Alexander den 6. for evig har opnaaet at brændemærke sit Minde«! Og videre siger han i sit Votum, at skal Forfatteren af Skriftet straffes, blev Bibelen da den første Bog, som maatte forbydes, thi ved ingen Bog er Folkets Begreber saa ofte misledelede som ved denne.«!

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 3. Rk., 6. Bd., S. 57.

Stemanns Votum viste Modighed overfor den Regering, der havde rejst Sagen, og er værd at lægge Mærke til, naar man ser hans senere Stilling overfor Pressefriheden.

Amtmanden i Sorø.

Efter at Amtmand og Overhofmester ved Akademiet Haxthausen ved sin Udnævnelse til Stiftamtmand i København 1787 var afgaaet som Amtmand i Sorø, blev den hidtilværende Amtmand i Korsør og Antvorskov Amter, Kammerherre Vilhelm Scheel midlertidigt ansat som Amtmand tillige over Sorø og Ringsted Amter, hvorimod Overhofmesterstillingen ved Akademiet ikke blev besat. Ved Plakat af 28. September 1793 blev Kongerigets Amter indskrænket fra 25 til 17, og herved blev Korsør og Antvorskov Amter sammenlagt med Sorø og Ringsted Amter til eet Amt.

Denne Sammenlægning traadte i Kraft, da Scheel gik af som Amtmand, og til det saaledes nyoprettede Sorø Amt blev Poul Christian Stemann udnævnt ved kgl. Resolution af 21. December 1798. Han var altsaa dengang 34 Aar og kom til at beklæde Embedet i 28 Aar — et bevæget Tidsafsnit i Danmarks Historie: Napoleonskrigene, Slaget paa Reden, Københavns Bombardement, 7 Aars Krigen med England, Krigene med Sverrig, de franskspanske Hjelpe-troppers Besættelse og til Slut Norges Afstaaelse og Statsbankerotten. Men til Trods for al denne Trængselstid blev Perioden dog ogsaa Vidne til store Reformers Gennemførelse. Med Landboreformerne var det vel foreløbig Slut, men baade Fattig- og Skolevæsenets Ordning kan dateres fra denne Periode. Samtidig udvikledes Trafikvejene ved de nye Kongevejes Anlæg, og den første Dampskibsfart tog sin Begyndelse. Paa mange Maader maatte Tiden stille Krav til sine Embedsmænd, og næppe nogen indenfor Standen besad

en saa udpræget praktisk administrativ Dygtighed som den nys udnævnte Amtmand i Sorø.

Han tog fat med stor Flid og Grundighed. Det fortælles, at han, der jo ikke fra sin tidligere Gerning besad særligt Kendskab til netop en Amtmands Anliggender, begyndte med at gennemlæse hele Reskriptsamlingen, der indeholder alle Reskripter lige fra 1660, og at dette foregik som Nattearbejde, medens Hustruen sad ved hans Side med sit Haandsarbejde ofte lige til Morgensolen kastede sit Skær ind igennem Akademiets store Vinduer. I sit Kontor indførte han en minutøs Orden af saa udmærket Beskaffenhed, at A. S. Ørsted, der som Prokurør inspicerede Amterne, afgav en særlig Indberetning om Amtkontorets fortrinlige Orden i Sorø. Denne Indberetning var saa paafaldende, at Kancelliet fik Kongen til at rescribere Stemann sin allerhøjeste Tilfredshed.

Han havde en uhyre stor Arbejdskraft, og selvom han i al Fald i visse Perioder havde særdeles dygtige Fuldmægtige, tog han dog selv en Haand med i Arbejdet. Da hele Kontorpersonalet i Begyndelsen af hans Embedstid gjorde Strejke, lod han dem alle tage bort og kaldte dem ikke tilbage, da de fra »Krebshuset« søgte Afbigt.¹⁾ Han klarede selv det hele, indtil han fik nye Folk ansat.

Et Amtskontors Opgaver dengang adskilte sig i mange Henseender fra, hvad de er i Dag. Amtsraadene oprettedes først 1841, og de Opgaver, som Amtsraadene nu varetager, skyldes en senere Udvikling, — saaledes var de store Vejes Anlæg og Vedligeholdelse henlagt til Staten, og Sygehusvæsenet endnu ikke organiseret som offentligt.

For *Fattigvæsenets* Vedkommende gælder endnu Frederik IV's gamle Betlerforordning af 1708. Paa Landet var det herefter Hovedreglen, at de fattige gik paa Omgang hos

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift anførte Sted, S. 23.

Bønderne; imod at arbejde for dem fik de Kosten, saaledes at en egentlig Forsorg kun fandt Sted for de gamle og Syge. Den Hjælp, disse maatte have, blev ydet af Herredskassen, der udbetalte det fornødne til Sognepræsterne i hvert Sogn, og disse maatte da aflægge Regnskab over for de Fattiginspektører, der styrede Herredskassen — nemlig Provsten, Amtsforvalteren og Herredsfogden. Det var altsaa Sognepræsterne, der direkte forestod Forsorgen. Stemann kom hurtigt til den Opfattelse, at Sognepræsterne ikke med fornøden Iver tog sig af denne Opgave, og kort efter sin Tiltræden tog han derfor Initiativ til at faa udsendt en Instrux, der indskærpede Præsterne deres Pligter. I den Skrivelse, hvormed han omsendte denne Instrux til Provsterne, benyttede han det Udtryk, at der hidtil var vist Skødesløshed og Lunkenhed fra Sognepræsternes Side. Stemanns Brev var kun beregnet paa at læses af Provsterne, men en af dem lod det gaa videre med Instruxen til Sognepræsten i Boeslunde, *Henrik Beckmann*, der geraadede i et sandt Raseri. Han overfusede Stemann og betjente sig herved af en Skrivemaade, »der maatte betage ham al Ret til Fyldestgørelse«, saa meget mere, som Fattigvæsenet i Boeslunde i 5 Aar havde været i utilbørlig Tilstand. Men ikke nok med det, Beckmann erklærede rent ud, at han fuldstændig fralagde sig Fattigvæsenet og ikke vilde indlade sig i nogen Korrespondance herom med Fattigstyrelsen. Nu reagerede Stemann. Først fik Beckmann en Mulkt dikteret og derefter Paalæg om under en Dagbøde paa 1 Skilling at fremsende sine Regnskaber og Protokoller. Et Vidnesbyrd om Pengenes Værd dengang er, at Truslen om den ene Skilling pr. Dag strax fik Præsten til at efterkomme sine Pligter. Stemann faldt dog ikke til Ro, men foranledigede, at det Bidrag til Herredskassen, som Fattiginspektionerne efter frit Skøn kunde paaligne dem, der ikke var

Gaardmænd og Husmænd (disse svarede nemlig fast 4 og 1 Skilling aarlig) for Pastor Beckmanns Vedkommende blev forhøjet fra 4 Skilling til een Rd. I sin Harme herover henvendte Beckmann sig med en personlig Klage over Stemann til Kronprinsen, men paa Kancelliets Forestilling fik han Afslag paa Klagen og i Tilgift en Misbilligelse fra allerhøjeste Sted.¹⁾

En Reform af hele Fattigvæsenet fremkom imidlertid ved Reglementet af 5. Juni 1803. Ved dette Reglement, der hviler paa Stemanns Forslag til Kancelliet, blev første Gang Fattigvæsenet gjort obligatorisk — i Sognekommunerne under Ledelse af en Sognekommision og i Amterne af en Amtsfattigdirektion. Disse Direktioner, der havde en højkonservativ Sammensætning (Amtmanden, en Provst, 2 Lensbesiddere og 6 Medlemmer) skulde understøtte de trængende, der ikke var hjemmehørende i nogen bestemt Kommune (Midlerne dertil fik de ved Bødeindtægter og Auktionsgebyrer) og iøvrigt have Indseende med Fattigkommissionerne i Sognene.

I denne Organisation har man Forløberen for Amts- og Sogneraad.

Med Hensyn til *Skolevæsenet* gjaldt Christian VI's Forordning af 1739, der paalagde Degnene at undervise Ungdommen i »Kristenkundskab, Læsen, Skriven og Regnen«, men dels var Degnene yderst skødesløse i Opfattelsen af denne Pligt, dels blev Pligten ikke haandhævet fra højere Sted. Endelig savnede Skolerne Husly. Der fandtes kun de paa privat Initiativ funderede Skoler og Frederik IV's Rytterskoler. Til de førnævnte hørte de paa Sorø Klostergods allerede i Henhold til Resolution af 1732 oprettede Skoler — een Skole i hvert af de til Godset hørende 12 Sogne, Bromme dog undtaget. Men med Vedligeholdelsen af disse

¹⁾ Forestilling 28. Januar 1808.

Bygninger var det lidet bevendt, og alvorligere var, at Undervisningen mere og mere udartede sig til den rene drævende Plapren udenad. Intet Under, at Skoleforsømmelserne hørte til Dagens Orden.

Stemann tog ved sin Tiltrædelse strax fat paa disse Forhold. Han slog med haard Haand ned paa Skoleforsømmelserne og fik — efter at Akademiets Finanser var bragt paa Fode — overalt gjort Bygningerne paa Godsets Omraade i god og brugbar Stand. Sjællands Biskop *Münster* kunde derfor, da det provisoriske Reglement om Skolevæsenets Ordning paa Sjælland af 10. Oktober 1806 — Forløberen for den store almindelige Skoleordning af 1814 — skulde føres ud i Livet, — udtale, at Sorø Akademis Gods var det, der mest virksomt og uegennyttigt havde fremmet Skolen hen imod det bedre. Stemann var for Akademiets Omraade kommet Ordningen i Forkøbet.

Men ogsaa Undervisningen var Genstand for Stemanns Interesse. Udenadslæsningen skulde efter hans Program høre op, og til Læsebøger skulde ikke blot bruges religiøse Bøger, men ogsaa andre for Ungdommen morende og nyttige, der kunde fremme Børnenes Interesse for at tilegne sig Stoffet. Stemann, der i sine Skoleplaner havde Sognepræsten i Sorø, *Sommer*, og Provsten i Slagelse Herred, *Dr. Plum* i Slagelse, paa sin Side, kom derved i en til Tider meget skarp Konflikt med Provsten i Ringsted Herred, den yderst konservativt indstillede *Christian Haundorph* i Munkebjergby. Haundorph saa i Stemann »en meget ilende Herre«, hvis Indsigt i Skolespørgsmaal han bestred. Selvfølgelig lod den ilsomme Herre ikke dette gaa upaataalt hen.

Reglementet af 1806 indførte provisorisk — ligesom senere den store Anordning af 1814 — Skolekommissioner og Skoledirektioner, og hertil fik Stemann i 1808 føjet Amtsprovster, der skulde være de praktisk administrerende af

Skolevæsenet i Amterne. Til denne Stilling i Amtet udnævnte Kancelliet paa Stemanns Indstilling Sognepræsten i Gyrstinge, *Dr. P. H. Münster*. Derved fik den meget ældre Haundorph Tak for sidst — i en Tilsidesættelse,¹⁾ som han følte som »en Krænkelse bittere end en ufortjent Død«.

Til Gennemførelse af de mere moderne Skoletanker, der var oppe i Tiden, og som Stemann i høj Grad gjorde sig til Talsmand for, skortede det imidlertid paa Læreruddannelsen; Blaagaards Seminarium var først lige begyndt. Den energiske Amtsprovst søgte at bøde herpaa ved i 1810 paa Borgerskolen i Ringsted at indrette et Kursus for ikke uddannede Lærere, hvortil i Følge Harhoffs Breve kommanderedes 32 »utilredne Skoleholdere«, der i 3 Maaneder skulde kampere i Ringsted for at lære at skrive og læse. Om dette Kursus, der efter de 3 Maaneder endte med en ligefrem Examen, har haft nogen synderlig Virkning, melder Historien intet. Det blev ikke gentaget.

Tiden efter 1814 prægedes iøvrigt paa Skolevæsenets Omraade af Diskussionen om »den indbyrdes Undervisning«, der var paa Mode i Frankrig og England. Her i Landet gjorde en af Frederik VI's Adjutanter, Oberst *Abrahamson* (den »røde Bisp«) sig til Talsmand for denne Skolereform, der bestod i, at Børnene ved Hjælp af ophængte Tavler og Tabeller selv skulde øve sig i Læsning og Regning. Frederik VI gjorde denne Tanke, der jo var fremsat af en af de »røde Fjer«, til sin Kæphest og støttedes her i Amtet af den energiske Amtsprovst i Gyrstinge; men paa Grund af den megen Modstand kom man dog ikke længere end til, at det blev overladt til Skolekommissionerne selv at afgøre, om den »indbyrdes Undervisning« skulde indføres og da kun paa de yngste Alderstrin. Bevidstheden om, at Metoden havde Kongens Bifald, bevirkede dog, at den fandt Indpas

¹⁾ Johs. Jensen: Alsted-Ringsted Herreders Skolehistorie, S. 29 ff.

i ca. 2000 Skoler. Først H. N. Clausens hvasse Kritik i 1831 over Resultaterne gav Metoden Dødsstødet; ved Frederik VI's Død faldt den bort.

Justitsmyndigheden, der indtil Retsreformen laa hos Amtet, idet det var Amtmanden, der bestemte, om Tiltale i kriminelle Sager skulde rejses, udøvede Stemann med Strenghed og Fasthed. Peter Hjort anfører, at han til det yderste forfulgte Drenges Frugttyverier, men at han kunde vise Overbærenhed, naar han fandt Undskyldning i Synderens Forhold. Mærkede han ond Vilje eller fandt upassende Optræden, reagerede han kraftigt. Som Exempel paa det sidste omtaler Peter Hjort, at da Frederik VI i 1827 indviede den nye Akademibygning, bespiste den lige udnævnte Director for Akademiet *Tauber* i sit Hus, hvor Kongen var indkvarteret, en Del Gæster, men sendte bagefter en Regning til Universitetsdirektionen paa 1800 Rd. Da Direktionens Formand, den kendte *Ove Malling* — udbad sig Stemanns Erklæring om, hvad der skulde gøres, svarede Stemann ordknap: De skal sende ham Pengene og samtidig hans Afsked.

Udskrivningsvæsenet sorterede den Gang under Amtet, og Amtmanden ledede derfor Sessionerne. Heller ikke her manglede Stemann Raad. En rig Gaardmandssøn¹⁾ havde besørget de fornødne Bestiktelser og bar sig ved Sessionen meget kløgtig ad med at spille døvstum. Trommer og Pistol-skud anfægtede ham ikke. Saa gik Stemann tæt ind paa Livet af Manden og hviskede ganske sagte: »Nu er du færdig, Lars, nu kan du gaa.« »Manne Tak, He Kammehære,« svarede Lars lettende paa Hatten, og var saa opdaget.

Som nævnt skyldtes baade det grundlæggende Fattig-Reglement af 1803 og til Dels ogsaa Skoleanordningen af 1814 Forslag fra Stemann. Det samme gjaldt Reglementet om Snekastning af 20. December 1799, som Stemann udarbej-

1) P. Hjorth, anførte Sted.

dede efter den ualmindelig snefulde Vinter i 1798. Ligeledes skal Forordningen af 27. Januar 1804 om Befordringsvæsenet kunne føres tilbage til ham.

Han nød, som det ses, stor Anseelse i Kancelliet og Renteskammeret. Et Vidnesbyrd herom er ogsaa, at da man efter Norges Adskillelse syslede med Reformer i Statsstyrelsen, henvendte Kancellipræsident Kaas sig til Stemann, idet Kaas tilsigtede Adskillelse af den dømmende Magt fra den udøvende og en Decentralisation af Centraladministrationens Embedsforretninger, men ønskede at høre Stemanns Mening herom. Stemann svarede, at Manglerne i den indre Styrelse beroede paa den Smaaheds Aand, der prægede Embedsmændene og det meget Skrivi-eri imellem dem indbyrdes. »Skal nogen væsentlig Forandring ske, maa Aanden i hele Bestyrelsesvæsenet lige fra dets øverste til dets nederste Trin aldeles forandres; sker det ikke, saa vil enhver Forandring og Forbedring i Formerne kun lidet nytte, men de gamle Fejl og Mangler snart igen indsnige sig.«

Stemann havde altsaa et klart Blik for den smaatskaarne Embedshævdelse hos Embedsmændene — men ikke desto mindre førte denne Meningsudveksling imellem de to Mænd, som i en Menneskealder efter hinanden styrede danske Kancelli, ikke til noget Resultat.¹⁾ Reformerne maatte vente til Grundloven og Retsreformen af 1919.

Forholdet til Frederik VI.

Til *Frederik VI* stod Stemann i et hjerteligt Forhold. Kongen aflagde ham saaledes Besøg i 1811. Harhoff fortæller, at Besøget faldt paa et noget ubelejligt Tidspunkt for Stemann, da »vor Fader netop i mange Dage havde været

¹⁾ Danmarks Riges Historie, 1814—38, S. 41 ff.

maadelig i Skindet«. En særlig Ære nød Stemann i 1810 ved under Christian VII's Jordefærd at skulle følge Kisten til Hest fra Røde Vejrmølle til Roskilde, hvilket — ligeledes efter Harhoffs Beskrivelse — satte ham i ondt Humør, ogsaa fordi han først maatte til København »for at faa nogle Klæder paa Raden«. Ved Frederik VI's Salving i Frederiksborg Slotskirke var Stemann med, og blev i Anledningen hædret med Udnævnelsen til Geheimekonferensraad. Bortset fra en enkelt Episode, jfr. senere — nød han stadig Kongens Bevaagenhed, og som Minister knyttedes han personligt meget nær til Kongen. Frederik VI's Død den 3. December 1839 ramte ham derfor som et haardt Slag. »Idet Landet tabte en højagtet og elsket Konge, tabte jeg min trofaste og ædleste Ven. Ikke alene skænkede han mig sin Tillid og Fortrolighed, men han græd med mig ved mine Sorger, min Broders og mine tvende Døtres Død, og jeg græd med ham ved hans Kummer, da han saa sine Forventninger og Forhaabninger om Prinsesse Vilhelmine¹⁾ skuffede — og ved flere Lejligheder, jeg ikke tør berøre. Enhver Ting, der angik mig og mine, turde jeg frit betro ham og udbede mig hans Raad, ingenlunde som Konge, men som privat Ven, og jeg følte mig derfor ligesom forladt, da han gik bort.« Med disse smukke Ord stemmer det, at Biskop Münster fortæller, at Stemann med taarefyldte Øjne rakte ham Haanden, da Statsminister Otto Moltke fra Amalienborg Slotsaltan havde udraabt Christian VIII.

Krigen i 1807.

Efter at Slaget paa Reden havde vist Vanskeligheden ved Neutralitetspolitikkenes Opretholdelse, blev der ved Forordn.

¹⁾ Der sigtes til Fred. VI's Datter og hendes ulykkelige Ægteskab med Prins Frederik (Fred. VII).

af 11. Juni 1802 og 8. Juni 1803 gennemført en Hærreform, der i væsentlig Grad udvidede Hærens Rammer ved Opretelsen af Landeværnet og nye Afdelinger indenfor Hæren. Udskrivningen af Mandskab og Heste blev derfor for Amtene en væsentlig større Byrde end tidligere — ogsaa Indkvarteringen af de i Kantonement udlagte Afdelinger medførte et stort Arbejde for Amtskontorerne. Af Harhoffs Breve fremgaar det, hvilket Besvær det ofte forvolder at skaffe Fourage og Græsning til de Rytterafdelinger, der blev lagt i Kvarter rundt om i Landet, og som tit udskiftedes med nye Afdelinger.

Som bekendt koncentreredes Hovedstyrken af Hæren dog som Regel i Hertugdømmerne, hvor ogsaa Kronprinsen og Udenrigsministeren opholdt sig, idet det efter Regeringens Mening gjaldt at værne Sydgrænsen imod Indtrængen af de krigsførende Magters Tropper. Dette maatte navnlig efter Preussens Nederlag i 1806 ved Jena og Auerstädt anses som en imod Frankrig rettet Sikkerhedsforanstaltning. England opfattede det imidlertid anderledes, og da Danmark efter Freden i Tilsit og Mødet imellem Napoleon og Alexander skulde tvinges til sammen med Sverrig at tiltræde Fastlands-spærringen, kom England vort Land i Forkøbet ved Landgangen paa Sjælland i August 1807, men da stod Hovedparten af den danske Hær med Kronprinsen i Holsten. Den engelske Politik indlededes ved det bekendte Ultimatum, som Englands særlige Udsending — Jackson — den 8. August stillede Kronprinsen i Kiel om hele vor Flaades Udlevering.

Bekendt er det, at Frederik VI med Harme afviste dette Krav og overlod Forhandlingerne til Udenrigsministeren (Kristian Bernstorff), medens han selv ilede til København for at faa Krigsberedskabet paa Benene. Da Kronprinsen paa sin Overrejse fandt Forbindelsen over Store Bælt afbrudt, rejste han Dagen efter — medtagende den sindssyge

Konge — tilbage til Kiel, idet han mente det nødvendigt at bevare Forbindelsen med Fastlandet og eventuelt faa Hjælp derfra. Da Jackson, der fulgte efter Kronprinsen, kom til København, var Fuglen altsaa fløjet, og Udenrigsministeriets Direktør (Bernstorffs Broder) havde ingen Fuldmagt til at forhandle med Englands Udsending paa Grundlag af det fremsatte Ultimatum. Faa Dage efter fandt Landgangen Sted ved Vedbæk.

Regeringskollegierne skulde følge efter Kronprinsen, medens General Peymann og Admiral Steen Andersen Bille skulde sætte Hovedstadens Forsvar i Beredskab. Tanken kom da paa *Kronjuvelerne*, som det ikke gik an at lade blive i Hovedstaden under en kommende Belejring. Paa Rosenborg blev alle Regalierne — de tre Kroner, Rigsæblet, Scepteret, Sværdet og Ridderslagskaarden derfor i største Hast pakket sammen i forseglede Pakker. Disse Pakker blev betroet Kronprinsens Svoger, Hertugen af Augustenborg, der Dagen efter Kongens og Kronprinsens Afrejse hastede til Korsør, hvorfra han, ledsaget af forskellige af Kollegiernes Herrer skulde fortsætte til Hertugdømmerne for at støde til Kronprinsen. Ved Ankomsten til Korsør saa Hertugen Bæltet fyldt med engelske Skibe, og han vovede derfor ikke med sine Kostbarheder at forcere Overfarten. I Stedet for kørte han tilbage og standsede hos Stemann i Sorø; baade Stedet og Manden syntes ham at byde paa den fornødne Sikkerhed, og han besluttede derfor at overantvorte Klenodierne i Stemanns Varetægt. Kontorchef *Olrík*¹⁾ har morsomt skildret, hvorledes Stemann strax tilkaldte sin Forvalter, og hvorledes de tre Herrer med Regalierne i en Tøjkurv gennem Akademiets Korridorer hemmelighedsfuldt begav sig over i Kirken, med hvilket Akademiet dengang var sammenbygget, til det Gravkammer, der ligger under Holbergs Sarkofag. I Kam-

1) H. G. Olrik: Fra Rosenborg til Sorø Kirke.

meret staar Kisterne efter Hovmester Falk Henriksen Gjøs og hans Familie. Paa Jomfru Birgitte Gjøs Kiste fra 1652 løsnede de tre den ydre Side, saaledes at Pakkerne kunde skubbes ind i Kisten, og her fik Juvelerne da et foreløbigt Gemmested, der skulde vise sig sikkert.

Den 16. August skete Landgangen ved Vedbæk, og snart efter var hele Hovedstaden omringet, men hvad havde man af militære Styrker at regne med, naar den egentlige Hær befandt sig i Holsten? Kun Landeværnet og næsten ingen Vaaben. I Hast udgik der Befaling til de sjællandske Amtsmænd om at samle alt, hvad der kunde bruges til Udrustning af alle Slags. Cirkulæret nævner bl. a. de Hellebarder, Spyd, Sværd o. l., der fandtes i Kirkerne, »og som af vore Forfædre var brugt med saa megen Hæder imod Fjender og Voldsmænd, og som af deres Sønner og Efterkommere ville blive brugt ved denne Lejlighed med samme Held.«

Intet Under, at Heldet med saadanne Vaaben og uøvet Mandskab udeblev for General *Castenschiold*, der som øverstkommanderende for Landeværnet kom i Kamp med selve *Wellington* ved Køge den 29. August. *Castenschiolds* Hær blev splittet, og Englænderne kunde nu oversvømme hele Sjælland udenfor København med deres Tropper.

Den engelske kommanderende, General *von Linsingen*, en født Hannoveraner, tog Hovedkvarter i Ringsted og meldte sig strax hos *Stemann*. *Stemann* modtog sin Fjende med stor Værdighed i sin bedste Stue, omgivet af hele sin Husstand, og ved den Maade, hvorpaa han forstod at vinde Generalen for sig, fik han sluttet den Overenskomst, at alle Rekvizitioner til de engelske Tropper her i Amtet skulde gaa gennem de danske Myndigheder. Paa den Maade lykkedes det *Stemann* ved sin Optræden at skaane Befolkningen for, at Soldaterne ude i Kvartererne selv tog sig til Rette. Den engelske General forbeholdt sig Aftrædelsesværelser paa Aka-

demiet, og herfra gik han paa Jagt i Skovene med Stemanns Gevær.

Imidlertid blev alt sat ind paa Hovedstadens Forsvar — men efter Bombardementet den 2.—5. September maatte Byen give op og kapitulere. Efter Vaabenstilstanden med Flaadens forsmædelige Udlevering skulde Englænderne være ude af Landet den 19. Oktober, og allerede i Slutningen af September drog v. Linsingen med sine Tropper til Roskilde, saaledes at Sorø kunde vaagne befriet op. Da faar Stemann den 2. Oktober Meddelelse om, at v. Linsingen paany vil besætte Byen med sit Kavalleri, og at han ønsker at tage selve sit Kvarter paa Akademiet. Stemann blev da hed om Ørene ved Tanken paa de skjulte Skatte, og da Kongens Overhofmarskal *Hauch* netop er paa Antvorskov for at tilse sit Gods, satte han sig i Forbindelse med ham.

Hauch kom da selv til Sorø i en holstensk Vogn og medtog Kronjuvelerne, der blev stoppet ned i Hakkelsesække bag i Vognen. Ingen ved nu, hvorhen han førte Klenodierne, thi først i November er de paany i deres vante Gemmer paa Rosenborg. Guldservicet var imedens nedgravet i Haven paa Gisselfeld, men dette forhindrede ikke Grev *Danne-skiold* i at have v. Linsingen boende som Gæst.

Tilbagekomsten af de engelske Tropper var imidlertid blind Alarm. Englænderne overholdt den i Vaabenstilstanden satte Frist for Troppernes Afmarch.

Om Forholdet imellem Amtmanden og General v. Linsingen har Stemann selv gjort Rede overfor Kancelliet i en Pro Memoria af 17. September 1807, hvori det hedder, at han »ikke alene ikke har haft Ubehageligheder, men i alle tænkelige Maader nydt den mest venskabelige og høfligst mulige Behandling. General v. Linsingen er en særdeles agtværdig Olding, som holdt saa god Mandstugt, at jeg ikke har fundet grundet Anledning til at føre nogen Klage over

hans Troppers Forhold«. I en senere Pro Memoria siger han: »Jeg har anset det for min Pligt at søge at være i god Forbindelse med de her i Egnen commanderende engelske Officerer, hvilket jeg ogsaa finder at have opnaaet.« Han følte sig fuldstændig »overbevist om, at dersom, imod Forventning, mindste Molest af Generalens undergivne skulde øves imod Kongens Undersaatter, at han strax, dersom han blev vidende derom, vil tage de kraftigste Foranstaltninger til at opdage Gerningsmanden og til at skaffe Vedkommende Satisfaktion«. Desuden har Stemann anset det for uklogt at træffe nogen Foranstaltning, »som muligt kan anses som et Bevis paa, at man fandt Mistillid til den højest commanderendes sande Kraft og Vilje til at holde sine Undergivne i Aave«.

Om nogen Klage overfor Stemanns for venlige Optræden hører man ikke, ej heller Kritik af den Maade, hvorpaa han ordnede Rekvisitionerne, medens der af Kronprinsen blev rejst Tiltale i Frederiksborg Amt imod Amtmand Schulin, Grosserer Coninck og Pastor Rønne, der uden noget Mandat havde skudt sig ind som et Mellemed imellem Englænderne og Befolkningen. Stemann havde derimod benyttet sin Embedsmyndighed til at gennemføre en Ordning, der fra alle Sider anerkendtes som en Fordel for Befolkningen. 9. Februar 1808 fik han Storkorset.

Løvrigt var de engelske Troppers Forhold under Besættelsen rosværdigt.

Spaniernes Ophold.

Englændernes Angreb kastede os i Napoleons Arme. Ved Forbundet i Fontainebleau maatte vi love at være med til at tvinge Sverige til efter Tilsit Aftalerne at tiltræde Fastlandsspærringen. Nye militære Forberedelser maatte derfor træf-

fes, og bl. a. oprettedes der en Del Jægerkorps. Et af disse — »Kammerherre Krogs Jægere« — fik Garnision i Sorø, hvilket i høj Grad forandrede Livet i Byen. Stilheden blev nu afbrudt af Jægerne og deres Officerer. De sidste søgte den Klub, der var indrettet i Apotekergaarden, og gav til Tider med deres noget for militære Optræden Anledning til Rivninger med Klubbens civile Medlemmer, der overfor Byens Damer maatte føle, at de ikke længere var ene i Kurven. Ogsaa de Menige gav Anledning til Klager, men efter Harhoffs Breve kunde man ikke komme nogen Vegne med dem, da Chefen — Kammerherre Krog — elskede sine Jægere og troede, de var »Engler«, medens der i Virkeligheden skulde sættes et »B« foran.

I Henhold til Fontainebleau Forbundet maatte Danmark den 29. Februar 1808 erklære Sverrig Krig i Forbund med Frankrig og Rusland. Medens Russerne skulde angribe i Finland, skulde danske og franske Tropper med *Bernadotte* som øverstkommanderende angribe i selve Sverige. Men de eneste, der vandt, var Russerne, der tog Finland. Napoleons »første store Fejlgreb« gik ud over Danmark, idet hans spanske Eventyr gav ham nok at tænke paa i Spanien; han nølede nu med at give det franske Hjelpekorps Angrebsordre, og da tilmed Linieskibet »Prins Christian Frederik«, der som vort eneste tilbageværende større Skib skulde sikre Troppernes Overførsel over Sundet, blev sprængt i Luften ved Sjællands Odde 21. Marts 1808, løb Aktionen ud i Sandet. Vort eneste Udbytte blev, at 13.000 franskspanske Tropper fik Kvarter i Danmark, heraf 2 Regimenter Spaniere paa Sjælland.

I deres Kvarterer kom Spanierne godt ud af det med Kvarterværterne; men selvfølgelig voldte de Misfornøjelse »med at opæde Landets Fedme«. Det er regnet ud, at det samlede franskspanske Hjelpekorps indtil sin Afmarch i Foraaret

1809 kostede Landet 5.157.000 Rd. eller paa $\frac{1}{2}$ Million nær hele Provenuet af begge de to Hertugdømmers Skatter og Afgifter i 2 Aar tilsammen. Forholdet imellem Spaniere og Franskmænd var derimod i høj Grad køligt, og værre blev det, da Napoleon havde sat Joseph paa den spanske Trone. Da Bernadotte forlangte, at de spanske Soldater skulde aflægge Ed til den dem paatvungne nye Konge, udrød der den 31. Juli 1808 Mytteri i Roskilde, hvor »Asturiens Grenaderer« satte Bajonetterne paa og slog Generalmarch og under Raabet »Spanien leve, de Franske dø« samlede de i Roskilde og Omegn indkvarterede 3 Batailloner inde i Byen. »De kysede og omfavnede deres Faner, svore at dø for dem og deres retmæssige Konge; de tilraabte hinanden aldrig at sværge den nye Konge, men at dø som værdige Børn af deres saa elskede Kongehus.« Da de formodede, at den franske General, som opholdt sig i Palaisen, vilde flygte over i Domkirken, beskød de Vinduerne paa den Korridor, der forener Palaisen med Kirken, men deres gamle Oberst stillede sig imellem og raabte, at Vejen til Generalens Værelser gik igennem hans Bryst. Endelig lykkedes det Chefen for »Guadalaxara Regimentet« at berolige Gemytterne. Syg lod han sig af to gamle Grenaderer bære hen midt i Sværmen, han raabte til sine Batailloner, om de vilde adlyde den Stemme, de havde fulgt paa en March af mere end 800 Mil. En almindelig Tavshed blev afbrudt ved Raabet »Ja, vores gode Oberst!« »Saa følger mig da igen; jeg vil selv følge Eder tilbage til Lejren.« »Vi ville alle gaa tilbage til Lejren,« raabte nu alle, »men Obersten er syg, han skal ikke følge os.« »Obersten leve« genlød af alle Munde, og man fulgte hans Befaling. Kl. 11 om Natten var alt roligt¹⁾.

Saaledes endte dette Mytteri; men Spanierne blev strax forlagt til Ringsted og Slagelse, hvor de franske Officerer først

¹⁾ Brev af 9. Aug. 1808 fra Kaptajn F. Schwartz til Prins Christian Frederik.

tvang dem til at udlevere Hovedmændene (49 fra den ene og 47 fra den anden Bataillon) og Frederik VI derpaa lod dem afvæbne og udlevere til Franskmændene. Deres Forhold overfor Frederik VI var iøvrigt venligt: »Deres Hoved ville de ofre for deres egen Konge og for Kongen af Danmark deres Pulsaarer.« Men Mytteri var nu engang for Frederik VI Mytteri!

Freden med Sverig i Jönköping den 10. December 1809 opretholdt status quo, men Sverrig, der havde maattet afstaa Finland, vendte nu sine Øjne mod Norge. Koldinghus' Brand var ogsaa et af Resultaterne af denne »Krig«.

Bernadotte i Korsør.

Det følgende Aar valgtes *Bernadotte* til Tronfølger i Sverrig, og den 18. Oktober 1810 ankom han paa Gennemrejsen til Korsør. Fuldmægtig Harhoff maatte møde i Anledning af Prinsens Ankomst for at repræsentere sin Herre, der havde gjort sig syg. Saasnart Prinsen var traadt i Land, fyredes der 27 Skud, og man marcherede op til Postmester Carlheim, hvor der blev givet Kur og siden spist ved Sølvtaffelet mange skønne, af de to danske og en fransk Kok tillavede Retter.

Stemanns Helhred svigtede atter, da Prinsessen¹⁾ i December fulgte efter, og Harhoff maatte igen tage Affære. Han skriver herom: »Hun ser meget almindelig ud, men Prinsen²⁾ har et efter min Mening meget interessant Udseende. Prinsessens Hofdame var det eneste af Fruentimmerne, som var køn. Jomfruen og Pigerne var nogle stygge Tingester. Hele Toget udgjorde ialt 10 Vogne. Om Mor-

1) Den senere Dronning Desirée af Sverrig.

2) Den senere Kong Oscar I.

genen mellem 7 og 8 kørte vi fra Corsør, og i Ringsted blev spist Frokost; hvorhen Taflet var kørt i Forvejen.« I et senere Brev beklager Harhoff, at han ikke fik Lejlighed til at overbevise sig om, hvorvidt Prinsen virkelig, som det hed sig, fik Bryst. Han var dengang 9—10 Aar gammel!

Det sidste Forbund med Napoleon.

Venskabet mellem Napoleon og Alexander var allerede under Mødet i Erfurt stærkt afkølnet. Fastlandsspærringens Gennemførelse voldte Rusland Kvaler, og Napoleons Overgreb i Tyskland ved Indlemmelsen af Oldenburg og Hansestæderne i Rhinforbundet lod efterhaanden Venskabet gaa over til Fjendskab. Der skete da til Forberedelsen af det kommende Opgør den for os saa farlige Tilmærmelse mellem Rusland og Sverrig; imod Løfte om Norge skulde Sverrig kæmpe med Rusland. Kampen begyndte i Juni 1812 med Napoleons Indmarch i Rusland og endte med den franske Hærs Opløsning under Hjemmarchen fra Moskva. Nederlaget fik alle Napoleons Fjender til at slutte sig sammen i en sidste Koalition.

Det havde maaske da været Tid for Frederik VI til at skifte Politik; men han fastholdt haardnakket Forbundet med Napoleon. I Virkeligheden var Danmark klemmt imellem to Klipper — paa den ene Side Napoleon, der, hvis vi ikke fulgte ham, kunde besætte Hertugdømmerne — paa den anden Side England, Rusland og Preussen, der havde lovet Sverrig Norges Afstaaelse. Afgørende var vel nok Troen paa, hvem der vilde vinde, og her troede Frederik VI lige til det sidste paa Napoleons Stjerne; desværre ogsaa efter at Østerrig havde sluttet sig til Koalitionen.

Danmark sluttede altsaa paany d. 10. Juli 1813 Forbund med Napoleon og maatte med et Auxiliærkorps paa 10.000

Mand deltage i Krigen, idet Korpset under *Davout* som Generalissimus skulde hindre navnlig de svenske Tropper i at angribe Napoleons Hære i Tyskland. Men efter at *Oudinot* var slaet ved *Gross Beeren*, blev der ingen anden Opgave for *Davout* end at holde *Hamborg* og for det danske Korps end at forsvare *Hertugdømmerne*. Napoleons store Nederlag i Folkeslaget ved *Leipzig* den 15. Oktober 1813 bestemte imidlertid Skæbnen for alle; *Vejen* laa nu aaben for *Bernadotte* til med sit svenske Korps fra *Meclenborg* at gaa angrebsvis til *Værks* over for det danske. Dette veg tilbage, men udstod den heldige Kamp ved *Sehested*, saaledes at Hæren kunde indeslutte sig i *Rendsborg*, men bortset fra *Rendsborg* og *Glückstadt* var hele *Holsten* nu besat af de svenske.

Da opgav *Frederik VI* al videre Modstand, og idet han lod hele Hæren overføre til *Nordvestfyen*, gav han Fuldmagt til *Krigens Afslutning* (*Freden i Kiel* 14. Januar 1814). Kongen oplevede Nederlaget for hele sin Politik paa *Hindsgaul*, og her maatte han paa Grund af den strænge *Isvinter* blive til *Begyndelsen af Februar*, og endda naaede han paa *Hjemrejsen* til *Hovedstaden* kun *Sprogø*; her maatte han opholde sig i flere Dage og holde *Varmen* ved at hugge *Brænde*.

Frederik VI's Humør var ikke godt paa denne *Rejse*, og *Stemann* modtog ham hverken i *Korsør* eller ved *Ankomsten* til *Krebshuset*, hvilket blev taget ham saa unaadigt op, at *Stemann* maatte sende sin Søn til *København* for at forklare Kongen, at hans *Faders Fraværelse* skyldtes *Sygdом*.

Kongens Misstemning imod *Stemann* holdt sig i længere Tid. At han ikke blev *Finansminister* i *December 1818*, da *Schimmelmänn* gik af, skyldtes dog formentlig dels, at *Stemann* var kritisk indstillet overfor de besynderlige *Kursspekulationer*, hvormed *Schimmelmänn* i *Forstaaelse* med *Frederik VI* havde manøvreret for at holde *Pengekursen* oppe,

Amtmand P. C. Stemmann

dels at Kongen vel har haft Følelsen af, at den myndige Stemmann ikke vilde have saa let ved at rette sig efter Kongens personlige Indgriben i Finansstyrelsen. Heller ikke en Udnævnelse til Stiftamtmand i Odense, som Harhoff omtaler i sine Breve, blev til noget, og Stemmann blev derfor foreløbig i Sorø.

En fuldstændig Forsoning med Kongen indtraadte, da Frederik VI vendte hjem fra Wiener-Kongressen, og Stemmann ved Modtagelsen i Korsør i en smuk Tale komplimen-

terede Kongen for, hvad han havde udrettet under Kongressen. Kongen havde i øvrigt paa denne Rejse gennem Amtet tre Uheld. Da Kongens egne Vogne ikke var naaet over Bæltet, kom han kørende i en almindelig holstensk Vogn med fire Heste for og ledsaget af en Eskorte. Lige udenfor Ringsted red Eskorten hans Ordonnansofficer ned, saa baade han og Hesten tumlede i Grøften, og da han kom til Ringsted, faldt en af de Officerer, der skulde ride foran, besvimet af Hesten og maatte som død bæres ind i et Hus. Kongen standsede for at faa Besked om, hvad der var tilstødt Manden, og da det meddeltes ham, at det var et Slagtilfælde, beklagede han det meget, men spurgte dog: »Har han ikke drukket for meget ved at vente paa mig hele Natten?« Det tredie Uheld skete, da Forløberne for Kongens Vogn løb løbsk ved Udkørslen fra Ringsted, og kun blev

standset ved, at Staldmesteren, der sad foran hos Kusken, løb hen ad Vognstangen og tog dem op; de maatte spændes fra, og Kongen kørte videre med kun to Heste.¹⁾

Ved Rigsbankens Omdannelse i 1818 til Nationalbank blev Stemann valgt til en af de 15 Repræsentanter, der skulde lede Banken.

Amtskontorets Personel.

Paa Amtskontoret havde Stemann gennem mange Aar særdeles dygtige Hjælpere, navnlig i *Conrad Harhoff*, der kom til Ringsted i 1814, hvor han i 55 Aar til 1869 sad som en fremragende men ogsaa meget myndig Borgmester og Byfoged, som en Konge styrende det lille Bysamfund. »Vi er i denne som og i alle andre Sager ganske og aldeles af Konferensraadens Mening«, er en Anekdote, der stammer fra hans Tid. Det samme sagde Landboerne i Landjurisdiktionen ikke altid om ham, thi den Strængthed, hvormed han gik frem overfor ulovlige Gaardnedlæggelser, skabte blandt Bønderne en til Tider stærk Misstemning imod ham. Han var en meget driftig Mand, der stærkt tog sig af Byens og Egnens Trivsel — Sparekassen og Sygehuset skyldes saaledes hans Initiativ. Med Rette staar som Minde om ham en smuk Marmorbuste af Harhoff i Vestibulen paa Ringsted Tinghus.

Harhoff kom i 1802 som ganske ung Fuldmægtig til Amtskontoret i Sorø, og fra denne Tid stammer en Række Breve, hvori han ungdommeligt og friskt skildrer Livets Gang. Harhoff var dansk Jurist ligesom Borgmester Birch i Slagelse og Sorø Akademis almægtige Godsforvalter Povelsen i Sorø, men Stemann satte sine »tre danske Jurister imod tre Dusin latinske Jurister af den gængse Slags det

1) Museum, 1894, S. 219.

hele Danmark over«. Harhoff stod i et nært Forhold til Stemann og nød hans fulde Fortrolighed. Der synes at have været Tale om en fra Stemanns Side ønsket Forbindelse imellem Harhoff og en af Stemanns Døtre, men Harhoffs Tilbøjelighed til, som han selv siger, at skifte Kærestes, synes at have forskærtset disse Muligheder. Stemanns rosende Udtalelser over for Kancelliet om Harhoffs Dygtighed var dog saa stærke, at han i Kancelliet opfattedes som vordeende Svigersøn.

Selv om man gennem Harhoffs Breve faar det Indtryk, at Tiden for en Amtsfuldægtig mest gik med at gaa paa Bal og sammen med Jægerkorpsets Officerer at gøre Kur til Damerne eller at diktere Bøder i Klubben, klager Harhoff dog stadig over det Utaal af Sager, der hoer sig op paa hans Kontor. Han havde en haandfast Evne til at faa Sagerne fra Haanden; meget ogsaa i hans senere Karrière tyder paa, at han og Stemann har været beslægtede Naturer. Harhoff har i al Fald lært godt fra sig i »Stemanns Skole«, som Stemann selv kaldte nyttigere end alle Manuduktører tilsammen.

Efter Harhoff fik Stemann en dygtig Medhjælper i Fuldægtig *Wolff* — ogsaa en dansk Jurist. Han var Fuldægtig paa den Tid, da Grevinde Dannemand under Frederik VI's Ophold paa Wienerkongressen boede i Sorø i den nu af Kunstmaler Neuhaus beboede Ejendom i Søgade, og blev den, der fra Amtskontorets Side bistod Grevinden ved hendes økonomiske Affærer. Da hun, efter at Forholdet til Kongen var genoprettet, rejste tilbage til København, fulgte *Wolff* med og forblev i Hovedstaden som hendes økonomiske Raadgiver.

Det underordnede Personale bestod af en Journalfører, en Major, der konciperede, og af to Skrivere; men til disse Poster kneb det med at finde de rigtige. En Nordmand, der var Journalfører, svirede hele Uger igennem og »konti-

nuerede sit Liv«, saa Stemann maatte jage ham paa Porten. Harhoff skriver i et af sine Breve, at han ved denne hovedskulds Afsked ikke vilde miste andet end sin Hat, som Nordmanden slog Bunden ud af en Dag, han var fuld; de Penge, han havde laant ham, havde han nemlig faaet Forskrivning for i Mandens Gage.

Den næste var en Jyde, som man maatte nøjes med, selv om der efter Oplysningerne om ham var temmelig hult i Personens Hjærneskal; men Harhoff trøstede sig med, at Kontoret i Forvejen havde tre af samme Slags. Det viste sig hurtigt, at han hverken kunde læse eller skrive, saa Harhoff maatte igen se sig om efter en ny; men den nye kunde i fire Dage gaa rundt med en halv Pisk paa og skulde helst have Flasken staaende paa Pulten. Stemann maatte da endelig gaa ind paa at tage en Jurist, men stillede den Fordring, at han skulde være fattig og »helst uden Fluer i Hovedet«. Ham maa det være lykkedes at opdrive, thi siden høres der ikke mere Klage i Harhoffs Breve.

Amtskontoret havde til Huse under Stemanns Lejlighed i Akademibygningen i Vestre Fløj, og her boede Personalet ogsaa. Efter Branden flyttede Kontoret over i Klosterporten.

Ved sin Fratræden som Amtmand efterlod Stemann sit Kontor i den fineste Orden og Amtet med alle Kasser fulde. Det vilde glæde ham i hans Grav, at den Kapitalformue, som han fik samlet i »Amtsfattigkassen«, stadig holdes som en Fond, som gennem Aarene har været Amtsraadet til stor Nytte til Financiering af Byggeri og lignende Foranstaltninger.

Akademiets Administrator.

Før Stemanns Tid havde Amtmanden tillige været Overhofmester paa Sorø Akademi eller maaske snarere Overhof-

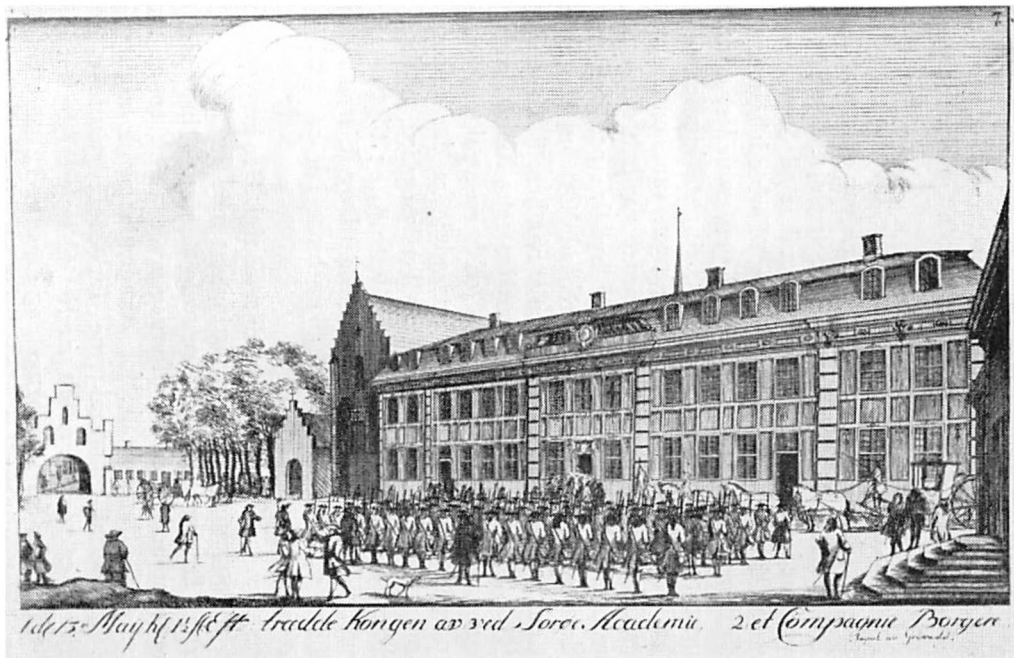
mesteren tillige Amtmand, thi Overhofmesterembedet regnedes for en meget fornem Post, der gennem mange Aar var blevet besat med Hoffolk. Akademiet var ifølge Frederik V's Fundats af 1747 forbeholdt unge adelige som Undervisningsanstalt som Forberedelse til kommende Embedsstilling. Imidlertid var det paa Grund af manglende Tilgang sygnet hen, og i Aarhundredets Slutning stod det tomt for Elever.

Det store Akademigods var ogsaa kommet i Vanskeligheder. Kvægpest og daarlig Dyrkning havde sat baade Hovedgaarde og Bøndergaarde ud af Drift, saaledes at Afgifterne til Akademikassen ikke kunde betaales. Endelig paaførte Gennemførelsen af Landboreformerne store Udgifter ved Hoveriets Indskrænkning og Udskiftningen. Gælden beløb sig til 186.000 Rd., og Kassen var tom.

Ved Amtmand Haxthausens Afgang som Amtmand og Overhofmester i 1787 blev Overhofmesterstillingen ikke besat. Der var jo ikke længere nogen Skole, og det gjaldt om at spare. I Stedet for overtog Professorerne først i Forening og senere den ældste af dem Ledelsen af Godsforvaltningen.

Det var en vanskelig Opgave, der forestod: at bringe Godsets Økonomi paa Fode og faa Skolen genoprettet paa et mere holdbart Grundlag end hidtil. Professorerne var vel ikke de rette hertil; i al Fald var det Interregnum, i hvilket Professorerne havde Styrelsen, en Periode, hvor stærke Rivninger baade om Maal og Midler blev udkæmpet imellem de lærde Herrer, der nu heller ikke som tidligere havde Overhofmesteren som fælles Maal at skyde paa.

Det gik imidlertid imod andre Tider for Landbruget. Reformernes gunstige Virkning begyndte at vise sig, og Napoleonskrigene medførte en betydelig Stigning i Priserne for Landbrugets Produkter. Konjunkturerne var vendt; men af stor Betydning for Økonomien og den fremtidige Udvikling af Akademiet blev det ved Siden heraf, at Rentekam-

Frederik den Femtes Ankomst til Frederik den Femtes Akademi (Vestfløjen).

meret — efter at Professor *Stenstrup*, der som ældste Professor havde haft Ledelsen, var afgaaet ved Døden — overdrog *Stemann* som Administrator at lede Godsets Bestyrelse. Overhofmester blev han ikke.

Derimod fik han Bolig i den gamle Overhofmester-Lejlighed paa Akademibygningen. Denne var opført af *Thura* under *Christian VI* og var en stor trefløjet Bygning i to Etaget med Mansard. I Sydfløjen ud imod Søen var paa første Sal Repræsentationslokaler, og i Forbindelse med disse stod *Stemanns* Lejlighed i Vestfløjen, saaledes at de for Kongen reservede Værelser ved Lejlighed kunde benyttes i Forbindelse med Boligen. Bygningen var sammenbygget med Kirken, saaledes at *Fratergaarden* var helt omsluttet af Bygningen. Da Hovedfløjen mod Syd laa paa den nuværende Hovedbygningens Plads, har baade Øst- og Vestfløjene haft en meget anselig Længde for at naa hen til Kirken.

Ved *Stemanns* Udnævnelse var den rette Mand fundet til at forestaa Genrejsningen. Som Godsherre strakte *Stemanns* Myndighed sig over et vidt Omraade: fra det holbergske Baronis Gaarde: *Braarupgaard* og *Tersløsegaard*, til de *Kalckreutzske*: *Nidløsegaard* og *Hellestrup*, og til det gamle Klosterods: *Store* og *Lille Ladegaard* og *Bjernerdegaard*. Foruden de 6000 Tdr. Land Skov hørte ialt ca. 4000 Tdr. Hartkorn under Akademiet.

Stemann tog fat med sin vanlige Energi. Der blev gennemført en nøjagtig Regnskabsføring og med Fasthed vaaget over, at Forpagtnings- og Fæsteafgifterne gik ind, idet de store Restancer med Afgifterne havde været en af Aarsagerne til Uføret baade for Akademiet og de afgiftspligtige. Forpagtningskontrakterne for Hovedgaardene blev, efterhaanden som de udløb, ændret til højere Afgifter efter de bedre Tider for Landbruget, og i mange Tilfælde lod *Stemann* Udstykninger fra Hovedgaardene foretage, saaledes

fra Store og Lille Ladegaard. I enkelte Tilfælde lod han ligefrem Gaardene afhænde. Det var saaledes Tilfældet med Braarupgaard og Hellestrup, der afhændedes 1805 og 1806, og med Bjernedegaard, der solgtes 1809. Tersløsegaard blev solgt i 1819. Hensigten med disse Salg og Udstykninger var at arrondere Godset og afhænde eller udstykke de Jorder, der laa for langt fra Hovedgaardene eller fra de hoveripligtige; men Tiderne for Salg var ogsaa gunstige under de opadgaaende Konjunkturer.

Stemann gennemførte endvidere efterhaanden i stort Omfang Bøndergodsets Overgang fra almindeligt Fæste til Arvefæste. Ialt blev indtil 1820 147 Bøndergaarde solgt til Arvefæste og 23 Huse; da standsede Bevægelsen som Følge af det begyndende Fald i Priserne.

At Stemann var en streng Godsherre, der krævede minutiøs Orden i Bogføring og Regnskab, viser de ret hyppige Skifter i Godsforvalterstillingerne. Og meget Hensyn viste han ikke over for Universitetsdirektionen, der 1805 havde afløst Rentekammeret som Leder af, hvad der nu sorterer under Undervisningsministeriet. Han regnede ikke meget med Directionen, der paa den anden Side erindrede ham om, at han ikke maatte betragte sig som Director, men kun som Inspector. Universitets Directionen fik til Gengæld heller ikke fra Stemann nogen Indberetning om den store Brand; Meddelelsen herom maatte tilflyde Directionen gennem Rentekammeret.

Stemanns Godsadministration i Forbindelse med Tidernes Opgang for Landbruget bragte forbavsende hurtigt Sanering for Akademiet. I 1810 er hele Gælden afviklet, og der begyndte nu Aar for Aar en Kapitalopsparing. Til Stemanns Ærgrelse gik denne Opsamling af rede Penge ikke upaaagtet hen i København. Da Frederik VI i 1811 endelig bestemte Oprettelsen af Christiania Universitet, laa der for Regerin-

gen en bekvem Udvej til at skaffe Penge, og i den kgl. Resolution om Universitetets Oprettelse blev det derfor paalagt Akademiet hertil at yde et Tilskud paa 100.000 Rd.

Uheldigvis indtraf den store Akademibrand, inden dette Bidrag var betalt. Natten imellem den 10. og 11. Juni 1813 udbrod der pludselig Ild i Hovedbygningen, sandsynligvis i Østfløjen, idet en Feltpost, der kom ridende fra Ringsted, allerede ved Fjenneslev saa en voldsom Røg stige op. Han galopperede paa et Kvarter til Sorø og saa ved Slaglille den klare Lue slaa ud af Akademiets Tag. Han sprængte gennem Hovedgaden og alarmerede den slumrende By. Hverken Akademiets Vægter eller Byens andre Vægttere syntes at have reageret, førend Feltposten alarmerede. Ilden havde bredt sig med rasende Kraft og omspændte, da Stemann og hans Familie blev purret ud, hele Bygningens Tagetage.

Der var intet at stille op, og i den almindelige Forvirring lykkedes det kun ved stor Raadsnarhed af Fuldmægtig Harhoff at redde Amts- og Godskontorets Arkiver. Det var et smerteligt Tab, at intet derudover blev reddet; hele Biblioteket paa ca. 10.000 Bind og Klosters gamle Arkiv gik op i Luer, ligesom Bygningens Beboere — hele Familien Stemann — mistede det meste af deres Indbo.

Om Brandens Opkomst lykkedes det ikke ved Brandforhørene at komme til Klarhed. Bygningen stod i det væsentlige ubeboet, men paa Lofterne, hvor Ilden maa være opstaaet, havde Jægerkorpset Munderingsdepot og Gymnastiksal og Apotekeren Lager af Urter. Et Rygte om, at Branden var paasat som en Hævnaakt imod Stemann, som paa Brandstedet skal have udtalt sig med, at de dog ikke fik Ram paa ham ved denne Lejlighed, blev ikke bekræftet. Der blev ved disse Rygter sigtet til den fjendtlige Stemning, som i visse Godsejerkredse raadede imod Stemann for i for vid Udstrækning at have givet Bønderne Medhold i deres Klæ

ger. Disse Rygter om Ildspaaasættelse havde selvfølgelig intet paa sig.¹⁾ Forhørene viste imidlertid, at det havde skortet paa Tilsyn med de fornødne Sikkerhedsforanstaltninger. Heldigvis blev Kirken paa mærkelig Maade skaanet fra Flammerne.

Efter Branden fik Stemann anvist Embedsbolig i Forvalterboligen — en lang Eenetagesbygning, der laa paa det Sted, hvor den nuværende, i 1835 opførte Rektorbolig nu ligger.

Spørgsmaalet om Akademiets Genopførelse hang selvfølgelig sammen med Spørgsmaalet om, hvorledes Akademiet fremtidigt skulde indrettes. At Bestemmelsen herom trak ud, svarede til Stemanns Ønsker. Han vilde have yderligere Konsolidering, inden en ny Institution rejstes, og hertil brugte han Tiden, medens Overvejelserne stod paa i Universitetsdirectionen. Skulde det nye Akademi være et Universitet? Herom havde der været Tale baade efter Københavns Brand i 1795 og efter Bombardementet i 1807. Eller skulde Frederik II's Skole genopstaa eller det ridderlige Akademi fra Frederik V's Tid? Resultatet blev en Blanding af disse to sidstnævnte Ting, nemlig en Skole og Opdragelsesanstalt og i Forbindelse hermed et Akademi, der i tre Semestre skulde give de fra Skolen dimitterede Studenter en videregaaende Uddannelse som Forberedelse til Embedsexamen ved Universitetet.

I 1821 bestemtes, at Skolen og Opdragelsesanstalten ikke skulde afvente Akademibygnings Genopførelse, og for strax at faa Skolen sat i Gang købte Stemann 5 Gaarde i Byen, heriblandt »Güldencrones Gaard« (Regensen), der skulde rumme »Opdragelsesanstalten«, hvor Skolens Elever boede og blev bospist, medens Undervisningslokalerne fik til Huse i »Prinseboligen«, hvor der indrettedes fire Klasseværelser, en Forsamlingssal og Gymnastiksal, medens Stue-

1) F. C. Matthiessen: Soro Akademis Brand, S. 25.

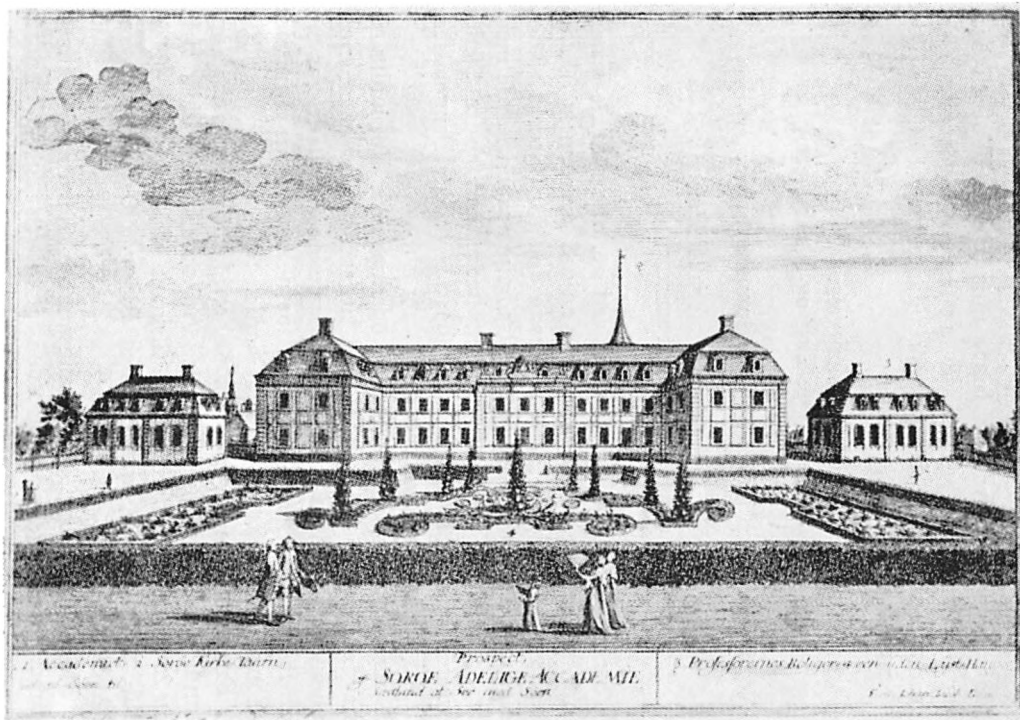
etagen blev indrettet til Lærerboliger. Ved at anlægge en Sti over Amtspladsen (foran det nuværende Raadhus), der dengang var Økonomihave, kunde Eleverne uden at komme paa Gaden gaa fra Regensen over til Skolen.

Den »Güldenchrone«ske Gaard var, da Stemann købte den, ejet af General Güldenchrone, der havde været Kommandant i Nyborg. At Generalen har været noget vidtløftig, derom vidner en Rebus om hans Navn, man lavede i Nyborg: »Mit første er en hollandsk Mynt; mit andet er en Konges Pynt; og ta'r Du hele Stadsen, saa har Du Nyborgs største Asen.«

I 1823 tog man fat paa Hovedbygningens Opførelse. Som Arkitekt antog Universitetsdirectionen Arkitekt Peder Malling, en Søn af Universitetsdirectionens Formand, den bekendte Ove Malling. Thuras smukke Barokstil, der endnu findes i Ingemanns og Molbechs Huse, blev afløst af en strængere klassisk Stil, og den gamle Sammenbygning med Kirken ophørte.

I Mellemtiden havde den nye Institution faaet sin Styrelse. Der oprettedes som Leder af Skole og Opdragelsesanstalt et Embede som »Director«, og hertil blev Rektor Tauber i Kolding udnævnt. Administrationen af Akademisgodset skulde midlertidigt være i Stemanns Haand og derfra overgaa til Universitetsdirectionen, der med de to Godsforvaltere direkte skulde administrere Godset. Ved Taubers Udnævnelse var to Mænd, der havde lige enevældige Tensdener, midlertidigt sat overfor hinanden i et uklart Kompetenceforhold, der ej heller forløb uden Rivninger. Men ej heller overfor Lærerne forstod Tauber at sætte sig i Respekt. Fra Lærerside var han — sikkert ikke med Urette — Genstand for Kritik, der førte til Intriger og Klager.

Stemanns Forhold overfor Akademiets Lærere var derimod præget af ikke blot Respekt for hans Dygtighed, men ogsaa af venskabelige Følelser for den Hjælpsomhed, han

Frederik den Femtes Akademi (Hovedfløjen).

kunde udvise. Hans Tørhed fornægtede sig heller ikke her. Morsom er saaledes Fru Ingemanns Henvendelse til ham om det nye Stakit, der skulde sættes om Ingemanns Hus, og om hvis Maling den poetisk anlagte Frue i et lille Vers til Stemann forlangte:

»Det lyseblaat skal være,
at det kan ligne Luft og Atmosfære.«

hvortil den mere jordbundne Stemann svarede:

»Nej, det stryges skal med Tjære,
at det kan holdbart være.«

Stemanns Tid i Sorø var nu ved at løbe ud. De senere Aar havde vist nedadgaaende Konjunkturer, men Akademiets Forpagtere og Fæstere havde dog paa Grund af den Konsolidering, den skrappe Godsadministration havde medført baade for dem og Godset, bedre end andre Steder kunnet ride Stormen af under den fortvivlede Pengemisère før og efter Bankerotten.

Ligesom Stemann under de opadgaaende Konjunkturer havde benyttet Lejligheden til at skille Godset af med ubekvemt liggende Ejendomme, saaledes benyttede han nu de faldende Ejendomspriser til for de opsamlede Kapitaler at erhverve Akademiet nye Gaarde.

Fra 1825 stammer saaledes Købet af Mörup og Nordruplund. Det første Gods blev ved Auktion med 40 Tdr. Htk. og 250 Tdr. Htk. Bøndergods, tilslaaet Akademiet for 40.000 Rd. Sølv, det sidstnævnte med 70 og 240 Tdr. Htk. for 52.000 Rd. Sølv.

Mörup blev købt paa Tvangsauktion uden Universitetsdirectionens Vidende og uden at nogen havde mindste Anelse om, at Akademiet var Liebhaber, idet Stemann

mente, at Kendskabet hertil vilde skrue Budene i Vejret. Stemanns højre Haand i Godsforvaltningen, Godsforvalter S. K. Poulsen, havde imidlertid sat sig i Hovedet, at han vilde have Gaarden og blive Godsejer, men desuagtet lod Stemann Auktionen gaa sin Gang. Poulsen bød da, og da der blev budt 1., 2. og 3. Gang, bød ingen højere; men i samme Øjeblik traadte Stemanns Fortrolige, Byfoged Harhoff, hen til Poulsen og hviskede til ham: »Se i min Hat henne i Vinduet.« I Hatten laa en Seddel med Besked fra Stemann om, at Poulsen, hvis han købte Mörup, strax maatte fratræde sin Godsforvalterstilling. Meddelelsen gjorde ham saa nervøs, at Harhoff strax kunde give Overbud og faa Ejendommen tilslaaet.¹⁾

Ved Afgangen fra Stillingen, i hvilken Stemann i Realiteten havde været Overhofmester, men af Navn kun Inspector, bevidnede Director og samtlige Lærere i en fælles Skrivelse Stemann deres dybe Højagtelse og varme Taknemmelighed for hans utrættelige og vellykkede Bestræbelser for Akademiets Trivsel. Denne Tak, som rørte Stemann, var ikke ubegrundet. Han efterlod Godset med en Kasse til en Sølvværdi af ca. 400.000 Rd. til Trods for, at Hovedbygningens Opførelse havde kostet 291.000 Rd., og at Akademiet foruden til Christiania Universitet ogsaa til Frue Kirkes Genrejsning havde maattet yde 100.000 Rd. Akademiets Jordegods udgjorde ved Stemanns Fratræden 4.569 Tdr. Htk. og 6.000 Tdr. Land Skov.

Privat Godsejer.

Ved Siden af sine omfattende Embedsforretninger var Stemann ogsaa for egen Regning Godsejer. »Dønnerup«,

¹⁾ P. Hjorts Breve.

som han havde købt umiddelbart efter sit Ægteskab og selv drevet, solgte han 1800; han havde købt Ejendommen for 33.196 Rd. og solgte den for 30.000 Rd.

I 1805 købte han af General Castenschiold paa Store Frederikslund Valbygaard med Gods og et Stykke af Frederikslund Gods. Denne Ejendom tog han sig af med stor Iver, men den kostede ham ogsaa megen Bryderi. Der fandtes ingen Hovedbygning til Gaarden, men kun en tarvelig Økonomibygning, undergravet af Rotter, hvor Stemann i et Trisseværk under Loftet havde hængende sine Molsklæder, som han iførte sig under Ophold paa Gaarden. Senere lod han en beskeden Hovedbygning opføre, hvor han boede om Sommeren, og her fejrede han to af sine Døtres Giftermaal. Denne Ejendom beholdt han til 1846, da han solgte den til August Bech for $\frac{1}{2}$ Million Rd.

At Stemann havde økonomiske Vanskeligheder med Gaarden — navnlig efter at han havde taget Gaardens fjerneste Udmarker ind til Drift — ses deraf, at han i 1811 fik Tiladelse til af Akademiets Midler at optage et Laan i Gaarden paa 80.000 Rd., i 1824 yderligere paa 100.000 Rd.

Stemanns Dygtighed som Godsadministrator skulde ogsaa komme andre private Godser til Gode — saaledes de »Neergaardske Godser«, der paa Stemanns Tid omfattede Gyldeholm, Skovsgaard, Førslev, Gunderslevholm, Kastrup, Fuglebjerggaard og Fodbygaard paa Sjælland, Fuglsang og Priorskov paa Lolland og nogle Ejendomme i Jylland. Dengang var Etatsraad *Peter Johansen Neergaard* Godsernes Ejer, og han havde hørt til en af Stemanns uforsonligste Modstandere. Imidlertid var han under de fortvivlede Pengeforhold efter 1813, hvor alt vaklede og alle Beregninger kunde kuldcastes, kommet i svære økonomiske Vanskeligheder og maatte søge Hjælp. Stemann fik da nedsat en Opbudskommission med sig selv som Formand for at faa God-

sernes Pengeforhold saneret. Denne Stemannske Kommission lykkedes det ved Nedskæringer af Driftsudgifterne og ved Opsigelse af Forpagtninger med urentable Afgifter at bringe Godserne paa Fode. Det i Aarbogen for 1915 S. 117 ff. aftrykte Brev fra den tidligere Forpagter paa Lyngbygaard, Hans Gram, viser, at det ikke var med blid Haand, at Stemann skar igennem og derved reddede Godserne.

Nævnes i denne Forbindelse maa ogsaa Forstanderskabet paa *Herlufsholm*. Da Stemann efter Kaas traadte til, var Stiftelsens Økonomi i en højest miserabel Forfatning. Kapitalen var opbrugt og en Gæld stiftet paa 50.000 Rdl. Stemann bragte disse Forhold fuldstændigt paa Fode ved at bruge Nedskæringskniven paa alle Omraader. Det økonomiske interesserede ham mere end Lærerne, der blev holdt paa lav Løn og fik beklippet deres Ferier, saaledes at han blandt Lærerne fik et Eftermæle som en ualmindelig stræng Forstander.¹⁾ For Eleverne viste han dog Interesse ved at gøre Forholdene mere hyggelige og hjemlige for dem.

Han naaede sit Maal som Forstander ved ved sin Afgang i 1851 at efterlade Skolen gældfri med en Kapital paa 70.000 Rdl.

Udnævnelse til Statsminister.

Den 22. Januar 1827 endte Stemann sin Løbebane som Amtmand. Justitsminister Kaas afgik ved Døden, og Frederik VI henvendte sig til Stemann og anmodede ham om at blive Kaas' Efterfølger som Justitsminister, Præsident for danske Kancelli og Geheimestatsminister. Kongens Opfordring om at modtage Posten gjorde det muligt for Stemann at stille sine Betingelser. Saaledes opnaede han, at Sønnen blev hans Efterfølger i Amtmandsembedet, og at han, ligesom Kaas havde været det, samtidig blev Forstander paa *Herlufsholm*.

¹⁾ H. J. Helms: Skovkloster og Herlufsholm, S. 47.

holm. Det fortælles, at han ogsaa stillede som Betingelse, at han fik Lov til at møde i Statsraadet, hvor Paaklædningen var Knæbenklæder, Silkestrømper og Sko med Spænder — paa Grund af sin Alder og Podagra med snørede Halvstøvler i det mindste saa store som gamle Mallings.¹⁾

Stemann greb Tøjlerne med Fasthed, og det var paa mange Maader nødvendigt. Krigstiden og Kapertiden, hvor store Gevinster kunde hentes hjem, og derefter Pengekrisen med de ofte Dag for Dag svingende Kurser havde forkvaklet Begreberne hos mange, og ogsaa Embedsstanden havde vist Tegn paa en ret udbredt Demoralisation. Perioden efter Krigene og Pengekrisen var rig paa Kassemangler og Bestikkelser, navnlig i Toldetaten, men iøvrigt ogsaa blandt Justitsens Embedsmænd, endda indenfor Kollegierne selv.

Som Justitsminister havde Kaas taget alt for lempeligt paa denne Demoralisation. Det gjorde Stemann ikke; han ønskede indenfor Embedsstanden at gennemføre Orden og Redelighed og slog derfor ned med fast Haand, hvor der var Tale om Bestikkelser og Kassemangler. For ham gjaldt det at indprente, at Statens Penge var Borgernes egne Penge, som Embedsmændene derfor maatte omgaas med yderste Forsigtighed. Efter omhyggelige Forberedelser i hans Kancelli gennemførtes derfor den lige op til vore Dage gældende strenge Kasseforordning af 8. Juli 1840, der paalagde Embedsmændene et ubetinget Ansvar for de Penge, de i Embedsmedfør havde med at gøre. En Følge af de mange Bedragerier, der havde fundet Sted ogsaa med Købstædernes Kasser, var, at Stemann henlagde Revisionen af Købstads-Regnskaberne fra Kancelliet til Amtmanden som den, der var mere kendt med de lokale Forhold.

Perioden fra 1827 til 1848 prægedes iøvrigt indenfor Centraladministrationen af den Modsætning, der i mangt og

¹⁾ P. Hjorts Breve.

meget prægede Kancelliets to mest betydende Medlemmer — Kancellipræsidenten *Stemann* paa den ene Side og den Deputerede *Ørsted* paa den anden Side, ofte hver repræsenterende sin Anskuelse overfor Tidens betydningsfulde Spørgsmaal. Begge var — i Modsætning til *Kaas*, der i sit Privatliv havde vist en vis Svaghed — af den alvorligste Samvittighedsfuldhed og strengeste Pligtopfyldenhed. *Ørsted* var ualmindelig rig paa Evner og af en enestaaende Kundskabsfylde og med et liberalt Livssyn, medens *Stemann* omvendt i sine senere Aar var yderst konservativ af Livsanskuelse, men paa den anden Side i Besiddelse af en praktisk Erfaring og et praktisk Greb paa Tingene, som var *Ørsteds* mere forsigtige Natur fremmed. I Selvstændighed — men ikke i Aandskultur — ragede *Stemann* over *Ørsted*.

Formelt set havde *Stemann* Overvægten, idet han som Gehejmestatsminister havde Sæde i Statsraadet, hvor Afgørelserne faldt, medens *Ørsted* først under den senere Konge blev egentlig Minister.

Forfatningsspørgsmaalet.

Modsætningerne viste sig i Forfatningsspørgsmaalet, hvor hver af de to Mænd kom til at repræsentere sin Fløj indenfor Kancelliet. I Henhold til Forbundsakten efter Nyskabelsen af det tyske Forbund skulde hvert enkelt til Forbundet hørende Land have en Stænderforfatning, og til Forbundet hørende Hertugdømmet Holsten. I dette Hertugdømme satte Julirevolutionen stærkt Røre for at faa dette Krav opfyldt, hvis Gennemførelse derfor blev af stor politisk Betydning. Men heraf maatte Følgen ogsaa blive en Stænderforfatning for Monarkiets øvrige Dele, hvorom stærke Røster ogsaa havde rejst sig i Hovedstadens liberale Kredse.

Stemann var imod Indrømmelser. Han var fast forankret i Kongeloven og ansaa det for stridende imod selve Enevældens Princip at indføre en raadgivende Institution, da Oprettelsen af en saadan paa Forhaand maatte anses som et Tilsagn om at følge de Raad, Institutionen gav. Kongen beordrede imidlertid Forslag hertil udarbejdet af en Komité indenfor Kancelliet. Ørsted gjorde sig her til Talsmand for kun at have een fælles Stænderforsamling og ønskede Valgret ogsaa for dem, der ikke var Ejendomsbesiddere, medens Stemann holdt paa Besiddelse af Grundejendom som Valgbetingelse. Ogsaa Ørsteds Forslag om at give »Beneficiarer« — Sognepræster og akademisk uddannede — særlig Valgret bekæmpedes af Stemann, der foretrak i Forsamlingerne at se jævnt forstandige Mænd og ikke særlig intelligente. Af nationale Grunde fastholdt Stemann en Deling af Forsamlingerne i fire, saaledes at Jylland og Øerne fik hver sin Forsamling ligesom de to Hertugdømmer hver en.

Gennemførelsen af de nærmere Bestemmelser for de fire Stænderforsamlinger, som An. af 28. Maj 1831 indførte, og i Følge hvilken Stænderforsamlingerne skulde høres overfor enhver Lov, der havde Forandring i Undersaatternes personlige eller Ejendomsrettigheder eller i Skatter og offentlige Byrder til Følge — skulde først fastsættes efter, at en af Kongen udnævnt Forsamling henholdsvis for Hertugdømmerne og for Kongeriget havde været sammenkaldt og haft Lejlighed til at udtale sig.

Stemann førte Forsædet i den Forsamling af »oplyste« Mænd, der i den Anledning sammentraadte for Kongerigets Vedkommende paa Christiansborg den 9. Juni 1832. Stemann fastslog her i sin Aabningstale, at Stændernes Virkeomraade var fastlagt ved selve Anordningen og »saaledes nu aldeles ikke Genstand for videre Forhandling i denne Forsamling«. Forsamlingen havde kun at drøfte Maåden, hvorpaa Med-

lemmerne skulde vælges og Forretningsgangen i Forsamlingerne. Selvfølgelig rejste der sig — navnlig fra Hovedstadens Side — Kritik overfor Bestemmelsen om Grundejendom som Betingelse for Valgret og Valgbarhed, hvilken Bestemmelse jo navnlig i Byerne vilde udelukke mange fra Deltagelse i Valgene, men Stemann vilde ikke give efter, fordi det, »naar Tingene nøje og rigtigt analyseres, dog er Grundejerne, paa hvem omsider dog alle Statens Byrder falde tilbage«. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Offentlighedens Adgang til Forsamlingerne udtalte Stemann, at der burde være saa liden Offentlighed som muligt; et Ønske fra udenforstaaende om at erfare, hvad der foregik, kunde kun hidledes af Nysgerrighed eller fra Lyst til at lade egen Visdom skinne. Navnlig fra *L. N. Hvidts* Side blev Stemanns Opfattelse kraftigt imødegaaet, men ved Afstemningen blev der Flertal for at udelukke Offentligheden, men at publicere Forhandlingerne i en særlig Stændertidende.

»Skrivefrækheden«.

Skarpere Modsætninger imellem Stemann og Ørsted kom frem, da det gjaldt Pressens Frihed — »Skrivefrækheden«, som Frederik VI kaldte den. Medens indtil Begyndelsen af 30erne Pressen ikke havde beskæftiget sig med Politik, blev Forholdet nu et andet, da »Københavnsposten« og »Fædrelandet« indledte sin Opposition mod Regeringen. »Fædrelandet« begyndte i 1834 med en Række Artikler, der fremsatte Ønsker om videregaaende Reforme end dem, Stænders anordningen havde givet. Skønt disse Artikler var affattede i en forsigtig Form, bl. a. som Citater af Montesquieu, med hvem Artiklens Forfatter erklærede sig enig, altererede de dog Kongen i en saadan Grad, at han forlangte Kancelliets Betænkning over, om Sagsanlæg skulde finde Sted. Indenfor

Kancelliet var der nærmest Stemning for at undlade dette, idet man jo dog ikke kunde anlægge Sag mod Montesquieu, og det i det hele var tvivlsomt, om Forordningen af 1799 om Trykkefriheden vilde kunne ramme. Men Stemann gik med Styrke ind for, at Sag skulde anlægges, hvilket derpaa skete, idet Kongen samtidig anmodede den Komité, der havde forberedt Stænderordningen, om at afgive Betænkning om, hvorvidt indskrænkende Bestemmelser i Trykkefriheden ikke burde udstedes¹⁾.

Kongens Skridt satte Sindene i stærk Bevægelse og affødte den store Trykkefriheds-Adresse, der, underskrevet af en Række fremragende Mænd — navnlig indenfor Embedsstanden — i en overordentlig høflig Form bad Landet forskaanet for Indførelse af Censur. Adressen affødte det bekendte Svar af 26. Februar 1835: »Det har været Os uventet at se, at flere af Vore kære og tro Undersaatter have kunnet ansøge om, at ingen Forandring i Trykkefrihedsanordningen maa foretages; thi ligesom Vor landsfaderlige Opmærksomhed stedse har været henvendt paa at bidrage alt, hvad der stod i Vor kongelige Magt til at virke for Folkets og Statens Vel, saaledes kan heller ikke uden Vi alene være i Stand til at bedømme, hvad der er begges sande Gavn og Bedste, hvilket Vi ogsaa fremdeles med samme Iver og usvækkede Kærlighed til Vort Folk ville være betænkte paa at fremme.«

Affattelsen af det kongelige Svar, der vakte Opsigt, har været tillagt Stemann, men skal i Virkeligheden skyldes en Koncipists Nedskrivning af Kongens eget Diktat.²⁾

Sagen skulde nu behandles i Kancellikomiteén, og her stødte den paa den mest afgørende Modstand hos Ørsted. Han holdt først og fremmest paa, at en Ændring i Fr. af 1799 maatte forelægges Stænderne som en Lov, der havde

1) M. Rubin, Fred. VI's Tid, S. 520 ff.

2) Personalhistorisk Tidsskrift, 5. Række 6. Bind.

Forandring i Undersaatternes personlige eller Ejendomsret-
tigheder til Følge, men iøvrigt advarede han bestemt imod
ethvert alvorligt Indgreb i Ytringsfriheden: »Regeringens og
Folkets Hæder og det mest talende Bevis paa Kongens Tillid
til sig selv og sit Folk.«

Attentatet var derved afværget, og i den anlagte Pressesag
imod »Fædrelandet« faldt der Frifindelsesdom baade ved
Hof- og Stadsretten og ved Højesteret.

Kongen og Stemann kunde imidlertid ikke slaa sig til Ro
med dette Resultat, der jo ogsaa var en Underkendelse af
den gennemførte Beslutning om Sagsanlægget. Da nu begge
Domme havde udtalt, at »Fædrelandet«s Artikler i og for
sig maatte misbilliges, men kun ikke kunde straffes, fordi
der ingen Bestemmelse i Fr. af 1799 fandtes anvendelig paa
dem, var der et Hul i Loven, som man kunde forsøge at faa
stoppet. Et Forslag om, at Mangel paa »pligtskyldig Op-
mærksomhed« skulde kunne straffes med Bødestraf blev
derpaa forelagt Stænderne i Forbindelse med nogle nye Be-
stemmelser, der mildnede de i Fr. af 1799 fastsatte strænge
Straffe, og Forslaget blev trods megen Modstand i Forsam-
lingerne gennemført ved Plakat af 1837.

Ørsted sejrede endvidere over Stemann, da der blev Spørgs-
maal om at give Embedsmændene Mundkurv paa¹⁾). Det var
den »Blomske Affære«. Det blev ved Husundersøgelse(!)
oplyst, at Gengivelsen i »Kjøbenhavnsposten« af en Skrivelse
fra Toldinspektionen til Kommercekollegiet skyldtes Told-
inspektør Blom. Dette foraarsagede først en alvorlig Næse
til Blom og dernæst et Reskript fra Kongen til Kancelliet,
hvorefter der skulde meddeles Embedsmændene Forbud imod
i offentlige Blade eller Tidsskrifter at ytre sig om politiske
Genstande eller Regeringsforanstaltninger. Ved Overtrædelse
kunde de vente »uden videre Lovmaal« at blive afskedigede.

1) Rubin, Fred. VI's Tid, S. 536 ff.

Stemann støttede Udsendelsen af et saadant Forbud, idet efter hans Mening Embedsmændene som Statens Tjenere overhovedet ikke uden Ordre skulde udtale sig enten for eller imod Statens Sager. Ørsted tog til Genmæle overfor en saadan Deklassering af Embedsstanden og pegede paa, at Embedsmændene netop ofte ved at deltage i Debatten kunde gavne Staten ved at fremkomme med Oplysninger, man ellers vilde være foruden. Kongen bøjede sig for Ørsteds Mening og nøjedes med en af Ørsted affattet blidere Henvendelse til Embedsmændene om at vogte sig for Indiskretioner.

En morsom lille Affære¹⁾ med stort Efterspil viser ogsaa Modsætningen imellem Ørsted og Stemann. En af Kongens Adjutanter, Oberst Rømeling, der tillige var Chef for et af Livregimenterne, havde forløbet sig overfor en undergiven Løjtnant, hvilket foranledigede en Krigsretssag, der idømte Obersten en kortvarig Husarrest. Kongen vilde ikke have Affæren offentligt omtalt, og ved en hemmelig Kabinetsordre fik Censuren derfor Paalæg om, at der i Bladene intet maatte indrykkes om Sagen. Bladene vilde imidlertid ikke rette sig efter en efter deres Mening ulovligt tilblevet Kabinetsordre, hvis Ordlyd de ikke engang kendte, og optog derfor Meddelelse om Affæren, men de paagældende Numre blev da beslaglagt i Henhold til Ordren. Da Kancelliet maatte godkende Beslaglæggelsen, tog Trykkefrihedsselskabet til Orde i »Dansk Folkeblad« i en Artikel, hvor Bladet uden at omtale selve Sagen, stærkt kritiserede, at en saadan Kabinetsordre havde kunnet gives. Dette vakte Kongens Forbitrelse, og ved Reskript af 14. Marts 1838 forlangte han Kancelliets Betænkning over, hvorledes der skulde reageres overfor Trykkefrihedsselskabets Kritik.

Dette var selvfølgelig en højst ubehagelig Sag for Kancelliet. Ørsted udtalte sig da ogsaa i sit Votum ualmindeligt

¹⁾ Rubin, Fred. VI' Tid, S. 540 ff.

skarpt imod, at der udtaltes Misbilligelse imod den frem-
satte Kritik, idet den ved Kabinetsordren stedfundne Und-
tagelse fra de almindelige Trykkefrihedslove havde vakt al-
mindelig Bekymring hos Trykkefrihedens Venner og frem-
kaldt Frygt for, at Trykkefriheden kunde tilintetgøres ved
»lignende efterhaanden fremkommende eksceptionelle Be-
stemmelser«. Stemann derimod fandt, at den i Bladet frem-
førte Kritik fortjente den højeste Misbilligelse. Hvis Trykke-
frihedsselskabet havde gjort sig den Ulejlighed at under-
søge Sagen, vilde det have set, at Kongens Ordre kun angik
enkelte Fakta og Personer, som Kongen fandt det utilraade-
ligt at omtale i Dagbladene. Dette var en ren administrativ
Foranstaltning, som man ikke kunde bringe ind under Tryk-
kefrihedsforordningen, medmindre man vilde statuere, at det
var Domstolene og ikke Kongen, der regerede. Sagens deli-
kate Natur tilskyndede dog Stemann til at tilraade Varsom-
hed — motiveret ved, at det drejede sig om retssindige Folk,
der havde handlet i god Tro —, og efter Stemanns Forslag
nøjedes Kongen da med »for denne Gang« at skaane Trykke-
frihedsselskabet for Tilkendegivelse af Mishag. (Resolution
af 26. Marts 1838).

Denne Kamp imod Pressen fortsatte Frederik VI's Tid ud
og ind i Christian VIII's med stadige Beslaglæggelser og
Sagsanlæg ved Domstolene, indtil de nationale Rørelser paa-
kaldte Interessen; paa Christian VIII's personlige Initiativ
blev der da (ved Pl. af 3. Juni 1846) gennemført en Række
Lempelser i Trykkefrihedsanordningen, hvorved Pressestri-
den tabte sin Kraft.

Ørsteds liberale Indstilling saavel i Stænderforsamlingerne,
for hvilke han var kgl. Kommissarius baade i Roskilde og
Viborg, som i Pressesagerne gjorde ham overordentlig po-
pular. I den første Stænderforsamlings Slutningsmøde i Ros-
kilde udtalte Præsidenten den almindelige Hyldest til ham

i en Tale, der endte med de smukke Ord: »Man siger næppe for meget, naar man ytrer, at Kongen ved at sende os denne Mand anden Gang skænkede os Institutionen.« Landet overholdtes der Fester for ham.

Stemann gjaldt derimod for Reaktionen Mand, og navnlig efter hans Holdning overfor Pressefriheden kom det til Demonstrationer imod ham. Der skete i Marts 1835 Optøjer uden for hans Bolig i Badstuestræde; Politiet maatte paatrouillere og Ørsted holde en advarende Tale til de i Demonstrationerne deltagende Studenter. Ved hans Datters Bryllup blev der ved Demonstrationerne indjaget Naboerne en saadan Frygt, at de ikke turde illuminere for Brudefolkene. Paa Stemann selv skal Demonstrationerne ikke have gjort Indtryk; hans Stilling i de ovenfor nævnte Pressesager synes heller ikke paavirket deraf.

De nationale Spørgsmaal.

Stemningen skulde imidlertid vende sig, da de store nationale Spørgsmaal kom til at beherske Sindene baade i Kongeriget og i Hertugdømmerne. Dette fik sit Udtryk, da Hjorth Lorenzen den 11. November 1842 i den slesvigske Stænderforsamling tog Ordet paa Dansk og vedblev at tale Dansk. Da skete en Vækkelse, der brød igennem alle Parti-spørgsmaal.

I den Viborgske Stænderforsamling¹⁾ havde det store Fler-tal just vedtaget en Henvendelse til Christian VIII om at opgive Kongeloven og indføre Repræsentationens Medvirken ved Statsmagts Udøvelse. Da kom Efterretningen om Hjorth Lorenzen midt i Forhandlingerne og medførte det Skred, at Forsamlingen efter stormfulde Forhandlinger op-

¹⁾ A. D. Jørgensen, Danmarkshistorie 1814—64, S. 312.

fordrede Kongen til at bruge netop sin Enevoldsmagt overfor dem, der vilde knægte det danske Sprogs Ret.¹⁾

Ørsted, der stod i Forsamlingen som kgl. Kommissarius, stod uforstaaende overfor dette Omslag; han stod med sin vidt svævende Aand fremmed overfor de nationale Rørelser, der satte Skel imellem Monarkiets forskellige Dele. Stemningen vendte sig fra ham, og den Popularitet, han tidligere havde mødt, fik sit Knæk.

Anderledes var Stemanns Stilling; han modtog Hjorth Lorenzen med Hjærtelighed, da han kom til København, støttede ham personligt og stillede sig bag ham ved Sagens Behandling i Statsraadet. Stemann stod her sammen med Kongen og A. V. Moltke om at hævde det danske Sprogs Ret, medens Ørsted og Udenrigsministeren (H. Criminil) ængstedes for at indføre nogen Forandring i den hidtidige Forretningsgang, hvorefter der i den slesvigske Ständerforsamling havde været talt paa tysk.

Det var ogsaa Stemann, der tog Initiativ til, at det kongelige aabne Brev om Arvefølgen i Monarkiets forskellige Dele af 8. Juli 1846 blev udsendt. Som bekendt var det fra slesvigholstensk Side gjort gældende, at Indlemmelsen af Slesvig i 1721 ikke var en Indlemmelse i den danske Krone, saaledes at Kongelovens Arvefølge ogsaa maatte gælde i dette Hertugdømme. Nu blev der i afdøde Statsminister Möstings Efterladenskaber af Stemanns Nevø fundet de originale Dokumenter vedrørende Begivenhederne i 1721; Nevøen har skildret den Begejstring, hvormed Stemann modtog disse Papirer, der med Sikkerhed godtgjorde Berettigelsen af den danske Opfattelse. Stemann fik da Kongen overtalt til at faa Arvespørgsmaalet officielt fastslaaet. Efter at en nærmere Undersøgelse havde fundet Sted i en af Kongen nedsat Kommission, blev Spørgsmaalet behandlet i et Statsraad paa Sorø

¹⁾ A. D. Jørgensen, Danmarkshistorie 1814—64, S. 312.

genfri, der varede i 5 Dage, hvor Kongen efter lange Debatter endelig fik tilvejebragt Enighed om — som af Stemmann foreslaet — i et kongeligt aabent Brev at fastslaa Danmarks utvivlsomme Ret til Slesvig, medens det samtidig udtales, at der herskede Uvished om Arvefølgen i visse Dele af Holsten, men at Kongens Bestræbelser uafsladeligt vilde være rettede paa at sikre Monarkiets Sammenhold.

Brevet blev modtaget med Tilslutning af hele den danske Befolkning, men vakte Harme og Misfornøjelse iblandt Slesvigholstenerne. Naar man bagefter saa, hvorledes Stemningen i hele Tyskland kunde piskes op mod Danmark paa Grund af denne Manifestation af det danske Standpunkt, forstaar man de Betæneligheder, som ogsaa fra Ørsteds Side i Statsraadet blev fremført imod Brevets Offentliggørelse; ogsaa de usikre Udtalelser om Holstens Stilling maatte fra en Helstats Synspunkt fremkalde Ængstelse. Men Stemmanns uforfædede Urokkelighed drev Sagen igennem — og her havde han Støtte hos alle dansksindede, der ønskede et kraftigt Svar paa de slesvigholstenske Udæskninger.

Afgang som Statsminister.

Stemmanns Ministertid sluttede brat. 20. Januar 1848 døde Christian VIII, og det faldt i Stemmanns Lod at udraabe Frederik VII til Konge fra Christiansborg Slotsbalkon. Ved den Lejlighed paadrog han sig et heftigt Anfald af Podagra, saaledes at han i flere Maaneder maatte holde Sengen. Han kom derfor ikke til at deltage i Statsraadets Beslutninger efter Tronskiftet.

Som en Forberedelse imod det truende Oprør havde han allerede i Statsraadet i den afdøde Konges Tid foreslaet, at man forlagde Tropper fra Kongeriget til Holsten, men Ør-

sted havde imødegaaet dette. Efter en Tradition¹⁾ i den Stemannske Familie skal Stemann i den Anledning have svaret Ørsted: »Deres Ekscellence er en Hosekone. Undskyld Deres Majestæt.« Forslaget blev ikke vedtaget, men Stemann fremsatte det paany skriftligt i Begyndelsen af Marts overfor det nye Statsraad uden dog at opnaa andet Resultat. Dette blev hans sidste Skridt som Minister.

Inden Martsbegivenhederne udviklede sig, var Stemann afgaaet (2. Marts 1848); han var da 84 Aar. Han beholdt Stillingen som Forstander for Herlufsholm, som han beklædte indtil 1851, og blev ved Afskeden som Statsminister udnævnt til Overkammerherre. Elefantordenen havde han tidligere faaet.

Stemanns politiske Løbebane endte da ligesom Faderens; Epoken var afsluttet samtidig med Udløbet af hans Ministerstid. Han hørte nu en svunden Tid til. Han vilde bevare Enevælden længst muligt og forskaane den for ethvert Angreb. Oprindeligt havde han ikke været i den Grad hildet; medens han som ung Højesteretsdommer voterede i Højesteret, havde han, hvad der ikke var uden Risiko for hans Fremtid som Embedsmand, stemt for Frifindelse i Sagen imod Vækkeren, jvf. foran, men med Aarene tiltog hans Konservatisme. Han selv betragtede denne Udvikling som en naturlig Konsekvens af den med Alderen vundne større Modenhed. Overfor en Kreds Studenter, der indbød ham til en Mindefest for Frederik VI, udtalte han²⁾: »Ser De, mine Herrer, min Ungdom og Studentertid faldt i den franske Revolutionstid, og jeg kan forsikre Dem, at jeg den Gang var en nok saa écervelé (radikal), som de unge Herrer er nu til Dags, men *alt saadant fortager sig med Alderen.*«

Men Tiden var med hastige og sikre Skridt gaaet i den

1) Rosenorn, Personallistorisk Tidsskrift, 3. Rk., 6. Bd.

2) Rubin, Fred. V's Tid, S. 245.

modsatte Retning. Christian VIII havde fortjent at have en blidere Mand ved sin Side og en Raadgiver, der i højere Grad forstod, hvad der bevægede sig i Folket. Stemann var og blev Frederik VI's Mand.

Og dog kan det ikke nægtes, at de store kommunale Forfatningslove, der gennemførtes af hans Kancelli, og hvorved det kommunale Selvstyre blev grundlagt i Landkommunerne, var af en liberal Støbning og svarede til Tidens Krav. Men naar det gjaldt Enevælden, var hans Syn begrænset. Derfor stod han højest som Fagminister og endnu højere som Amtmand. Hans Samvittighedsfuldhed og Pligttroskab, hans store Dygtighed og Kendskab til praktiske Forhold gjorde ham til en fremragende Minister paa det faglige Omraade og til en af de dygtigste Amtmænd, vort Land har haft. Men hans store Selvsikkerhed og det noget arrogante i hans Væsen gjorde ham ikke til en afholdt Embedsmand; populær var vel iøvrigt noget af det, Stemann allermindst ønskede at blive. Uden Persons Anseelse forfulgte han, hvad der var Lov og Ret; hvad han ansaa for Fædrelandets Vel, gik for ham over alt, og for det kæmpede han uforfærdet.

Af de to vedføjede Portrætter af Poul Christian Stemann viser det første ham som Amtmand i hans bedste Aar; det andet er fra hans Ministertid, og baade Magt og Myndighed har her faaet et talende Udtryk. Han var ret lille og tæt. Han havde som ung ivrigt dyrket Ridekunsten og drevet det til ved kgl. Processioner at ride »Springeren« eller »Dandseren« fra Kongens Stald. Ogsaa i Sorø færdedes han til Hest, men opgav med Aarene Ridningen. Hans Ridehest gik nu paa Græs og brækkede sit Ben i Tøjret; men Hesten blev udnyttet til det sidste og en Steg af den serveret til en Diner¹⁾ for at modarbejde Folks Utilbøjelighed til at spise Hestekød. Da ogsaa Jagten blev opgivet, blev Stemann med

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 3. Rk., 6. Bd., S. 28.

Poul Christian Stemann

Statsminister P. C. Stemann.

Aarene svær. Peter Hjort fortæller, at han i et Selskab hos Stemann i Sorø sad ved Siden af Gehejmerraad *Kjærulf* — Stemanns senere Medarbejder i Kancelliet — og kom til at tale med ham om deres Værts mærkelige Fasthed; *Kjærulf* svarede da Hjorth: »Ja, De kan tro, han er skam en god lille Knort.«

Familien.

Med Hustru og Børn levede han et lykkeligt Familieliv, trofast og kærlig overfor Hustru, Børn og Børnebørn. Den 21. Mai 1848 fejrede han Diamantbryllup. Af Børn havde han 5 Døtre og en Søn. Den ene af Døtrene blev gift med Oberst *Rosenørn*, der efter Grevinde Dannemands Død købte det »Dannemandske Hus« i Søgade, der 1847 købtes af Akademiet. Den yngste Datter, Christine Louise, f. 1807, blev 1835 gift med Kammerherre *Bruun de Neergaard* til Svendstrup, men døde allerede 1837, hvorefter *Bruun de Neergaard* ægtede den næstældste Datter, *Petronella*, f. 1804, men efter kun eet Aars Forløb afgik ogsaa hun ved Døden efter en svær Fødsel.

Til hendes Bryllup skrev Ingemann en Sang, der blev sunget ved Bryllupsfesten paa Valbygaard, og Aaret efter, ved hendes Død, skrev han det smukke Digt »Aaret efter« om Svalen, der kom, og Svalen, der flyede. »Hun, der intet Ord har vraget, der fra Hjertet kom, — hun, som trøsted dem, der klaged, hjalp saa mild og from,« — maa have staaet Digteren nær og fængslet ham ogsaa ved sin Sang. Under hendes Portræt satte Ingemann nemlig følgende Linier:

»Et Tonedyb i hendes Sjæl sig rørte,
Hun helt var Sjæl, naar Tonedybets klang;
Kun den har hende set, som hende hørte.
End taler til os hendes Aand i Sang.«

To af Døtrene døde ugift. Den ældste af dem styrede Stemanns Hus efter Fru Stemanns Død i 1850; men da ogsaa hun døde (1853), levede den gamle Gehejmeraad alene med en Husholderske og en Tjener, ventende Døden, med sin Ligkiste Magen til Datterens, staaende rede i et Sideværelse.

Et halvt Aar efter sin 90 Aars Fødselsdag døde han den 14. April 1854. Han begravedes ved Siden af sin Hustru paa Herlufsholm.

Sønnen, *Christian Ludvig Stemann*, f. 1791, blev Amtmand i Sorø efter Faderen; her sad han i 20 Aar til 1847, da han forflyttedes til Aalborg som Stiftamtmand; han blev her Ejer af Herregaarden Store Ristrup, som han efterlod til sin Søn, Godsejer, Kammerherre J. A. Stemann, med hvem Poul Christian Stemanns Linie uddøde. En Sidelinie blomstrer derimod stadig.

Aabningen af Absalons Grav

Af Poul Helms

I Roskilde Domkirke hviler som bekendt de fleste danske Konger, i hvert Fald næsten alle de oldenborgske. Men altså dog ikke alle. Kong Hans og Kristian II har fundet deres Hvilested i Odense ved Nationalhelgenen Knuds Grav, Frederik I's pragtfulde Sarkofag staar i Slesvigs Domkirke, og Knud Lavards Slægt, de første Valdemarskonger med Familie har tilligemed Erik Menved og hans Dronning faaet deres Grave i Ringsted, mens de usselige Benlevninger af den myrdede Erik Klipping opbevares i Viborg Domkirke.

Kongerne er saaledes ganske godt spredt over Landet (Knud den Store ligger ovenikøbet i England), og Sorø gamle Klosterkirke har da ogsaa faaet sin Del. Her hviler i en simpel Sarkofag, der er berøvet alle Prydelser, og hvis ene Ende er knust og erstattet med noget klodset Murværk, Danmarks maaske største Konge, Valdemar Atterdag, medens hans jammerlige Fader, Kristoffer den Anden, har faaet Levningerne af sit Gravmonument anbragt paa et Postament andet Steds i Højkoret. At Nordens største Regent, Dronning Margrethe, ikke ogsaa er her, skyldes simpelt hen, at Kisten er bleven røvet paa Roskildebispens Bud og bragt til Domkirken i Roskilde. Dronningen selv havde forlangt at blive begravet i Sorø og blev det ogsaa.

Men det berømteste Gravsted i Sorø er ikke nogen Kongegrav, men det Sted, hvor vort Lands maaske største Statsmand, Krieger og Organisator, Erkebiskoppen af Lund, Valdemar den Stores Ven, Absalon, født i Fjenneslev, hviler.

Aabningen af Absalons Grav

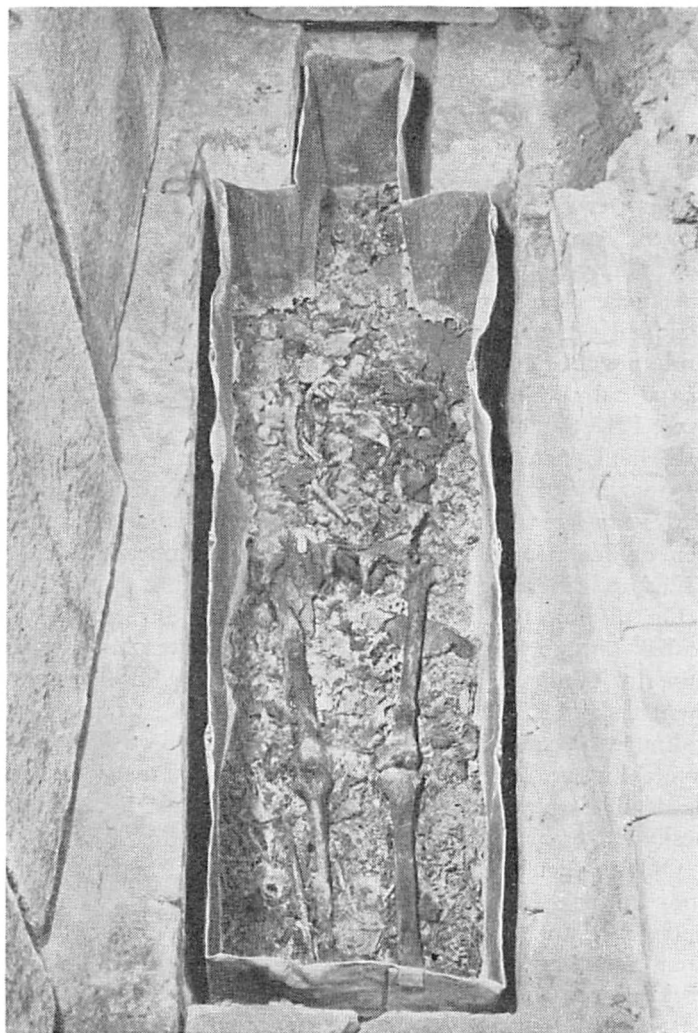
Absalons Grav efter Restaureringen.

Her blev Absalon efter eget Ønske bisat ved sin Død i Aaret 1201. Han foretrak Cistercienserklostret ligesom sin store Forgænger Eskil, hvis Grav er i Clairvaux i Frankrig. Han stedtes til Hvile i fuldt ærkebispeligt Skrud i en Blykiste, hvor der var beregnet Plads til den biskoppelige Mitra, og denne Kiste nedsattes i en muret Grav i Kirkens Krypt under det Sted, hvor hans Ligsten er anbragt. Og her fik han Lov til at hvile i Fred til Reformationen. Men i Aaret 1536 lod Kong Kristian III Graven aabne, blandt andet i Nærværelse af den nye Biskop af Roskilde Peter Palladius. Mellem Absalons Hænder laa hans Sølvbæger og gyldne Bispering med en stor Safir. De blev taget op, og Kongen satte Ringen paa Biskop Palladius' Finger, men han lagde den i Bægeret, og begge Dele kom tilbage i Graven.

Over denne laa en Træplade, formodentlig med Absalons Billede. Den blev erstattet med den nuværende Stenplade med den imponerende Fremstilling af Ærkebispen. Sagkyndige hævder, at der næppe kan være Tale om Portrætlighed; jeg ser dog ikke nogen Grund til at udelukke dette. Har den første Plade haft et Portræt af Absalon, er den senere vel en Gengivelse heraf. Under alle Omstændigheder har Kunstneren givet et karakterfuldt og myndigt Billede af den store Kirkemand. Han laa nu igen uforstyrret i sin Grav indtil 1827. Saa ønskede Frederik VI, at Graven paany skulde aabnes. Dette havde en ganske ejendommelig Grund. Paa det saakaldte kongelige »Kunstkammer« (kendt fra »Prinsessen paa Ærten«) fandtes et Kranium, som paastodes at være Absalons. Da Kong Frederik VI fandt det ganske upassende, at en saa stor Mands Hovedskal skulde være Museumsgenstand, ønskede han Graven aabnet, for at det kunde konstateres, om Liget var forsynet med Hoved og Museumskraniet følgelig et Falskneri.

Saa trængte man da paany ned til Graven, og det skete

Aabningen af Absalons Grav

Absalons Kiste.

med stor Højtidelighed i Kongens Nærværelse. Denne Gang blev Ring og Sølvbæger ikke efterladt i Kisten, men begge Dele blev sammen med Levningerne af Bispestaven og det biskoppelige Skrud, en Lok af Absalons Haar og Blypladen med hans Navn og Titler taget op og anbragt i et Skab i Korets Nordmur, hvor disse Relikvier endnu kan ses.

Herefter var der ingen Grund til oftere at forstyrre Gravfreden. Kraniet havde vist sig at være paa sin Plads, og Kunstammerets var altsaa som Kongen havde formodet et Falskneri. Men det var ved at hensmuldre, og det samme gjaldt hele Benraden. Man kunde derfor ikke vente mere at finde noget af Interesse, og ingen har da heller siden tænkt paa at aabne Graven. Naar det alligevel skete igen i Efteraaret 1947, skyldes dette nærmest et Tilfælde.

Kirketilsynet, hvis Formand er Direktør Nørlund ved Nationalmuseet, havde ønsket, at Absalons Gravsten skulde hæves saa meget over Gulvet, at Folk ikke kunde træde paa den, og den grimme Rebindhegning, der var anbragt omkring den, kunde fjernes.

Og til højre (d. v. s. syd) for Absalons Ligsten laa en anden Ligsten, nemlig over Klosters sidste Abbed, den kunstforstandige Henrik Tornekrans, hvem Absalonmonumentet skyldes. Denne Ligsten ønskede man at tage op og indmure (i Syd væggen) som Tilfældet er med adskillige berømte Ligsten her i Landet, f. Eks. Kong Hans' i Odense og de fleste Ligsten i Ribe Domkirke. Den var nemlig ikke beskyttet og blev stadig betraadt.

Optagningen skete saa under Ledelse af Magister Christiansen paa Museets Vegne. Men da man gravede ned, opdagede man, at Altertavlens i Jorden sænkede Træfundament var pilraaddent og maatte fornys, hvis man ikke vilde risikere, at Altertavlen en skønne Dag væltede. Da man ogsaa maatte sikre den anden Side, blev det nødvendigt at

grave helt ned til Absalons Kiste, og man mente da, at man ligesaa godt paany kunde undersøge denne med det samme. Resultatet var yderst traurigt for alle, der fik det at se. De optagne Fotografier viser, at Skelettet er næsten fuldstændig smuldret hen. Navnlig er Overkroppen og Hovedet omtrent helt forsvundet, medens Underkroppen og Benene, dog med Undtagelse af Fødderne, i hvert Fald tydelig kan skelnes. Gravgoods var der jo intet af, da de sidste Rester som omtalt var blevet taget op 1827. Benene blev imidlertid taget op og underkastet en nøjagtig videnskabelig Undersøgelse, hvorom Nationalmuseet forventes at ville give nærmere Oplysning. Derefter er de meget forsigtigt lagt paa Plads igen, den stærkt medtagne Blykiste repareret og Graven lukket for næppe nogensinde mere at blive aabnet. I hvert Fald vil man intet af Interesse kunne finde, og Benene vil fortsætte deres Hensmuldren. Ligstenen er lagt paa Plads og efter Planen anbragt paa et ophøjet Fundament, saa at den ikke mere er udsat for at betrædes.

Mens Gravaabningen i sig selv altsaa ikke frembød meget af Interesse, opdagede man andre Ting, som er interessante.

Saaledes fandtes en lille muret Grav eller Stenkasse mellem Absalon og Henrik Tornekran. Denne formodes at have indeholdt Resterne af Absalons Forældre, Asser Rig og Fru Inge. Alt var dog hensmuldret, og noget af særlig Interesse fandt man ikke.

Men Arkæologerne havde nu faaet Blod paa Tanden, og man besluttede at fjerne den Stentavle, der i 1774 er opsat mellem Gravkapellerne i Korets søndre Korsarm, og som ifølge den latinske Indskrift gemmer Absalons Farfaders, Erik Ejegods Ven, den mægtige sjællandske Høvding og Godsejer Skjalm Hvides og hans Broder Tokes Ben i Blykapsler. Man fandt imidlertid intet bag Tavlen, og først opgav man da videre Eftersøgning. Men senere viste der sig

længere inde og lavere nede et Hulrum i Murværket mellem Kapellerne, og her fandt man de eftersøgte Blykasser. Benene laa i Uorden, men toges op og sendtes til Undersøgelse i København. Ogsaa herom ventes en Redegørelse. Efter Undersøgelsen lagdes Benene omhyggeligt og i bedre Orden paa Plads igen. Inden Tilmuringen saa jeg de omtalte Blykasser, men i Maj Maaned lukkedes der for dem, og Stentavlen indsattes paa sin gamle Plads. Henrik Tornekrans' Ligsten er efter Planen nu indmuret i Korets Sydvæg, hvor den tager sig meget godt ud, og dermed har Freden paany sænket sig over den hele ærværdige Begravelsesplads.

Nogle Oplysninger om Korsør og Omegn og Slagelse fra 1744

Af Fritz Jacobsen

I de Efterretninger om Købstæderne og Amterne, som i Henhold til Oversekretærens Skrivelse af 6. April 1743 indsendtes til det danske Kancelli, oplyser Amtmand Berregaard følgende om Korsør og nærmeste Omegn:

Korsør ligger saa dybt, som om Byen var begravet i Vandet, da det er et opfyldt og fra Stranden indtaget Areal, hvilket kan ses, baade naar der graves, og naar Højvande gør Skade og skyller Grunden bort, hvad der tit sker. Byens Havn er en af de bedste og sikreste her i Landet; men Indløbet er temmelig vanskeligt at passere for ukendte Folk. Især bliver den saakaldte »Sandhagen« mere og mere besværlig og skadelig, da den Aar for Aar paa Grund af den haarde ud- og indgaende Strøm i »Coursen« tilsandes baade dør og paa den anden Side ved Færgebroen, ved at den stadige Opfyldning, der sker ved Fæstningens Bolværk, udskyllens. Der maa snarest raades Bod herpaa, hvis den største Hindring og Ulempe i Sejladsen skal forhindres. Halseby Sø bestaar af bar Engbund og Rør.

»Kongebroen«, der næsten er $\frac{1}{4}$ Mil lang, er saa bred som en Kørevej og oplagt med Sten paa begge Sider. Den skiller Fjorden fra Noret, som er paa dens nordre og nordvestlige Side, og gennem Kongebroen løber Fjorden ind i Noret. Den har en lille Ø »paa eller med sig hængende«, som kaldes »Haneklint«.

I den Vejle (Lille-Vejlen, Forlev Vejle), som man kan køre og ride over, naar der ikke er Højvande eller Brudis, løber en Aa, der kommer oppe fra Landet og løber under Landevejen ved »Worebye Bro«, som tit beskadiges ved Vandflod. Der kan ingen Dæmning blive for Vejlen eller Aaen, og de kan heller ikke blive sejlbare; enkelte Steder kan en Ege vel benyttes.

Stillinge Fjord naar en stiv Mil ind i Landet. Der har før ved Tjokholm været en Havne- og Ladeplads med Toldsted. Havnen benyttedes af Slagelse; men skønt der er »et svælgende Dyb« baade inden og uden for den, kan ingen Fartøjer nu gaa derind. Grunden hertil skal efter Sigende af Folk, der kan erindre Indsejlingen dér, være den, at nogle store Træer og Kister samt smaa Skuder fyldt med Sten skal være sunket i Gabet. At optage disse Forhindringer var vel ikke umuligt, men vilde være forbundet med store Omkostninger og ikke til nogen Nytte.

Det kan ikke lade sig gøre at dæmpe disse Vande; thi dels er her Ebbe og Flod, som ikke lader sig udelukke, og dels er her Coursen, hvor Farten til og fra Korsør foregaar, og den kan ikke tillukkes, hvis der skal være nogen Havn. Forresten vilde det ogsaa være umuligt at fratage denne Cours sit Ind- og Udløb; det vilde føre til, at Vandet gik over andre Steder og maaske tog baade Fæstning og By bort. Stillinge Fjord er paa den længere Side mod Nord endnu mere umulig at faa dæmpet, da der er et svælgende Dyb over 2 Mil i Bredden.

Paa den almindelige Landevej til Slagelse findes de ordentlige saakaldte Milehøje eller Milebanker; men den Sten eller Pæl, der plejer at staa paa hver af dem, findes ikke. Saa danne Banker og Tegn findes for hver Fjerdingvej, og der er 10 mellem Korsør og Slagelse. Til Kalundborg, Næstved og Skælskør er ingen.

Om Indbyggerne i Korsør udtaler Amtmanden, at de er haarde Folk i Henseende til deres Natur og Opførsel. De fleste af dem »elsker det vaade og Vandet eller det, som kommer af Vandet, forarbejdes i og med Vandet, og intet urimeligt, fisker og ernærer sig af Vandet, over Vandet og er omringet af Vandet«. I Byen ligger til Stadighed »det frie Compagni Soldater«. Befolkningen bestaar for øvrigt af Købmænd, enkelte Haandværkere, Sejlfolk og Fiskere.

Af Kuriositeter i Byen nævnes ikke mange; men det fortælles, at Allikerne i det firkantede Taarn paa Fæstningen hvert Aar flyver bort, naar Ungerne er store nok til at flyve med. De kommer dog hvert Aar tilbage igen til Taarnet, hvor meget der saa bliver skudt og jaget efter dem. Nogle af Kommandantens Formænd har gjort sig Umage for at faa dem bort eller ødelagt, men forgæves. De kaldes næsten af hver Mand for »Kommandantens Duer«.

Et Skilderi i Kirken over Fonten er »rart«; thi jo længere man ser paa det, jo mere naturlige synes Ansigterne at blive, og til sidst staaer de for Beskueren som levende Mennesker.

I Skoven, »som ogsaa er en Curiositet«, findes næppe en Eg, hvor der ikke gror en »Vinter-Grøn« ved Roden eller snor sig op ad den.

Følskær skal efter sandt Sigende være bundløst, fordi en Gaard eller et Hus, som har staaet der, skal være sunket med Folk, Fæ og alt, »hvilket ikke alene er curiosøst at vide, men endog værd at eftertænke«.

Vest for Ulle-Mosen ligger en Dal, som kaldes Hallebolis Hule, hvor der findes Rudera, som viser, at der har staaet en stor firkantet Murstensbygning. Hvad den har været brugt til, kan hverken Bøger, Skrifter eller Tradition give Oplysninger om. Efter nogles Mening skal der have været et »Røver-Nest« (Røverrede) i Skoven, da der stod Skov paa Halskov, men »hvad skulde Røvere saa langt ude i

denne yderste Kant af Landet og ret en Krog, hvor ingen Folk eller Fart var i gamle Dage«.

Af Antikviteter i Byen nævnes en gammel katolsk eller Munke-Altartavle med to dobbelte »Flagge«. Om Raadhuset siges, at det er et højt Hus, meget gammelt og brøstfældigt. Fæstningen siges at være anlagt af Svenskerne og er nu Bolig for Kommandant og Proviantforvalter. I Magasinet kan rummes 6—7000 Tdr. Korn.

I Taarnborg Sogn ligger Dyrehovedgaard, der er opkaldt efter en høj Bakke ved Gaarden. Denne skal i forrige Tider have staaet ikke ret langt fra Coursen lige over for Fæstningen og da have været som et lille Slot, under hvilket denne Gaard, hvis Grundsten endnu kan ses, har ligget. Den kaldtes da Korsør Slots Ladegaard. Hvornaar den er flyttet til Dyrehoved, vides ikke; men det skal være sket for ca. 78 Aar siden. Bonderup By er nedbrudt for omtrent 16 Aar siden.

At der har været Kæmper begravet i Højene paa Markerne, kan vel ikke bevises; men vist er det, at nogle gerrige Bønder i Taarnborg Sogn for nogen Tid siden gravede sig ned under en stor Sten i det Haab at finde Penge; men de fandt kun nogle store Ben og sandet Aske. Paa Bonderupgaards Plads og uden om den er der ved Rydning og Gravning, da Gaarden blev opbygget, fundet Potter med Aske i.

Ved Taarnborg høres 6 Ekko i Rad efter et Raab, naar man staaar paa en bestemt stor Sten ved Stranden og vender Ansigtet mod Nord.

Nær ved Taarnborg Kirke ligger Taarnbjerg, der er lige saa høj som Lydhullerne i Taarnborg Kirke. Midt over denne Bakke er der en rund Hule paa Størrelse med et Bord, som 12—16 Mand kan sidde ved. Dette Hul er fuldt af Nælder, hvori der findes mange Snoge, Hugorme og Staalorme om Sommeren. Selv om der falder nok saa megen Sne,

bliver Hullet aldrig fuldt af Sne; thi den smelter, saa snart den kommer ned i Hullet, saa der kan ligge høj, frossen Sne paa Banken rundt omkring Hulen, mens denne er ganske fri for Sne. Den er som en rund Skaal og i Midten ikke dybere end til en før Karls Knæ.

Paa Taarnborg Kirkes Taarn mangler der altid paa den nordre Side 4—6 Tagsten, og selv om der bliver lagt nogle paa, og de bliver godt skelnede den ene Dag, mangler de igen næste Morgen. Nogle vil mene, at det er Vindens Skyld; men da det ogsaa sker om Sommeren i stille Vejr, kan det ikke være Aarsagen. Mange tror, at en stor, sort Hund har sit stadige Leje paa Hvælvingen over Koret. Der fortælles ogsaa om en Jagt, der om Natten skal være set i Hestehaven og op om Taarnbjerg af ridende Karle med Hunde og Lig. Flere paastaar at have set det og har bekræftet deres Udsagn med Ed, »som man skulde tænke, fornuftige Kristne, der er kommet til Skelsaar og Alder, ikke skulde gøre«. Der siges ogsaa, at en Hare stadig løber mellem Møllebjerg og Taarnbjerg. Den kan ikke skydes af nogen Skytte; men hvad det er for en Hare, eller hvorledes Skytten skyder, »kan ikke nærmere betegnes«.

Bonden paa Taarnborg har forrige Aar gravet Sand op i Stranden ved Lavvande og derefter gravet Tørv, som han førte op paa Banken for at tørres; han kørte dem siden hjem, og de brændte som de bedste; »men om dette gaar oftere an, kan vel ikke ventes«.

I Taarnborg Kirkes Sacristi findes en Kiste, omlagt med Jern og meget stærkt belagt med »Feddere og Laav«, saa at ingen kan komme uberettiget i den uden ved Anvendelse af Vold eller Magt. Den bruges nu som Gemme for Kirkens Ornament.

Bønderne i Taarnborg Sogn har for Størstedelen før været

Rytterbønder, men er nu »Proprietarie Bønder«. De er ringe i Henseende til deres Tilstand.

Af Ord og Talemaader, de bruger, kan anføres:

»De øverste Værelser duer intet«. ∴ siges om den, der ikke er rigtig i Hovedet, men har Svingel, Svimmelse og kan i en Hast falde om, om en, hvis Hjerne er forvirret, og om en, der har faaet mere af Drik, end han kan taale.

»Han er oven paa«. ∴ Staar sig godt, lever vel — ved Slagsmaal om den øverste.

»Han taler vel meget, men ikke meget vel«. ∴ Sludder, Sladder uden Indhold.

»Det er rent, rent Tøj«. ∴ Siges, naar den ene har gjort Rede og Rigtighed for sig til den anden, saa ingen af dem er den anden noget skyldig, eller naar en er akkurat i sine Ting og kun gør, hvad Ret er.

»Den er i Stand«. ∴ Siges som almindeligt Ordsprog, enten naar nogen praler eller gør sig til i Ord eller Klæde- dragt, eller naar nogen bærer sig sobert og net ad, foragtende andres Narrerier og Galenskab, eller naar nogen anretter eller indretter noget paa det bedste, han kan. Siges ogsaa, naar man ser et fuldt eller galt Menneske.

»Lad gaa, lad gaa«. ∴ Dette siges om den Gerning, nogen har fat paa eller vil gøre, at han vil holde ved og ikke have med noget andet at gøre, mens det staar paa.

»Jeg skal passe paa som en Smed«. ∴ Jeg skal bruge mig, mens det er Tid, arbejde, passe paa, at det, jeg vil have gjort, ikke bliver forgjort.

»Det er ikke min Sag«. ∴ Siges, naar man ikke vil indvikle sig i fremmedes Sager. I maa have mig undskyldt for at give mig i Lag med det.

»Kan dette eller det klare det?«. ∴ Kan dette eller det klare Sagen imellem os, saa intet er os imellem — Penge, Arbejde, Tjeneste.

»Lad russe«. ☉: Lad det kun gaa, som det bedst kan. Siges af forvovne Mennesker, som er ligeglad, om det gaar vel eller ilde — ved Sejlads og andet.

»Han gaar Norden om og hjem«. ☉: Bruges mest af Søfolk for at betegne en slet Rejse.

»Der er kommet Kinte for Klusset«. ☉: Bruges mest af søfarende, naar der kommer Bugt paa Tov eller Reb, saa det ikke kan gaa igennem, uden man skal tage fat med Hænderne og rede det ud. Lig med: »Der er kommet et Obstacle (Hindring) i Vejen«.

»Han har Hoe-rum i Dag«. ☉: Siges af hjemmевærende om fraværende, naar de ikke kan ventes hjem lige med det samme.

»Han sætter et Krydsbindsel paa«. ☉: Bruges af Søfolk, naar de binder to Tov sammen med dobbelt Knude eller Krydsbindsel. Han bekræftede det med en haard Ed, bandede derpaa.

»Du (eller han) skal tære hende«. ☉: Af grove Folk. Du skal faa din Betaling. Jeg skal ramme dig.

»Kom kun! Du skal faa hende saa gloende, som hun kommer«. ☉: Naar en trodser og byder en anden an. Lige for lige.

»Vi narres intet. Jeg vil intet narre ham«. ☉: Siges af den, der agter at tage sig i Vare for enten at miste noget af det, han ejer, eller for at være ubillig mod en anden.

»Han er frie, frie nok«. ☉: Han kan ingen Vej komme.

»Du skal ingen Skade have deraf«. ☉: Du skal nok faa din Betaling for det — undsige den tiltalte.

»Vi kommer til at tro paa det«. ☉: Vi kommer ganske vist til at betale det, undgælde for det.

»Han er en Spirant«. ☉: Han er en snedig, slem og ond Karl eller Krabat.

»Det er alt det, man kan sige om det«. ☉: Siges af Folk,

der bliver kede af at høre paa Pralerier, unyttige og lange Beskrivelser o. l.

»At staa sin Stok«. ☉: At tage sig i Vare for alt det, som kan være eller gøre ondt.

»Han skal luuren«. ☉: Han duer ikke dertil, er for svag til sin Gerning, holder sig hjemme.

»Hun kommer langt anderledes«. ☉: Anderledes vil det blive, faa et andet Udfald end ventet.

»Han forstaar sin Pisk«. ☉: Siges om den, der véd og viser, hvad han kan og bør gøre i sin Gerning.

»Du ta'r vel ikke mine Høns«. ☉: Du gør mig vel ingen Skade. Du slaar mig vel ikke. Du brænder dig vel ikke saa hedt, at du giver dig i Lag med mig.

»Endelig er det ikke mere, end man kan rosse«. ☉: Det kan man dog overkomme, finde ud af.

»Lader os pikke af«. ☉: Naar man siger Farvel og vil til at gaa eller rejse. Nu vil jeg afsted og ikke lade mig opholde.

Af Personnavne anføres mange, hvoraf kun de mest sjældne her skal nævnes: Annanias, Arngot, Alleta, Alhet, Bona, Candida, Ditmar, Drude, Flemmina, Fochardina, Guse, Gisilla, Groe, Helle, Johannette, Pontus, Reinardt, Sire, Søster, Talia, Thale, Tialke, Ursia, Utilia, Urelia.

Fra Slagelse Købstad indsendes de forlangte Besvarelser med en Undskyldning for deres sene Fremkomst, hvad der skyldes, at Raadstuearkivet blev ødelagt ved Ildebranden 1740, og de dermed nødvendiggjorte »Efterforskelse« har taget lang Tid.

Til Genopbygningen efter Branden i 1740, hvor Raadhuset, Apoteket og de anseligste og bedste Gaarde midt i Byen brændte, gav Kongen 20.000 Rdl. Selv om Byen ingen Indtægt har ved Fiskeri og Sejlads, saa er Indbyggerne, hver

efter Evne, saa flittige og stræbsomme i deres Haandtering, at der vist ingen synderlig Forskel er mellem Slagelse og andre Købstæder.

Foruden St. Mikkels, St. Peders og Hl. Aands Hospitals Kirke findes en Kirkegaard for Fattigfolk. Den er hegnet med et Stengærde med muret Port og Laage, og paa den stod indtil 1739 en lille kvadratisk Kirkebygning af Tømmer og med Tegltag. I denne holdt Præsten undertiden Prædiken over nogle Fattigfolks Lig; men da den var øde og faldefærdig, blev den i 1739 efter Kirkedirektionens Ordre bortsolgt ved Auktion for 39 Rdl. 1 Mk., nedbrudt og bortført.

St. Mikkels Kirke har fire brugelige og en revnet og ubrugelig Klokke. Paa Kirkens østre Ende findes et lille Spir med en Klokke, som bruges til at ringe med »til Prædikestolen« og ellers, naar Klokkeren er 10 og 5.

St. Peders Kirke har et blytækket Klokketaarn med et højt skifertækket Spir. I Taarnet er udhugget »1664«, men der siges, »som og er troeligt, at Kirkens Bygning er meget ældre end Taarnets«. I Kirkens nordre Kapel findes et Billede af den navnkundige Hellig Anders, udhugget i Træ med en Trækalk i Haanden.

I Helligaandskirkens søndre Gavl hænger i en Karm to smaa Klokker. Hospitalet er overalt Tømmer med Tavlmur og Tagsten. Af de øvrige Bygninger er nogle Bindingsværk med Tavlmur, andre med lerklinede Vægge, nogle med Tagsten og nogle med Straa.

Raadhuset blev i 1742 opført igen af Grundmur med Tegltag. Der er Kælder under hele Bygningen, i det ene Hjørne bor Bysvendene, og Resten anvendes til Arrest med tre adskilte Huller. Oven over er Bytingsstuen og et Civilarrestkammer, en Forstue med Trappe op til Raadstuen, en RytterVagtstue og et Sprøjtehus. Oppe under Taget er Borgerskabets Samlingssal afdelt ved »Tvist«-Vinduer. Fra

Raadstuen gaar en stor Kvist paa fire Fag med Vinduer paa begge Sider tværs gennem Bygningen. Over Vinduerne til Gaden sidder i Muren en stor Sten med en forgyldt og malet kongelig Krone, Cifre og Aarstal.

I 1739 lod Kongen opføre en ny Rytterstald til 60 Heste; den er af Bindingsværk, tavlmuret og teglhængt.

Alle Kongebreve og Privilegier er brændt paa to Genparter af Kongebreve nær. — De tidligere fremsatte Betsværinger over Nedlæggelsen af Skibsholm Havn gentages.

Som Supplement til Byraadets Indberetning giver Sognepræsten ved St. Peders Kirke, Chr. Ørsted, flere Oplysninger om Byen. Han skriver: »Dette findes af en gl. Skribent antegnet om Slagelse.« Slagelse Købstad er stiftet og funderet af den danske Hedning Slaug, en meget ypperlig Mand. Om hans Herkomst og Udspring har været »af Slauen«, eller om han selv imod »de Slauer« har bedrevet noget besynderligt og deraf faaet sit Navn eller hans Forfædre har gjort saadant, er der intet vist beskrevet. Man finder ingen af hans Efterkommere opkaldt med Navnet Slaug, og hans adelige Navn(!) findes heller ikke.

Slaugs to Sønner har uden Tvivl hjulpet meget til Byens Opkomst, og den er fra Slægt til Slægt forbedret med Bygninger og anden Herlighed. Tidligere danske Konger har undertiden holdt Danehof i Byen. Kong Haagen, Dronning Margrete og Rigets Stænder og Fuldmægtige var her i Byen for at hylde Oluf, som paa samme Tid gav Adelen og Stænderne forskellige Privilegier og Friheder.

»Saa vidt denne Auctor.«

Ørsted oplyser, at der var Gitterværk omkring Billedet af Hellig Anders i St. Peders Kirke, og at den af Hvitfeldt omtalte Tavle med Helgenens Bedrifter hverken findes i St. Peders eller Antvorskov Kirke. De forskellige Sagn genfortælles (se Gunnar Knudsen: Hellig Anders, Aarvog I).

Om Korset paa »Hvilehøj« meddeles, at det holdes i Stand af Bønderne i Landsgrav og Bjergby, og at de ældste nulevende Bønder af egen Erfaring kan vidne, at Forsømmelse heraf medfører stor Skade paa Jordens Grøde, Kvæg og Bæster. Den latinske Indskrift paa Korset findes nu ikke mere.

Fra »en meget gammel trykt Bog, hvis Auctor er mig ubekendt«, har Ørsted hentet nogle Oplysninger om Slagelse Latinskole, hvis Anseelse nu er meget større end før, saaledes at dens Elever nu dimitteres til det kongelige Akademi. Skolen har nu en Rektor, en Konrektor og tre Hørere.

Om Antvorskov Slotskirke oplyses, at den stod øde fra 1686 til 1720, hvor den blev repareret, forsynet med nye Alterklæder og forskellige Ornamentter og igen taget i Brug til Gudstjeneste. I 1738 slog Lynet ned i Taarnspiret og stak Tømmeret, som var overdækket med Kobber, i Brand. Der nedbrændte over 20 Alen af Spiret, som var til stor Nytte som Sømærke for Skibe, som sejlede paa Bæltet 4—5 Mil borte; men Skaden blev inden Aarets Udgang repareret.

Rektor H. Nyholm leverede sidste Afsnit af Indberetningen og skrev heri, at Slagelse i forrige Tider ikke alene var blandt de ypperligste, men ogsaa mest formuende Stæder paa Sjælland paa Grund af sin meget frugtbare Egn af Skov og Kornmarker, men nu er dens Velstand paa Grund af Ildsvaade aftaget meget. Fra en Junker Moth i Sorø har Nyholm modtaget et latinsk Vers, der berømmer Slagelse og siger, at skønt der ingen Sejlads er til Byen, saa er den dog lykkelig af sine særdeles frugtbare Jorder, som indbringer lige saa gode Indkomster som Skibsfarten; thi selv om denne indbringer mere end Plov og Harve, saa er dog Agerdyrkingen underkastet mindre Fare end Negotien (Handelen) til Søs. Slagelse Omegn, som er god og grødefuld af Naturen, beriger Byens Indvaanere uden Farlighed

med Ploven, ja, den forøger og konserverer sine Midler og Formue ved Arbejdsomhed.

I et latinsk Epigram drages Sammenligning mellem Antvorskov, Sorø og Ringsted paa følgende Maade: Sorø er vel meget smuk og herlig; dog er Antvorskov langt herligere; men Ringsted overgaar dem begge.

Rektor Nyholm praler med lokalpatriotisk Stolthed af den store Begivenhed, som Olufs Hylding har været for Byen, og kalder hans Regeringstid for »de gyldne Tider«. Da kostede en Ko 3 Lybskskilling, en Vædder 4 Hvide, en Tønde Øl 4 Skilling, en Skæppe Korn 11 Penge, 15 Æg 1 Penge, hvilke meget gode Køb var en Frugt af Kongens Fredsommelighed; »thi Fred er ikkun et lidet Ord, men fører mange store gode Ting med sig. Dog er dette gode Køb næppe troligt, uden at Hvide, Skilling og Penninge gjaldt mere dengang end nu.«

En Penge regnedes før lig med $\frac{1}{4}$ Hvid eller $\frac{1}{12}$ Skilling. Under de første oldenborgske Konger havde en Hvid en Værdi af omkring 5 Øre.

Om »Hvilehøj« oplyser Rektoren, at der engang for mange Aar siden var stor Mistrivsel og Ufrugtbarhed paa Slagelseegnen blandt Heste, Kvæg og Faar, hvilket skyldtes, at nogle havde gravet Sand og Jord fra Højen; men da Jorden blev ført tilbage, holdt Ulykkerne op.

Her er det altsaa ikke manglende Vedligeholdelse af Korset, der straffes, men Ødelæggelse af selve Højen.

Baade Pastor Ørsted og Rektor Nyholm anfører nogle særlige Talemaader, der anvendes af Folk, f. Eks.:

»Aarke« bruges i Stedet for mægte eller formaa.

Jeg »aatte« det = Jeg ejede det.

Det »taadtes« mig = Det lykkes mig.

At »kræbse« = At fange Krebs.

»Ryggen giver os alle nok«. Denne Talemaade bruges af

nogle Bønder, naar de vil vise deres Redelighed i at sælge Vadmel eller Lærred; thi da vil de ikke, at det skal maales i nogen af Kanterne, hvor det kan trækkes og udvides til Køberens Skade, hvorfor de lægger det sammen midt paa, hvorved Maalet bliver rigtigt for begge Parter, da Stoffet saa ikke lader sig trække.

De »store« og de »smaa« er Betegnelse for Rotter og Mus.

»Han gaar saa stille« = saa langsomt hen ad Vejen.

»At gaa i Schruck« = at gaa i Skjul. (Her tilføjer Nyholm: »Har ikke hørt det andre Steder end her, hvor det passerer for saa godt Dansk, at det endog bruges i Prædikener.«)

Af Personnavne nævner Ørsted kun faa, deriblandt »Ip«, som han formener at være det samme som Japetus eller Jeppe. Nyholm nævner slet ingen, men skriver derimod om Landsbyen Gudum ved Slagelse. Han kalder den for »Guddom« og har om Aarsagen til dette mærkelige Navn udspurgt forskellige, som har svaret, at det skriver sig fra de katolske Tider. Kirken kaldes nemlig Guddoms Kirke, da den er indviet til den treenige Guddom og ikke til St. Maria eller St. Peder eller en af de andre Helgener, og derfor har baade Landsbyen og den tæt ved Kirken liggende Mølle faaet samme Navn.

Forklaringen er i vor Tid en helt anden.

Selv om der maa tages alt muligt Forbehold overfor det i Indberetningerne indeholdte topografiske Stof, hvoraf meget er »helt ved Siden af«, har det dog sin store Interesse at høre, hvilke Meninger og Forestillinger Folk for 200 Aar siden havde om Ting og Begivenheder, der laa lidt uden for det almindelige, og som nu i forskellige Versioner er at finde i »Dansk Folkemindesamling«.

Vilhelm Andersen og Barndomsegnen

Af August F. Schmidt

I 1845 fik Nordrup og Farringløse Menigheder ved Ringsted en ny Præst, *Frederik Vilhelm Andersen* (11. September 1820—19. Maj 1910), der den 14. Maj 1846 blev gift med *Christine Elisabeth Friderichsen* (21. August 1820—13. November 1906). Deres Ægteskab blev velsignet med syv Sønner, af hvilke den sjette, *Vilhelm Andersen*, den senere så berømte Litteraturhistoriker, fødtes i Nordrup Præstegaard den 16. Oktober 1864.

Frederik Vilhelm Andersen var fra København. Hans Far og Farfar var juridiske Embedsmænd i Hovedstaden, men Oldefaderen var Lensfoged i Lindholm ved Tønder. I Fr. Vilh. Andersens Hjem i det dengang udpræget æstetiske København var der megen Sans for Kunst og Poesi, især Musik og Theater. Komponisten Kuhlau var en stadig Gæst i Huset, de to Døtre blev gift med Komponisten, Koncertmester Ivar Bredal og Theatermaleren, Professor Troels Lund. Sønnen, der blev Theolog, var ligesom sine Søstre dramatisk og musikalsk begavet. Et levende Indtryk af Professor Vilh. Andersens Faders Hjem modtager man ved at læse den værdifulde Skildring — til Dels skrevet på Grundlag af Familiebreve fra 1840erne — som Vilh. Andersen har offentliggjort som Indledning til den store Afhandling: »Fru Heibergs Tid«, der findes i det af Julius Clausen og Torben Krogh redigerede Samlingsværk: Danmark i Fest og Glæde

IV (1935), 297—396. Indledningen er senere blevet genoptrykt i Vilh. Andersens Bog: Et Tiaar (1945), 22—30.

Skildringen af det gamle Slægtshjem i København er værdifuld for Forståelsen af Vilh. Andersen og hans Livsgering. Gennem Slægt og Opdragelse er han dybt forankret i dansk Åndsliv, hvis ypperste Kender han skulde blive i sin Samtid. Hans Fader var vel bevandret i den danske Litteratur, var lærd (erhvervede som 60-årig den theologiske Doktorgrad), var Bispeemne og var i Besiddelse af stor naturlig Veltalenhed. Han prægede Hjemmet stærkt, og det morede ham at høre sin begavede Søn, når han som Dreng var hjemme på Ferier, i den danske Litteraturs Klassikere. I sin Bog: Folk og Mennesker (1919), 252—64 har Vilh. Andersen fortalt om sit Barndomshjem i Nordrup Præstegård. Man læser her med særlig Interesse den smukke og fornøjelige Karakteristik, han har givet af sine Forældre. Også igennem disse Oplysninger får man værdifulde Bidrag til Forståelsen af Vilh. Andersen og hans Indsats i dansk Åndsliv. Glemmes må her ikke den hyggelige Skildring, han giver af *Julen* i Præstegårdshjemmet i 1860erne. Erindringerne om Forældre og Livet i Nordrup Præstegård er et kærkomment Bidrag til Oplysningerne om afvigte Århundredes danske *Præstegårdskultur*, og de supplerer fortrinligt det Rids af den danske Præstegårds Kulturhistorie, som Vilh. Andersen skrev til Juleroser 1924, 23—28, en Billedtekst, genoptrykt i Bogen: Sommer, Tanker og Taler (1926).

Udenom Præstegården lå den gamle Landsby *Nordrup*, hvis Befolkning Præstens Søn i sin første Barndom fik et nært og kært Forhold til. Herom har Vilh. Andersen, foruden i det ovennævnte Bidrag i Folk og Mennesker, fortalt indtagende i den herlige og flot illustrerede Bog: Sjælland (1939), 5—7. Vi følger ham Gaden langs og får at vide, hvem der i 1860erne boede i Landsbyens Gårde og Huse. Derved

har dette Erindringsbidrag direkte lokalhistorisk Værdi. Således boede Boel Høker ved Svinget op til Naboens Gård; Butikken var kendelig på Glasset med Sukkerstængerne mellem Vinduesblomsterne. Længere op ad Gaden boede Silkeskrædderen, der engang i Tidernes Morgen havde afsluttet sit første og ærefuldeste Arbejde for Præstegården ved at folde det herligt bødede Stykke ud i Dagligstuedøren og sige: »Se saa, vor Mor, nu haar jeg sæt en ny R— i vor Fars Bøvser!«

Videre oppe i Byen lå en Udflyttergård under to sammenflettede Pile, der havde givet Christen Snørepil hans Tilnavn¹⁾. Længere henne boede Christen Post, kaldet Bøv, fordi hans sjællandske »Stød« i Talen lød som et Opstød. Gamle Stednavne i Egnen som Klippede, Skivede, Hæse, Rønnede, Egede åbnede siden, men førend Vilh. Andersen endnu var bleven så lærd, at han kunde følge dem ind i Sprogets Urskov, hans Øre for en blidere Tone af hans Hjemstavns Dialekt, end Landpostens Bøv og Silkeskrædderens noksagt. »Hjortens Flugt« blev ham fuldt så kær som »Jeppe paa Bjærget«. Han mindes ikke, når og i hvilken Orden han fik dem at læse, de er ham lige medfødte. Og som vi nu ved, evner han at tolke begge Digterværker lige mesterligt. — I Barndomsårene i Nordrup fik han grundlagt det Kendskab til den sjællandske Dialekt, som siden kom ham til så fremragende Nytte som Oplæser, ikke mindst af »Jeppe paa Bjærget« og Schandorphs »Et Levnedsløb genfortalt paa Kirkegården«. Det sidstnævnte Arbejde hører hjemme i *Ringsted*, så derfor er det meget værdifuldt at høre

¹⁾ Se endvidere Venstres Folkeblad, Ringsted og Omegn, 23. December 1932: Fra Vilh. Andersens Barndom. Da der legedes Rovere og Soldater i Bangs Gård. Bidrag til Enquête: »Det mest spændende Øjeblik.« — Som et nyttigt Supplement til Vilh. Andersens spredt udgivne Barndomserindringer tjener Provst H. M. Fengers »Erindringer fra mit Liv«, 2. Oplag (1925), 10—51. Heri gives en detaljrig Fremstilling af Livet i Nordgården ved Ringsted. På denne Gård fødtes H. M. Fenger 9. August 1850. Fengers Forældre gik ofte i Kirke hos Vilh. Andersens Fader.

det læst af en Mester, der tilfulde behersker det gamle Folke-mål i Ringsted og Omegn.

I den nordlige Udkant af det store, sammenhængende Skovkompleks, som strækker sig mod Nord og Øst for Herregården *Giesegaard*, og som udgør en Del af Godsets Skovdistrikt, ligger *Slimminge Hestehave*. Den fortsætter mod Syd i en Skov, hvis nordlige Hjørne bærer Navnet *Sødgrødkrogen* — et bugtet Vandløb danner her en »Krog« — og hvis midterste Parti, omkring ved Skovkortets Pæl Nr. 28, kaldes *Provstens Hat*. Den nøjagtige Stedbetegnelse for dette Navn er altså: Giesegaards Skovdistrikt, 2det Skov-fogeddistrikt, 10de Afdeling, Pæl Nr. 28.

Navnet »Provstens Hat« lyder i sig selv gådefuldt; vanskeligt kan man forestille sig, at der skulde være nogen Forbindelse mellem en Provstehat og en Skov. Og dog er dette Tilfældet; der er en i ganske usædvanlig Grad direkte Forbindelse.

Herom indberettede Skovrider *V. Ipsen* 1. November 1923 til Stednavneudvalget:

»Ved Pæl 28 kaldes Partiet »Provstens Hat«. Der har været baaret Planter i en gl. høj Hat tilhørende Provst Andersen, Ringsted.«

Altså i Professor Vilh. Andersens Faders Hat! — Stednavneudvalgets Leder, Kontorchef *Gunnar Knudsen*, har i en instruktiv Afhandling: »Provstens Hat — og andre Hatte« i Festskrift til Vilhelm Andersen 1934 (som Knudsen var en af Medredaktørerne af) givet sproglige Tolkninger af de danske Stednavne, hvori Ordet *Hat* indgår, i Navne som Hattenæs, Hathøj, Hatbakkerne o. s. v. Disse Navne kan være af forskellig Oprindelse, og nogle af dem er ret gamle. Det HattesNavn, der er knyttet til Nordrupengen, er dog ikke af så høj Alder, når vi nu ved, at det kan sættes i Forbindelse med Provst Fred. Vilh. Andersen.

Om Provst Andersens Hat skriver Vilh. Andersen i »Folk og Mennesker« (1919) 257, at hans Fader på sine Visitatsrejser bar en grågul Kardinalshat af uhyre Dimensioner; den kunde ikke tages af, og fra Bagsædet i sin Landauer besvarede Provsten de forbigåendes Hilsen med en apostolisk Håndbevægelse. — Hertil kan føjes, hvad Prof. Vilh. Andersen i et Brev til nærværende Forfatter af 10. Januar 1948 har skrevet om sin Faders Hat, i Anledning af en Omtale i Ringsted Folketidende 3. Januar 1948 af Gunnar Knudsens ovennævnte Afhandling:

»Om »Provstens Hat« har jeg vistnok sagt baade til Gunnar Knudsen og Skovrider V. Ipsen, at den sikkert ikke har sit Navn af den høje Præstehat, som min Far ikke gik med i Skoven, naar han som gammel besøgte min Broder, Skovrider Fr. I. Andersen paa Giesegaard, fra hvem Meddelelsen og maaske Navnet kan skrive sig, Ipsen er hans Efterfølger og var gift med hans Datter. Derimod kendte Egnen og Herredets Folk en anden Hat paa Provstens Hoved. Det var hverken en Kardinalhat eller en Grundtvigianerhat, men noget af begge. Den var af blødt Stof og vanskelig at tage af paa Visitatsrejserne, hvor de mødende Folks Hilsen besvaredes med en Haandbevægelse, der nok kunde tages for en Velsignelse. Den var af lys Farve og kunde kendes paa Afstand. Dens Pul var afrundet som en Bakke og Skyggen saa bred som en lille Voldgrav. Den er sikkert ikke blevet profaneret som en anden Tørvekurv, men har ogsaa ved sin Form fortjent at blive forevigtet paa et Sted, som baade min Fader og min Broder holdt meget af ... Naturligvis staar det Dem frit at bruge den her meddelte om ikke sikre, som jeg nok har skrevet, saa sandsynlige Forklaring, hvis og hvor De ønsker det.«

Det er mig kært her at kunne meddele Prof. Vilh. Ander-

sens Oplysninger om »Provstens Hat«. De supplerer på fortrinlig Måde Stednavneforskerens Meddelelse om Emnet.

I Anledning af den ovennævnte Artikel i Ringsted Folketidende 3. Januar 1948 modtog jeg et Brev, dateret Haslev 3. Januar 1948. Brevet er desværre ikke afsluttet, dets sidste Blad er ikke sendt med, naturligvis på Grund af en Fejltagelse, så jeg ved ikke, hvem der er Afsenderen. Da det imidlertid har nogen Interesse i denne Forbindelse, mener jeg det bør anføres:

»Tak for »Provstens Hat«. Min Bedstefader var Sogneforstander i Nordrup, mens Provsten var Præst der, og som saadan havde de et vist Samarbejde. Min Moer, der var jævnaldrende med »Præstens Dreng«, har fortalt mange Oplevelser fra den Tid, om det store Hjælpearbejde, Provst Andersen gjorde blandt Sognets Fattige bistaaet af Grevinden paa Giesegaard, blandt andet ved Uddeling af Hør og Uld til Hjemmeforarbejdning. At Provsten samtidig virkede i sit Kald kan forstaas af følgende Ordskifte mellem Jacob Smed og Pastor Andersen. »En Dranker kommer ikke i Guds Rige.« »Det gør en Fraadser heller ikke,« var Smedens Svar. »Naar du dør, gaar du lige i Helvede,« var Præstens næste Trusel. »Der er ellers saa mange Præster, at de maa hænge Degnene paa Bjælkehovederne,« var Smedens Svar.« . . .

Her midt i det livfulde Ordskifte ophører desværre Brevet.

*

I 1871 blev Pastor Fr. Vilh. Andersen Præst i Ringsted og Benløse og fra samme År Provst for Ringsted og Alsted Herreder. Fra dette Embede tog han sin Afsked 1894. Vilh. Andersen fik nu sit Hjem i Ringsted, og da han senere kom på Sorø Akademi, er han Dregeminder fortrinnsvis knyttet

til de to gamle midtsjællandske Købstæder. Adskillige Gange har han på sin særegent fængslende Måde fortalt om Drengesoplevelser og Drengebekendtskaber i Ringsted, hvor »Provstens Vilhelm« selvsagt nåede at blive meget afholdt. Gensagne Gange har Vilh. Andersen fremmanet Stemningen fra sin Barndoms Købstad med det store Torv og den ærværdige Kirke. Man kan således læse herom i Bogen: Den gamle Købstad, Ny Samling (1929) med Tekst af Vilh. Andersen og Tegninger af Kr. Kongstad. Ringsteds Realisme og Sorøs Romantik er der her givet et Indtryk af. — Ved en Fest 10. August 1935 talte Vilh. Andersen på Ringsted Torv. I Foredraget, som han holdt ved denne Lejlighed (det er udgivet i Bogen Landsmandskab 1938, 123—132), er indflettet mange underholdende Træk fra Talerens Barndom og tidligste Ungdom. Man får samtidig en nyttig Samling Oplysninger om Ringsted-Realismen, personificeret i *Sophus Schandorph*, Malerne *Jørgen Roed* og *Fr. Vermehren*. — Det var smukt af Ringsted Byråd til Købstadens Jubilæum 16. August 1941 at udnævne Vilh. Andersen, Byens berømteste Søn, til *Æresborger* i Barndomsbyen, hvortil han altid har følt sig stærkt knyttet. Ved Modtagelsen af *Æresborgerbrevet* holdt han en meget smuk Hyldesttale, i hvilken Historie og Minder indgår den skønneste Forening. Og senere på Dagen, ved en Borgerfest, fortalte Hædersgæsten Erindringer fra sin Barndoms Ringsted, hvis Historie og Betydning for dansk Andsliv han ved samme Lejlighed fik Stunder til at give et Længdesnit¹⁾ af. Talen er et lille Mesterværk; den læses med Interessen stærkt optaget, og man føler bagefter, at det var ikke mindst en Hæder for Ringsted selv, at den fik Vilh. Andersen som *Æresborger*. De to Taler

¹⁾ I Bogen: »Sjælland« har Vilh. Andersen givet en Række historiske Oplysninger om Ringsted Side 9—14. Om Giesegård, S. 7—8, Sorø, S. 14—18, Slagelse, S. 18—20, Korsør, S. 20—22, om de sydlige Egne af Sorø Amt, S. 34—40.

fra 16. August 1941 er udgivet i Bogen: Et Tiaar (1945), 87—97.

Fra sin Drengetids Skoleby Sorø har Vilh. Andersen nærliggende også forskellige Steder i sit store Forfatterskab meddelt Erindringer i Forbindelse med navnlig litteraturhistoriske Oplysninger. Det kan således straks nævnes, at han i det omfangsrige Værk: »Sorø, Klosteret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne«, skrevet af gamle Soranere, II (1928), 676—698 i »Efterskrift af en Læser« har givet en dybt fængslende Oversigt over Sorøs Betydning for dansk Åndshistorie. En Mængde Viden er også her i en ret kortfattat Fremstilling meddelt om den yndigt beliggende lille Stad, hvortil så mange Navne indenfor dansk Digtning og Videnskab er knyttet. Særlig smuk er Afhandlingens Indledning, hvor *Ingemann* omtales: »Han har rensat Stedet i sin Sjæl og gjort det helligt«. *Ingemann* var også Vilh. Andersens Barndoms Digter, og senere i Livet har han tit i Ord af betagende Skønhed givet uforglemmeligt Udtryk for, hvad han og Nationen skylder den velsignede Digter, der med sine Morgen- og Aftensange har erobret alle danske Hjerter. Bortset fra litteraturhistoriske Oplysninger om Sorø er det fortrinsvis Minder fra Akademiårene indtil Studentereksamen 1882, Vilh. Andersen meddeler i sine Sorø-Taler. I disse er indarbejdet talrige morsomme og karakteristiske Træk (Anekdoter, Selvoplevelser o. s. fr.), der giver et levende Indtryk af Livet på Akademiet i Årene o. 1875—82. Se således Taler: »Soranere«, holdt ved Fraterbrøndens Indvielse i Sorø 30. Juni 1912 (trykt i Folk og Mennesker 1919, 244—51) og Taler holdt ved Sorø Akademis 350-Års Jubilæum 27. Maj 1936 (trykt i Bogen Landsmandskab 1938, 109—122). Drengeminder og Stedets rige Historie er her sammenarbejdet, og ikke mindst Foredragets Slutning er særegent præget af vemodig Skønhed. — Mere almen i sit

Indhold er Foredraget: »De to Skoler«, holdt ved Soransk Samfunds Rusmodtagelse i Metropolitanskolens Festsal 20. Oktober 1940 (udgivet i Et Tiaar, 67—73).

På Sorø Akademi blev i 1947 afsløret en *Buste* af Vilh. Andersen, i Taknemmelighed overfor den Discipel, der hidtil bedre end nogen anden har formået at tolke de Digtere, hvis Livsgerning faldt i Sorø.

Mange danske Digtere af Betydning har Tilknytning til Sorø Amt. Således er *Jens Baggesen* fra Korsør, *Vilhelm Topsøe* fra Skelskør¹). *Ingemann* og *H. C. Andersen* gik i Skole i *Slagelse*. *Oehlschlägers* Digt om de tvende Kirketårne er knyttet til *Fjenneslev*. Fra *Herlufsholm* er også adskilligt af litteraturhistorisk Interesse at berette, o. s. fr. Om alle disse Digtere og litterære Forhold kan man finde Oplysninger i Vilh. Andersens store Illustreret dansk Litteraturhistorie II—IV (1924—34). Nævnes bør det også, at man i hans Værk: *Tider og Typer I* (1907) kan læse en udførlig Fremstilling om *Saxo* og hans *Danesaga*.

Man vil altså forstå, at Prof. Vilh. Andersen har leveret væsentlige Bidrag til Oplysning om Sorø Amts Litteraturhistorie. Også Videnskabsmænd, Malere, Billedhuggere m. fl. fra Amtet har han skrevet om i sine Værker, men om alt sligt skal der naturligvis ikke gives specielle Oplysninger her, hvor det fortrinsvis er Opgaven at fremkomme med Bemærkninger om de Arbejder i hans Forfatterskab²), der giver Bidrag til hans Hjemstavns lokale Historie og som

¹) Se Vilh. Andersens Bog: *Vilhelm Topsøe* (1922), 21—22 om *Topsøes* Hjem og Slægt. Familienavnet *Topsøe* er fra Landsbyen *Topshøj* i Lyngby Sogn ved Sorø, hvor *Topsøes* Farfars Farfar var Inderste. Vilh. *Topsøes* Fader, *Søren Chr. Topsøe* (1797—1847), var By- og Herredsfoged i *Skelskør*.

²) En fremragende Hjælp til Indførelse i Studiet af Vilh. Andersen findes i den af *Chr. Bang* udarbejdede meget nyttige Fortegnelse over Vilh. Andersens Skrifter 1883—1934. Bibliografien findes offentliggjort i *Festskrift til Vilhelm Andersen* (1934), 358—390. Den indeholder 553 Numre. Siden 1934 er der jo kommet adskilligt til. I *Bangs Bibliografi* kan man f. Ex. let finde de Arbejder, Vilh. Andersen har skrevet om *Absalon*, der som *Saxo* havde nær Tilknytning til Sorø Amt.

giver Oplysninger om Vilhelm Andersen *selv*; thi det er af megen Værdi at erholde god Viden om denne Mand, der uden Tvivl er den ypperste Kender og Tolker af den danske Litteratur, vort Land hidtil har fostret¹⁾.

I Tilslutning til det ovenfor meddelte bør det oplyses, at Vilh. Andersen i sin Bog: Nordboer (1919), 64—108 har givet en folkepsykologisk Karakteristik af Sjællændere og Jyder. Denne Redegørelse er bygget på Forfatterens egne Iagttagelser og på Læsning af *Thorkild Gravlunds Værker* (jfr. Afhandlingen »Sjælland« i Folk og Mennesker, 156—60, om Gravlunds og H. V. Clausens Bøger). Gravlund hentede i øvrigt ikke så lidt af sit folkloristiske Stof fra Sorø Amt. Således har han skrevet adskillige Gange i sine Bøger om Ringsted Torv med Sjællandsfarernes gamle Tingsted. Reersø-Digterens sjællandske Forfatterskab havde fra første Færd Vilh. Andersens varme Interesse og Forståelse, hvad man bl. a. erfarer af hans Bidrag i Festskriftet til Thorkild Gravlunds 50-Års Fødselsdag (1929), 11—13. Det var da også i sin gode Orden, at det blev Vilh. Andersen, der holdt Hovedtalen ved Afsløringen af Thorkild Gravlunds Mindesten på Reersø 16. August 1942. Talen er udgivet i Et Tiaar, 111—116.

Vilh. Andersens Brødre følte sig også nært knyttede til Barndomsegnen. Mest kendt af disse var *Frederik Immanuel Andersen* (4. Januar 1849—22. Marts 1915), der som Forstmand havde et anset Navn. Han har skrevet flere forstvidenskabelige Afhandlinger, var Skovrider på *Store Frederikslund* 1874—84 og på Stamhuset *Giesegård* 1884—1915.

¹⁾ I Tilslutning til Vilh. Andersens Barndoms- og Ungdomserindringer læses med særligt Udbytte, hvad han i Folk og Mennesker (1919), 237—44 har fortalt om, hvorledes han begyndte sin videnskabelige Løbebane. Og som Fortsættelse hertil tilegnes den Forelæsning, han holdt i Københavns Universitets Festsal 16. Oktober 1944 paa sin 80-Årsdag. I denne Forelæsning (udgivet i Et Tiår, 139—152) får man meget at vide om Udforskningen af dansk Litteratur i Tiden omkring 1870—1935.

Fred. I. Andersen ønskede at komme til at hvile ved Siden af sine Forældre på Nordrup Kirkegård. Her blev han begravet 29. Marts 1915. Ved hans Grav holdt Vilh. Andersen en Tale, hvori han gav en træfsikker Karakteristik af sin 15 År ældre Broder. Mindeordene slutter med Linjerne:

»Over din Kistes snart indsunkne Fjæle
gror af din Hjemstavns Jord dit Eftermæle.«¹⁾ .

Vilh. Andersen er et af de store Navne fra Midtsjælland. Derfor må det være af Interesse for Befolkningen i denne skønne og minderige Egn af vort Land at få Anvisning på, hvor man kan finde, hvad han har skrevet netop om denne Landsdel. Dette er nu sket på de foranstående Sider, der passende kan sluttet med, hvad *Jeppe Aakjær* skrev til Vilh. Andersens 60-Års Dag 16. Oktober 1924:

»Ved Deres ærlige, danske Navn
er intet af Ørn eller Høg;
De blev til Fryd og til Folkegavn
den favnende, sjællandske Bøg.«

¹⁾ Se Folk og Mennesker, 265—67. Mindedigtet udkom oprindeligt som Privattryk 1915. 3 S. 8°. »Skovrider paa Giesegaard Frederik Andersen 4. Januar 1849—22. Marts 1915. Ved hans Grav paa Nordrup Kirkegaard 29. Marts 1915.« Jfr. Vilh. Andersen: Taler (1924), 167—80: et Familiedigt til *Christian og Annette* i Korsør.

Folkemøder i Sorø Amt

(1847—54).

Af Rasmus Nielsen

Henimod Midten af det 19. Aarhundrede begyndte man atter at interessere sig for Bondestandens Forhold.

Tiaaret 1840—50 blev overordentlig betydningsfuldt for den. Ved Landkommunalloven af 1841 kom Bønderne, men ikke Husmændene og Indsidderne, til at deltage i Kommunernes Styrelse under Navn af Sogneforstanderskaber. Det gav Anledning til, at der blev oprettet Sogneforstanderforeninger, Landboforeninger og Landkommunalforeninger.

I Sorø Amt oprettedes bl. a. Øster og Vester Flakkebjerg Herreders samt Holsteinborg Birks Landboforening i 1842. Dens Formaal var at fremme, alt hvad der var til Bondestandens sande Tarv, navnlig at fremkalde gavnlige Foretagender, fremme et forbedret Agerbrug og vække Sans for en højere Oplysning samt Kærlighed til Fædrelandet. Dens Formand var den frisindede Gaardfæster *Lars Hansen* paa Enø.

En Landkommunalforening for Sorø Amt blev først stiftet i 1852. Paa et Møde i Sorø 12. December 1851 blev der valgt en Komité paa 6 Medlemmer til at udarbejde Love for en Landkommunalforening. Der blev saa indbudt til et Møde hos Gæstgiver *Hans Jensen* i Sorø 28. Januar 1852 Kl. 10.

Der mødte nu saa mange Mennesker, at *Hans Jensens* Lokale ikke kunde rumme dem, hvorfor man af Byfoged, Justitsraad *Leuning* fik Lov til at benytte Raadstuesalen i Sorø. Her blev Foreningen saa stiftet 28. Januar. Dens Formaal var

»at afhandle, diskutere og udføre de Genstande, der havde almen Interesse baade i kommunal og politisk Henseende«.

Det aarlige Kontingent var 2 Mark for en Gaardmand, 1 Mark for en Boelsmand og Parcellist og 8 Skilling for andre.

Der skulde holdes Generalforsamling to Gange aarlig: 5. Juni og 6. Oktober.

Gdr. *Hans Nielsen* i Vemmelev blev Formand, Skolelærer Fischer i Sigersted Viceformand og Gdr. Juul Møller i Hemmeshøj Sekretær.

En Politimester eller en Sognefoged overværede alle de Møder, disse Foreninger holdt.

Først i 1840erne begyndte Skolelærer *Rasmus Sørensen* i Venslev at rejse rundt omkring i Sorø Amt og senere i det øvrige Danmark for at holde Møder, ved hvilke han søgte at vække Bondestandens Interesse for aandelige, især religiøse Forhold. Han blev støttet i sin Virksomhed af Fæstehusmand *Peder Hansen* i Lundby ved Præstø. Politiet overværede deres Møder.

Den gejstlige og verdslige Øvrighed saa med Uvilje paa disse Møder, som man mente havde en uheldig Indflydelse paa Landboerne.

Efter Opfordring fra langelandske Bønder udarbejdede Rasmus Sørensen en Adresse til Kongen med Ønsker om Indførelse af almindelig Værnepligt, Fæstevæsenets Ophævelse, lige Beskatning af alt Hartkorn m. m. Han og Peder Hansen rejste omkring her paa Sjælland med denne Adresse for at faa Landboerne til at underskrive den. Det gav Anledning til, at Danske Kancelli udstedte det berømte »Bondecirkulære« af 8. November 1845.

Ifølge dette var det forbudt Bønderne at holde Møder for at forhandle om deres Retsforhold til Godsejerne: Fæstevæsenets Forandring til Selvejendom eller Arvefæste, Hove-

riets Afløsning imod Betaling, alt Hartkorns lige Beskatning og Tiendens Afløsning imod Pengevederlag uden Politimesterens Tilladelse, og det beroede paa hans Skøn, om han vilde give denne Tilladelse. Ingen maatte deltage i en saadan Forsamling uden for det Sogn, hvori han boede. Der maatte ingen Møder, hvori Landboforhold blev drøftet, holdes i Købstæderne.

I Henhold til dette Cirkulære forbød Politimestrene næsten alle Møder paa Landet.

Saa klagede Bønderne til Kong Christian VIII og anmodede ham om at ophæve »Bondecirkulæret«, og det skete 12. Maj 1846.

»Bondecirkulæret« gav Anledning til, at »Bondevennernes Selskab« blev stiftet 5. Maj 1846 med Oberst *Tscherning* som Formand. I Bestyrelsen sad bl. a. Bøndernes fremragende Talsmand, Overretsprokurator *Balthazar Christensen*, der blev Formand, da *Tscherning* trak sig tilbage, efter at han var blevet Krigsminister i Martsministeriet 1848.

Dette Selskab havde sit eget Blad, »Almuevennen«, der blev udgivet af den dygtige Agitator *Jens Andersen Hansen*, som var en af Bondevennernes store Førere og talte ved mange Møder.

Større Folkemøder blev holdt forholdsvis sent i Sorø Amt; det første blev holdt i 1847, mens Præstø Amts første Folke-møde blev holdt i 1842 i Mern.

I Foraaret 1847 nedsatte Øster og Vester Flakkebjerg Herreders Landboforening, hvis Formand var Gmd. *Lars Hansen* paa Enø, en Komité, der skulde sørge for, at der blev holdt en Folkefest. Man besluttede at holde den paa en Mark i Nærheden af Holsteinborg; men denne Plan maatte opgives, da Grev Holstein forlangte for meget i Leje. Man henvendte sig saa til Borgerrepræsentationen (Byraadet) i Næstved for at faa Gallemarken til Festens Afholdelse; men »her

optaarnede sig en Mængde Vanskeligheder saavel fra Borgerrepræsentationens som fra Regimentets Side«.

Endelig henvendte man sig til Skolelærer *Behrendorff* i Lille Næstved om at faa hans Mark — Skolelodden — til Afbenyttelse for Festen, hvilket han gav Lov til. Nogle forsøgte at faa Skoledirektionen og Kancelliet til at forbyde det, men det mislykkedes.

Stedets Politimester, Justitsraad *Lawaetz*, i Næstved gav Tilladelse til, at Festen maatte holdes paa Skolelodden i Lille Næstved.

Saa var endelig alt i Orden, og Lars Hansen kunde bekendtgøre i »Almuevennen« for 8. September 1847, at der skulde holdes en Folkefest paa førnævnte Sted 18. September 1847 Kl. 1 — Christian VIII's Fødselsdag — hvortil »alle og enhver blev venskabeligt indbudt«. Højesteretsadvokat *Orla Lehmann*, Overretsprokurator *Balthazar Christensen*, Etatsraad *Povelsen* m. fl. vilde overvære Festen og holde Foredrag.

Lars Hansen bød den store Forsamling velkommen til Mødet 18. September. Han holdt et meget frisindet Foredrag, roste »Bondevennernes Selskab« og sluttede med et tredobbelte »Længe Leve« for Kongen, hvilket blev ledsaget af 9 Salutskud. Dernæst blev der sunget en Sang, som til Dagens Festlighed var forfattet af Skolelærer *Jacobsen*, Hyllested.

Sognefoged *Jørgen Jeppesen* fra Stenstrup ved Næstved oplæste et af ham forfattet Foredrag.

Efter et Par Timers Forløb ankom O. Lehmann, B. Christensen m. fl. Stænderdeputerede, der ved Indgangen blev modtaget med Hurraraab og Salutskud.

Lehmann besteg nu Talerstolen og holdt et interessant Foredrag om Konstitutionsspørgsmaalet, der blev modtaget med Forsamlingens udelte Bifald.

Man gik saa til Bords i et paa Festpladsen opstillet Spise-

telt. *B. Christensen* udbragte den første Skaal for Kongen, hvori han refererede for Størstedelen til det af *Lehmann* holdte Foredrag og sluttede med det Ønske, at Kongen, før han nedlagde Scepteret, vilde skænke sit Folk en saadan Forfatning, som kunde gøre ham navnkundig i Historien og uforglemmelig for Efterverdenen.

Den næste Tale holdt *Lars Hansen*. Han gjorde opmærksom paa de mange Vanskeligheder, der havde lagt sig i Vejen for Festens Afholdelse, og han skyldte Sandheden og Retfærdigheden at erklære, at Politimester *Lawaetz* havde imødekommet Bestyrelsen med al Velvilje, hvorfor han udbragte et »Længe Leve« for *Lawaetz*.

Dernæst holdt Pastor *Barfod* fra Næstved et gribende Foredrag, hvori han udviklede, hvor ofte *Lehmann* var misforstaaet, og hvorledes dette alligevel ikke var i Stand til at svække hans Virksomhed for Folk og Stat; derfor udbragte han et »Længe Leve« for *Lehmann*, der modtoges af Forsamlingen med stormende Bifaldsraab.

Stænderdeputeret *J. Pedersen* fra Hjørunde proponerede en Skaal for *Drewsen* og *Christensen* og sluttede med et varmt Ønske for den førstnævnte og beklagede, at der kun var ringe Udsigt til, at han formedelst Sygdom og Alderdom oftere kunde betræde sin hæderlige Løbebane som Stænderdeputeret, samt ønskede, at *B. Christensen* endnu i mange Aar maatte leve og virke til Held og Hæder for Bondestanden.

Saa bad Kaptajn *Jespersen* om Ordet og omtalte, hvorledes Regeringen havde sørget for, at Negrene i dansk Vestindien fik deres naturlige Frihed, saaledes at der om 12 Aar ikke maatte findes Slaver mere. Han bad Forsamlingen med ham tømme et Glas paa, at der ligeledes om 12 Aar heller ikke maatte findes nogen Fæstebonde mere, og denne Stand saaledes fritoges for paa en Maade at blive solgt tilligemed

Jordegodserne. Hvorledes det lod sig realisere, mente han, Kongen kunde overlade til sine Stænder at afgøre, da Stænderne vist lige saa lidt som noget Kollegium ønskede, at den ene Stand blev beriget paa den andens Bekostning.

Den sjette Skaal proponerede *Lehmann* for Lars Hansen.

Pastor *Barfod* ytrede, at der var hengaaet en saa lang Tid ved Bordet, uden at en Skaal var tømt for Danmarks Udelelighed fra Ejderen til Skagen, fra Husum til Øresund, og opfordrede Forsamlingen til at tømme et Glas i denne Henseende, hvilket blev modtaget med megen Begejstring.

Til Slut omtalte *Lars Hansen* Pastor *Barfods* Deltagelse i Folkeforsamlingerne og udbragte et Leve for ham.

Nu gik man fra Bordet, og *B. Christensen* holdt da et humoristisk og djærvt Foredrag om Godsvæsenet, der hvert Øjeblik afbrødes af Publikums Bravo og Hurraraab.

Dermed endte Festligheden, naar undtages, at Dansen fortsattes til Kl. 10.

Københavnerne ledsagedes til Festpladsens Udgang med Forsamlingens Hurraraab, ligesom der ogsaa salutedes til deres Farvel.

Arvefæster Lüders i Alslev, Sognefoged *Mikkel Rasmussen* i Torpe ved Herlufmagle, Parcellist *Lars A. Hækkerup* i Veterslev, Gdr. *Peder Jensen* i Estrup og *Møller Bagge* i Kimmerslev indbød i »Almuevennen« for 30. Juni 1848 til en Folkefest paa Gmd. *Peder Christensens* Lod, »Hagbart Høj« ved Sorø Landevej, 17. Juli Kl. 1. Adgangstegn kostede 8 Skilling. Overskuddet skulde tilfalde de i Kriegen faldnes efterladte og de hjælpeløse saarede.

Paa Festpladsen 17. Juli var der forsamlet »den mest brogede Blanding af alle Borgerklasser«. Bestyrelsen for »Bondevennernes Selskab« og enkelte andre fra København mødte Kl. 1 og blev modtaget med 9 Kanonskud.

Sognefoged *Mikkel Rasmussen* aabnede Mødet og udtalte:

»Naar Stormen i Nattens Mulm suser, naar Bølger, Klipper og Skær truer med at tilintetgøre det næsten synkefærdige Skib, naar Voldsmænd, Rans- og Stimænd staar ved Strandbredden, glæder sig ved den rimelige Ulykke, der vil ske, og allerede bestemmer Anvendelsen af det Bytte, de med Sikkerhed venter sig af deres Medbrødres Nød og Ulykke — da! da er det til visse for de ulykkelige et alvorsfuldt Øjeblik, et saadant, i hvilket Mismod og Fortvivlelse hos den ellers rolige, besindige og karakterfaste Mand ikke lèt er uundgaelig, idet han tænker sig sin Undergang allerede som afgjort og ikke mindes, at der er et Forsyn, der vaager og styrer alt til det bedste. Danmark paa Christian VIII's Tid og de ulykkelige paa Havet har ikke saa lidt tilfælles med hverandre.«

Derefter omtalte han Krigen, de folkelige Ministre og Valglovsforslaget til den grundlovgivende Rigsforsamling.

Man sang nu en Sang: »Danmark med de Bøgetelte«, digtet af Fr. Barfod.

Formanden for »Bondevennernes Selskab«, *Balthazar Christensen*, sammenlignede de forskellige Perioder i Historien, f. Eks. den nuværende med den nærmest foregaaende og fremhævede »Bondevennernes Selskab« som den Forening, der havde udrettet mest for Bondestanden. To af dets Bestyrelsesmedlemmer (Tscherning og Lehmann) var optaget i Martsministeriet.

»Bondevennernes Selskab« havde opnaaet følgende: Forbud mod nye Stamhuses Oprettelse, Krigsskattens Ligning paa Fæstegodset, Udskrivning af de ikke-værnepligtige Klasser, Husmændenes Kaar forbedret, lige Valgret og Valgbarhed til den grundlovgivende Rigsforsamling.

Efter en Times Pause talte Hmd. *Hans Jørgensen* fra Høsten om Frihed og Lighed, om Fæstere og Ejere og takkede den ny Regering — Martsministeriet — for Valgloven.

De første Grundlovsfester.

Da Højreministeriet A. S. Ørsted i Foraaret 1854 bebudede at ville udstede en halvt enevældig Fællesforfatning for det danske Monarki: Kongeriget Danmark og Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, uden at indhente Rigsdagens Samtykke, skønt Junigrundloven derved blev indskrænket til kun at gælde for Kongerigets særlige Anliggender, blev den danske Befolkning klar over, at Junigrundloven, som man maaske vilde miste, var et kosteligt Klenodie, hvis Fødselsdag man nu burde højtideligholde. De første Grundlovsfester fandt da Sted 5. Juni 1854 — Femaarsdagen for Grundlovens Givelse. Det var ikke partipolitiske Møder som nu om Stunder; men det var Folkemøder eller Folkefester, hvori alle Partier deltog; thi saa godt som alle holdt fast ved Junigrundloven og var imod Ministeriets Planer, som blev regnet for Grundlovsbrud.

Da Ministeriet fik at vide, at man tænkte paa at holde Grundlovsfester rundt omkring i Danmark, udsendte Justitsministeriet 27. Maj 1854 et Cirkulære til Amtmændene om at give Politimestrene Ordre til at forbyde disse Fester under aaben Himmel, hvis man havde i Sinde at vedtage en Adresse til Kongen om, at man havde Mistillid til Ministeriet og ønskede dette fjernet.

Der blev holdt Grundlovsfester i alle Sorø Amts Folketingskredse undtagen i Ringstedkredsen, hvor Mødet blev forbudt.

1. Ringstedkredsen.

Der blev valgt en Komité, som skulde sørge for en festlig Sammenkomst paa et Sted i Nærheden af Ringsted 5. Juni 1854. Den bestod af fire Medlemmer fra Ringsted: C. Larsen, Redaktør Schou, Læge Tolderlund og Apoteker J. Wen-

gel, samt følgende Gaardmænd: Sognefoged Peder Jensen i Estrup, Amsraadsmedlem Søren Andersen i Nordrup, Anders Larsen i Skuderløse, Sognefoged Hans Christoffersen i Jydstrup, Henrik Jensen i Haslev, Jens Frederiksen i Ørslev og Peder Johansen i Øde Førsløv.

Komiteen indbød i »Sjællandsposten« for 27. Maj Beboerne i Ringstedkredsen til en Grundlovsfest nær ved Ringsted. Der vilde blive holdt et Festmaal, hvortil Adgangs-kort à 1 Rdl. kunne faas hos Gæstgiver Bille i Ringsted og hos Komitémedlemmerne paa Landet.

27. Maj stod der en Spidsartikel i »Sjællandsposten«, som ikke var skrevet af Bladets Redaktør Christian Schou. Det vides ikke, hvem der har skrevet den.

I Artiklen opfordres Beboerne til at møde talrigt ved Grundlovsfesten for derved at vise Ministeriet Ørsted, som sad »paa sin Plads paa Trods af Folkets Ønske, men med udenlandske, russisksindede Magters Samtykke«, at de holdt fast ved Grundloven og havde Kærlighed til Kongen, Friheden og Fædrelandet. Ministeriet omtaltes som frihedsfjendsk, og det havde behandlet Rigsdagen med Haan og Spot og frataget den den ene Rettighed efter den anden. Folket skulde — »næst Gud« — stole paa Kongen og sig selv. Til Slut hedder det: »Beboerne i Sorø Amts 1. Valgkreds har saa ofte og saa tydeligt vist deres Interesse og Hengivenhed for vor fri Forfatning; de vil vist heller ikke svigte denne Gång, hvor netop Folkets Udtalelser vil lægge et vægtigt Lod i Politikkens Vægtskaal; thi 5. Juni skal vise, om Folket billiger eller fordømmer Ministeriets Færd.«

Da Byfoged *Harhoff* i Ringsted havde læst Indbydelsen til Grundlovsfesten og Spidsartiklen i »Sjællandsposten«, mente han, at Festkomiteen havde været med til at skrive Artiklen eller i hvert Fald billigede den, hvorfor han bekendtgjorde i »Sjællandsposten« for 30. Maj, at han i Hen-

hold til Justitsministeriets Cirkulære af 27. Maj forbød Festens Afholdelse, »da der kunde befrygtes Fare for den offentlige Fred«.

Dette Forbud kom fuldstændig bag paa Festkomiteen, der holdt Møde 1. Juni og skrev til Harhoff, at den ikke havde været med til at skrive Artiklen i »Sjællandsposten«, og at den ikke havde tænkt paa at faa vedtaget en Adresse til Kongen.

Da Harhoff ikke svarede paa Skrivelsen, henvendte et af Komitémedlemmerne sig mundtligt til ham 2. Juni, og han svarede da, at han havde indberettet Sagen til Justitsministeriet.

Saa henvendte Komiteen sig til Amtmand Hoppe og bad ham om at ophæve Forbudet. Han sendte Komiteens Skrivelse til Justitsministeriet og skrev til Harhoff, »at det staar til Dem, om De ved dette Andragende og efter de Dem nærmere bekendte Omstændigheder dertil finder Dem foranlediget igen at hæve det ommeldte Forbud«. Harhoff sendte 4. Juni Amtets Skrivelse til Komiteen, som 5. Juni bad ham om at ophæve Forbudet. Han svarede 6. Juni, at han afventede Ministeriets Resolution i Sagen. Denne Resolution kendes ikke.

Der blev ingen Grundlovsfest holdt i Ringstedkredsen i 1854.

Nu skulde man tro, at Borgerne i Ringsted var blevet vrede paa Harhoff; men det blev de ikke; thi 28. Juli 1854, da han nedlagde Grundstenen til et nyt Sygehus, og da han den Dag havde haft sit Embede her i 40 Aar, hyldede de ham.

2. Sorøkredsen.

Grundlovens Aarsdag blev af Sorø Amts 2. Valgkreds fejret ved en Folkefest 25. Juni paa en Gmd. Johs. Jensen

tilhørende smukt beliggende Mark i Alsted i Nærheden af Næsby Bro over Susaa.

En Komité havde udsmykket Festpladsen. En Talerstol var opstillet, flere Telte til Beværtning var rejst, en Danseplads anlagt, ja, selv en Karuselbane fandt man der; fra flere Steder paa Festpladsen og de omgivende Høje vejede Dannebrog.

Kl. 4 tilkendegav Kanonskud, at Festen tog sin Begyndelse, og de tilstedeværende, der da vel udgjorde henved 2000, men hvis Antal senere blev meget forøget, samlede sig om Talerstolen, hvor Skolelærer *Fischer* i Sigersted indledede Festen med et Foredrag, i hvilket han udtalte sig om Festens Anledning og Hensigt og mindede om den Forfatnings Betydning, som ved Grundloven for 5 Aar siden var blevet indført, samt Tidens Tryk, der alvorligt opfordrede det danske Folk til at slutte sig sammen for at lægge deres Kærlighed til Grundloven for Dagen.

Kredsens Folketingsmand, Overretsprokurator *C. C. Alberti*, der efter Indbydelse var til Stede, fik derpaa Ordet og udtalte sig i et temmeligt udførligt Foredrag over Øjeblikkets trykkende Tilstand og de Spørgsmaal, som denne Tilstand saa naturligt og nødvendigt fremkaldte hos alle Danske.

Dernæst udtalte han den Overbevisning, at saa vidt som Kongen af egen fri Vilje og Drift og af Kærlighed til sit Folk havde givet os den Forfatning, hvis Aarsdag nu fejres vidt om i Landet, og saa vidt som Hans Majestæt vilde ubrødelig holde sit kgl. Ord, saa vidt turde vi ogsaa haabe, at Frihedsværket fremdeles skulde bestaa og trives, naar kun det danske Folk med mandigt Sammenhold og Alvor vilde slutte sig om Kongen i Kampen mod Frihedens og Grundlovens Fjender. Han sluttede med at udbringe et Hurra for Kongen, der med Begejstring gentoges 9 Gange af Forsamlingen.

Skoleinspektør og Folketingsmand *Fr. Frølund* (S. A. 5. Kr.) omtalte Betydningen af den fri Forfatning, som var indført i Danmark 1849. Han gjorde en Sammenligning mellem før og nu, dvælede især ved Magtens ligeligere Fordeleling, Værnepligtsloven, Religions-, Presse- og Foreningsfrihed og dadlede den Sløvhed, der endnu hist og her findes hos Folket, og som endnu kun alt for ofte træder frem i den bekendte Ytring: »Aa! hvad kan det hjælpe! Alt gaar dog alligevel sin gamle skæve Gang!« Han sluttede med at udbringe et Hurra for Grundloven, hvilket Forsamlingen paa det hjerteligste istemte mange Gange.

Alberti fik derpaa atter Ordet og udviklede, hvor naturligt det var, at Folket holdt fast paa Grundloven, da den var Danmarks første folkeskrevne Lov, tilbleven ved Folkets Udsendinge, og var en ved Folket og Kongen gensidig vedtagen Udtalelse om Folkets Myndighed, navnlig i Modsætning til den gamle Kancelli-Lovgivning.

Frølund henvendte sig nu især til de kvindelige Deltagere i Festen og viste i korte Træk, hvorledes de ogsaa havde Pligter med Hensyn til vore offentlige Anliggender, og hvorledes en stor Indflydelse paa Udviklingen var lagt i deres Haand, naar de kun hjerteligt og forstandigt vilde virke i deres Kald som Hustruer og Mødre. Et Hurra for de danske Kvinder fandt en levende Deltagelse og sluttede hans Foredrag.

Ved Bordet, hvortil man derpaa begav sig, herskede en munter Stemning, og Skaaler udbragtes for Kongen af Stedets Politimester, Justitsraad Leuning, for Grundloven, Alberti, Leuning, Sorø Købstad m. fl.

Efter Spisningen morede den talrige Mængde, hvoraf der var mange fra de nærmeste Købstæder, sig til langt ud paa Aftenen.

Festen opnaaede tilfulde sin Hensigt: at styrke, levende-gøre og lægge for Dagen Deltagernes Kærlighed til Kongen og Grundloven.

3. Slagelsekredsen.

I »Sorø Amtstidende« for 28. Maj 1853 staar der: »Grundlovsdagen er aldrig højtideligholdt i Slagelse. Vi opfordrer nogle Mænd til at stille sig i Spidsen for at ordne en Festlighed paa denne Dag.«

I »Sorø Amtstidende« omtales dog ingen Grundlovsfest i 1853, saa der blev sikkert ikke holdt nogen.

Derimod fejrede Sorø Amts 3. Valgkreds Grundlovens 5. Aarsdag 5. Juni 1854.

Kl. 5 om Eftermiddagen ankom der et stort Tog af Vogne med vajende Dannebrogspaner fra Slagelse til Festpladsen i Antvorskov Lystskov. Ankomsten tilkendegaves med Kanonsalut. Der var ogsaa mødt en Mængde Mennesker fra Landet og Nabobyerne, især fra Korsør.

Skolelærer *Carlsen*, Slagelse, aabnede Festen med et Velkommen til Forsamlingen og udtalte Ønsket og Haabet om, at Enighed og Samdrægtighed stedse maatte være til Stede blandt Folket.

Saa sang man følgende Sang:

Danske Mænd og danske Kvinder
I en festlig Kreds
Samle Skovens bly Kærminder
Her og alle Steds.
Til en Krans om Fredriks Tinde
Vi med Kærlighed dem binde.
Kransen den skal Tolken være
Hos den Folkekære.

Gennem Danas Skov og Lunde
Sangen vide gaar,
Og ved Dag og Aftenstunde
Den til Kongen naar:
Fredrik, Tak for Grundlovsgave,
Som vi fik i Danas Have!
Frihed bød du hos os være,
Tak, Du Folkekære!

Gud beskærme Danmarks Rige
Og dets Konge kær!
Danskens Troskab skal ej svige
Ham, som Kronen bær!
Kærlighed og Troskab stande
Fast i alle Danmarks Lande:
De en Vagt om Tronen være
Hos den Folkekære.

Amtsraadsmedlem, Gdr. *Hans Nielsen* fra Sønderup udbragte nu et 9 Gange gentaget Hurra for Grundlovens op-
højede Giver, Kong Frederik VII.

Ved det derpaa arrangerede Festmaaltid udbragte Gdr. Møller fra Hemmeshøj Skaalen for Hs. Majestæt Kongen, Kaptajn Lund for Danmark, Jacobsen fra Korsør for Grundloven. Dr. David talte om en Bulldog og en Køter og bad Selskabet tømme et Bæger for Bulldoggens Held i Kampen mod Køteren.

Efter at Kaptajn Lund havde oplæst en Adresse til Kongen, og en Del Skaaler var udbragt for Bondestanden, Danmark, Slagelse og Korsør Borgere m. fl., rejste man sig fra Bordet.

Skoven var festlig oplyst med Begkranse og Fakler. Festen, der var begunstiget af et særdeles smukt Vejr, overværedes af henved 4000 Mennesker.

4. Skelskørkredsen.

Smed Søren Jensen i Rude, Gmd. Hans Larsen i Flakkebjerg, Gaardbestyrer Lars Christiansen i Flakkebjerg og Gmd. Peder Isak i Venslev bekendtgjorde i »Næstved Avis« for 29. Juni 1854, at der paa Gmd. Christian Larsens Lod i Flakkebjerg d. 6. Juli vilde blive holdt en Folkefest til taknemmelig Ihukommelse af Grundlovens Udstedelse d. 5. Juni 1849. De haabede, at Grundlovens sande Venner her paa Egnen vilde ved deres Nærværelse og Deltagelse bidrage til, at Festen kunde svare til sin Hensigt: at oplive og styrke Kærligheden til Fædrelandet og Friheden. De havde indbudt Prokurator B. Christensen og Red. I. A. Hansen til Festen, og de havde lovet at komme. Festen skulde begynde Kl. 11.

Paa en smuk, højt og frit beliggende Plads, der saas i betydelig Afstand, var denne Folkefest foranstaltet. En højt vajede Fane viste de besøgende allerede i det fjerne, hvor de skulde søge hen.

Indgangene var bygget som Æresporte, beklædte med Grønt og Flag.

Ved Hovedflaget var bygget en Nische, hvori var anbragt en Indbydelse til at danne en Forening til at værne Grundloven samt Skrivematerialer for dem, der vilde tegne sig som Medlemmer af den.

En dobbelt Dansesalon med Orkestret i Midten var ligeledes smukt dekoreret med Grønt og Blomster.

Festdagsmorgenen saa ikke venlig ud; thi Regnen øste ned i Strømme; men opad Formiddagen klarede det op, og fra Middag havde man det skønneste og behageligste Vejr, saa at Festen netop paa Grund af Morgenregnen, hvorved Markarbejdet for den Dag var forhindret, blev saa meget stærkere besøgt.

Festkomiteens Formand, Smed *Søren Jensen*, aabnede Fæsten fra Talerstolen ved at byde de forsamlede velkommen, hvorpaa han udviklede det store og velsignelsesrige i Kongens Gave til sit Folk, mindede om Folkets store Kamp og Opofrelser mod Oprøret og dets Understøttere og om, hvorledes alle dengang i Enighed hævdede Danmarks Ret mod fremmede Fjender, udtalte sin Glæde over, at vi nu ogsaa, da vor Frihed truedes, saa alle, enten de hidtil havde været Venner eller Fjender, enes om at stride for den, bad enhver, som ogsaa i denne Kreds havde staaet haardt imod hinanden, at lade dette være glemt og række hinanden Broderhaanden til Forsvar for vor Frihed, vor Grundlov og endte med at udbringe et Leve for Frederik VII.

Ludvig Mortensen fra Marbjerg talte om Grundlovens Udvikling gennem demokratiske Love og bad Folket værne om den ved at støtte sine Talsmænd og ved at stræbe efter selv at lære at kende og skatte dens Gode til fulde. Han vilde ikke paastaa, at han saa klart de forviklede politiske Forhold, hvorunder vi lever; det forekom ham, at der allerede var noget tabt eller opgivet af Grundlovens Goder; men han vilde dog haabe, at Folket vilde være enigt om ikke at opgive, hvad Kongen havde skænket det, og han endte med et Leve for Grundloven og en demokratisk Udvikling.

Tømrermand *Johan Iskov* fra Oreby mindede om al den Sorg, Jammer og Nød, som den tilendebragte Krig havde paaført saa mange fattige og trængende Familier, takkede alle, som havde bidraget og fremdeles bidrog til at lindre disses Nød, og sluttede med et Leve for dem, der i Fædrelandets Tjeneste havde ofret Liv eller Lemmer.

I. A. Hansen, Redaktør af »Almuevennen«, raadede Folk til at slutte sig sammen om Grundlovens Opretholdelse. Grundloven var blevet til ved en Overenskomst mellem Konge og Folk; men den var nu i Fare, idet Ministeriet

vilde udstede en Fællesforfatning for det danske Monarki og indskrænke Grundloven uden Rigsdagens Samtykke. Han vilde dog ikke modsætte sig en Forandring i den, naar det skete paa lovlig Maade. Han opfordrede Folk til at følge Rigsdagens Forhandlinger og den enkelte Rigsdagsmands Færd, til at møde ved Grundlovsfester og tage Beslutning om Adresser til Kongen.

Nu raabte Politimester *Uldal*: »Det maa der ikke tales om.«

I. A. Hansen svarede, at han netop vilde sige, at Justitsministeren havde forbudt Vedtagelsen af Adresser til Kongen, da *Uldal* afbrød ham.

Til Slut udtalte I. A. Hansen: »Lad os da med 9 Hurra besegle det Løfte at støtte Rigsdagens sidsttagne Beslutning i Grundlovssagen med alle lovlige Midler, der staar i vor Magt.«

Ved Festmaaltidet blev der udbragt en Mængde Skaaler, f. Eks. for Kongen, Danmark m. m.

5. Fuglebjergkredsen.

Bestyrelsen for Vælgerforeningen i Fuglebjergkredsen indbød Beboerne til en Grundlovsfest i Sneslev 5. Juni 1854. Godt 2000 Mennesker var til Stede, hvoraf de fleste tilhørte Bondestanden.

Festen aabnedes Kl. 4 af Bestyrelsen Formand, Væver *Hansen* fra Nyrup med en kort Tale, hvori han paa en smuk Maade mindede om Festens Betydning netop nu under vore saa trykkende Forhold.

Efter at derpaa en til Festen forfattet Sang var sunget, blev Ordet givet til Kredens Folketingsmand, Skoleinspektør *Fr. Frølund* fra Christianshavn. I et udførligt Foredrag skildrede han Betydningen af den politiske Forandring, som

ved Grundloven var sket i Danmark. Han omtalte den almindelige Værnepligt, Tale- og Pressefriheden som Goder, man burde gøre alt for at bevare. — Kongen og Folket var to naturlige og stærke Støtter for Grundloven, som Kongen for 5 Aar siden havde underskrevet. — Hvad Ministeriet angik, vilde han her ikke gaa ind paa at kritisere det, men henviste Folket til Rigsdagsforhandlingerne og den til Kongen og Rigsdagen indgivne Adresse.

Lærer *Jensen* fra Holsteinsminde, som derpaa tog Ordet, sammenlignede Kong Frederik med Frode Fredegod, saa i Kongen et godt Varsel for Fremtiden, men mindede dog ogsaa om, at onde Magter lurede paa den fri Udvikling, at Tiderne var trange, at Grundloven endnu kun var et spædt Barn, at den som Følge deraf kun var svag og trængte til særlig Pleje og Varetægt, ja, at det næsten syntes, som om den for Tiden led af Sygelighed.

Efter at *Jensen*, *Frølund* og *Væver Hansen* endnu en Gang havde haft Ordet, sluttede Talerne fra Talerstolen af.

Ved det Festmaal, som derpaa fandt Sted i en Lade, som paa en passende Maade dertil var smykket og indrettet, udbragtes Skaaler for Kongen af Stedets Politimester, Overauditør *Flindt*, for Grundloven, Rigsdagen, *Frølund*, Festkomiteen o. fl. En Opfordring til at lade Ministeriets Skaal udbringe mislykkedes aldeles.

Ved Siden af det alvorlige Præg, som Festen naturligvis maatte have, herskede dog ogsaa megen Munterhed, og den talrig forsamlede Mængde morede sig paa Dansepladsen og ved andre Forlystelser til sent paa Aftenen.

— — —

Redaktør *Schou* skrev i »Sjællandsposten« for 10. Juni 1854: »Overalt fra Provinserne indløber der nu Beretninger om den Maade, paa hvilken man har fejret 5. Juni. Det vil blive for vidtløftigt at optage disse, der i Realiteten næsten

er fejret ens overalt, ligesom man ogsaa af Beretningerne kan se, at man de fleste Steder har opfattet Dagens Betydning rigtig; kun nogle enkelte Steder synes det, at Festen har været noget mat, og uagtet der disse Steder har været Festmaaltider, saa synes det dog, som om man ikke rigtig har vovet at lukke Munden op.«

Kilder: Almuevennen 1846, 1847, 1848, 1851, 1852 og 1854 — Sorø Amtstidende 1854 — Sjællandsposten 1854 — Næstved Avis 1854.

Et Præste-Dynasti i Ørslev

Af N. Jensen

Ualmindeligt er det næppe, at Søn har afløst Fader i et Præstekald, men til Sjældenhederne hører det sikkert, at tre Generationer, Fader, Søn og Sønesøn — gennem 111 Aar — har fulgt efter hinanden i samme Embede. Og saa er der endda Tale om et »Mellemed«, der heller ikke kan lades ude af Betragtning.

Noget saadant har været Tilfældet i Ørslev-Bjerge, V. Flakkebjerg Herred. Det var et Præste-Dynasti Olivarius.

Den første af dette Dynasti var:

1) *Niels Holgersen Olivarius*. Om denne Mands Liv og Virke findes der nogle Optegnelser i Giessings »Jubel-Lærere«, 1786, og selvfølgelig ogsaa, kortfattet, i Wibergs Præstehistorie. Han var født den 24. April 1637 i Malmø, hvor hans Forældre var Borgerfolk. Da han i sit tredje Aar mistede sin Fader, besluttede Moderen sig til at rejse til København og holde Syskole for at ernære sig og sin Søn. Her, hedder det, »føjede Guds Forsyn det«, at hun blev kendt med Fru Anna Eisenberg (de to Biskopper Peder Winstrups og Hans P. Resens Enke). Denne godgørende Frue fattede saa stor Godhed for den lille Olivarius, at hun tog ham i sit Hus, holdt ham i Skole og havde Omsorg for ham som sit eget Barn. Men hun døde fra ham, da han var 8 Aar. Da Barnet havde inderlig Lyst til Studeringer, fik Moderen

ham i Frue Skole, hvor han hurtigt gik frem fra 1. til 5. Lektie. Siden kom Drengen i Skole i Lund, for ikke at være til Byrde for Moderen, der vilde have, han skulde være Bartskeer. I Lund led han ligefrem timelig Nød, men da det blev bestemt, at de fattigste Skoledisciple skulde to Gange om Dagen »nyde et Smørrebrød og noget tyndt Øl«, saa opretholdt han paa den Maade Livet. Biskop Winstrups Søn havde imidlertid faaet Underretning om, hvor nødstedt den lille Dreng var, og han sørgede saa for, at Drengen yderligere fik to Dages Kost, saalænge han var i Lund Skole.

I 1658 rejste Olivarius tilbage til København, hvor han fuldendte sine Studier, og hvor han kom i Forbindelse med Dr. i Teologie H. R. Brochmanns Enke. »Men som de Svenske samme Aar var faldet ind i Landet og truede København med Belejring«, saa besluttede hans »Principalinde« at drage over til sin Svigersøn, Rektor Foss i Skaane. Under Bortrejsen betroede hun den unge Olivarius at have Opsyn med hendes Ejendele. Han maatte nu dele sin Tid mellem at være Husfoged og Soldat, idet han »med lige Troskab bestyrede Fruens Hus og gik med de andre Studenter til Volds imod Fjenden«. Han erhvervede sig derved saa stor Yndest, at den gode Frue besluttede at holde ham bestandig i sit Hus, indtil han kunde befordres. Dette skete ret hurtigt.

1663 døde Mester Hans Ravn, Sognepræst for Ørslev og Bjerger Menigheder. Kaldsret til dette Embede havde Statholderen, Niels Trolle til Trolholm (nu Holsteinborg). Olivarius holdt en Prøveprædiken for Statholderen, og da denne Prædiken faldt i Trolles Smag, fik Olivarius Embedet. Ordinationen foretoges af Biskop Svane.

Olivarius' første Hustru var hans Formands Enke, Karen Andersdatter, som kun levede kort, thi 1667 indgik han Ægteskab med Jomfru Barbara Allesen, Datter af Mester

Hans Allesen, Provst og Sognepræst i Slagelse. I dette Ægteskab, som varede 44 Aar, havde de 4 Sønner og 1 Datter, og Olivarius havde den Glæde at se de 3 Sønner, som levede, blive Præster i Stiftet.

Niels Holgersen Olivarius døde 1711 i hans Alders 75. og Embedes 55. Aar, naar man regner fra 1656, da han tiltraadte en Stilling som Hører i Lunds Skole.

Fra hans Pen har Giessing kun fundet et Sørgevers, men »denne halve Snes Sørgestrofer viser, at han var en ypperlig dansk Poet«.

Niels Holgersen Olivarius' Efterfølger i Embedet blev hans ældste Søn.

2) *Holger Nielsen Olivarius*. Han var født 1670, blev Student 1687 og tog Attestats 1690. Samme Aar rejste han til Udlandet som Hovmester for den unge Frederik Rostgaard. De besøgte Universiteter og lærde Anstalter i Tyskland, Holland, England, Frankrig og Italien. Imidlertid var hans Fader blevet svagelig og ønskede sin Søn til Medhjælper i Embedet. Af Herluf Trolle til Snedinge blev Holger Olivarius kaldet til Faderens Adjunctus (Medhjælper) og Successor (Efterfølger). Holger Olivarius blev da hjemkaldt, og 1705 blev han ordineret til Embedet af Biskop Bornemann. Han efterfulgte sin Fader 1711 baade i Præste- og Provsteembedet, og der manglede ikke meget i, at han, ligesom Faderen, kunde regnes blandt Jubel-Lærere, da han døde 1753 i hans Alders 83. Aar og Embedes 48. Aar. (For Jubel-Lærere regnedes de Præster som havde været i Embedet 50 Aar eller derover).

Holger Olivarius var to Gange gift. Først i 4 Aar med Elisabeth Marie Bagger, og dernæst i næsten 38 Aar med Kirsten Magdalene Schmidt, som overlevede ham. Med sine to Hustruer havde han 16 — sejsten — Børn.

Holger Olivarius var en fornøjelig Præstemand og dertil, ligesom Faderen, brav og retskaffen.

I 1743 foretog Historikeren *Jacob Langebek* en Rejse til Herregaarden Gerdrup ved Skelskør Nor for at besøge Gaardens Ejer, Oluf Bruun og dennes Hustru, der var en Datter af Frederik Rostgaard (og, kan det tilføjes, forskudt af Forældrene, fordi hun havde giftet sig uden deres Samtykke). Under Gerdrupopholdet aflagde Langebek Besøg i forskellige af Egnens Præstegaarde og derunder ogsaa i Ørslev. Om dette Besøg fortæller Langebek i sin Dagbog (Uddrag meddelt i Kirkehistoriske Samlinger, 4. Rk., 4. Bd.):

»Onsdag den 21. August var jeg i Ørslev og besøgte den gamle Præst Holger Olivarius. Han og hans Fader, Mester Niels, har været Præster dér i Kaldet i 80 Aar, og hans Søn, Christen Olivarius, som er Capellan hos Faderen, har expectantz paa Kaldet.

Ommeldte Provst Olivarius er en Mand paa næsten 80 Aar, men meget rørig og munter, og kan give megen Underretning om sit Fædrelands, navnlig Sjællands, gamle og nyere Beskaffenhed. Han har ogsaa haft mange smukke Ting af rare (sjældne) Dokumenter og Antikviteter, men har mest givet dem bort til sine gode Venner.«

Om et senere Besøg i Ørslev Præstegaard, 1746, fortæller Langebek yderligere i sin Dagbog: »Olivarius fortalte mig adskillige Anekdoter til den danske Historie, om Ulfeld, Frøken Leonora, Axel Arnfeld (til Basnæs), Valdemar Daa (Guldageren paa Borreby) etc.«

Holger Nielsen Olivarius døde den 14. Marts 1753.

En af Sønnerne i 2. Ægteskab:

3) *Johan Olivarius*, blev Faderens Afløser i Ørslev-Bjerge og døde 1774.

Saaledes, siger den gamle Biografi har Fader, Søn og Sonnesøns Søn været Præster i Ørslev-Bjerge i 111 Aar.

Imidlertid er der — som ovenfor nævnt — et Mellemlid i Præstedynastiet Olivarius, som ogsaa bør nævnes. Det er forresten den eneste Olivarius, der er omtalt i »Dansk biografisk Leksikon«. Han hed:

4) *Christen Olivarius* og var Søn af Holger Olivarius. Det var navnlig som Kirkehistoriker, han gjorde sig bemærket, men døde endnu inden han rigtig var kommet til Udfoldelse. Han var født 1710 og døde 1745. 1738 tog han teologisk Attestats og blev Aaret efter udnævnt til Kapellan i Førslev og Sneselev. 1742 forflyttedes han i samme Stilling til Ørslev-Bjerge, idet han fik Ret til at blive sin Faders Afløser. Hans tidlige Død før Faderen hindrede dog dette. Christen Olivarius var — hedder det — en evnerig Mand, der tidligt viste videnskabelige Interesser. Oprindeligt syslede han mest med gammeltestamentlige Studier, men gik snart over til Studiet af dansk Kirkehistorie. Bl. a. har han skrevet en fyldig Biografi af Paulus Helie, ogsaa kaldet »Poul Vendekaabe«, en af Reformationstidens mest markante Skikkelser. Christen Olivarius' Værk bærer umiskendelig Præg af Lærdom og Grundighed, selvom det ikke længer kan siges at være tidssvarende. Nutidens Forskere ser anderledes paa Poul Helgesen.

I Ørslev Kirke, Korbuen, findes der Monumenter (Gravstene) over Niels Holgersen Olivarius og Hustru, Barbara Allesen (rød, plettet Kalksten med Versalindskrift paa Latin og over Stenen er paa Korbuen fæstet to ovale Kobberplader med Ægteparrets Portrætter) samt over Holger Olivarius. Andre synlige Minder om Præstedynastiet Olivarius findes ikke mere i Ørslev.

— — —

Der er ingen Tvivl om, at Beboerne i Ørslev-Bjerge har været godt tjent med de fire Olivarius'er. Det har været dygtige og forstaaende Mænd i deres Virke.

Ejendommeligt nok skulde det føje sig saadan, at den Mand, der blev deres Efterfølger, *Jacob Thorman*, maatte fratræde Embedet paa Grund af »Forsømmelighed og Druk-kenskab«.

Esbern Snare

Af Kjeld Galster

1.

Der kan dårligt tænkes noget mere ynkeligt end de første vendertog, Valdemar den Store foretog.

Det første (foråret 1158) gik nu egentlig ikke længere end til Masnedø. Da flåden var samlet, tog styresmændene ordet og frarådede toget: fjenden var for mægtig og risikoen for stor; alle landets bedste mænd var ombord, og gik de til grunde, var det ude med landet. Denne tale istemtes af hele tingfolket, og kongen gav hjemlov!

Det andet tog begyndte ret stolt med 260 skibe. I spidsen for flåden sejlede Absalon for at udspejde Rügens kyst. Da råber hans skibsfolk pludselig: »Kongeskibet tager årerne ind og hejser sejl!« Og lidt efter ser han hele flåden vende og stævne mod nordøst, hjemad.

Næste morgen, i Møenboernes havn, taler han kongen hårdt til; han har forstået, at ængstelse og betænkelighed har fået overhånd i kongens sind. Absalon taler til ham, og hans ord er vrede: »Gode råd kaster du vrag på og retter dig hellere efter folk, der er lige glade, enten du høster ære eller skam på din bane! Er det ved den slags dåd, du vil værne landet? Er det ved slige kongetanker, du går til din kongegerning?«

Da kongens vrede har lagt sig, giver han ganske vist atter flåden ordre til at stævne mod Rügen. Men undervejs kniber

flere af skibene ud, og da man kommer til Vendland, er af de 260 skibe de 200 knebet ud og har brudt ledingen.

Atter ængstelse og tvivl ombord på de 60 skibe, der er tilbage. Adskillige finder det rådeligst at vende hjem, fordi våbenlykken er så usikker, og nu er man så få. Endelig bestemmer man sig. Men »bedriften« bliver et overfald på den lille ø Barth. I den årle morgen drager kongen op i skovene, kommer brat over de vendiske bønder, der ligger i deres søde søvn, og slår ned for fode.

Da danskerne sejlede hjem, havde venderne lagt sig på lur og overfaldt flåden. Uden skam lod nu største parten af skibene kongen i stikken. Med tilråb og tegn søgte man at holde dem tilbage. Forgæves; de var alle døve og blinde af skræk. Atter ledingsbrud! Kun 7 (af de 260) skibe var nu tilbage, og med dem nåede kongen og Absalon tilbage fra det lidet ærefulde togt. —

Hvor ganske anderledes var ikke ånden hos de danske krigere godt 20 år senere, da Absalon, efter bruddet med kejser Frederik Barbarossa, sejlede ned mod Pommerns kyst, hvor hertug Bugislav havde ledingsflåden ude mod danskerne.

Pinsesøndag, da mørket var ved at falde på, samlede Absalon styresmændene og æggede dem til kamp. Styresmændene blev ham ikke svar skyldige, de råbte alle, at de længtes efter strid og var visse på sejr. »Sligt ildfuldt svar,« tilføjer Saxo stolt, »røbede ej blot de sejrsvante kæmper, men også de ægte daner, hvem mandemodet er medfødt.«

Mandag morgen lå tågen tæt over vandene. Skibene roedes fremad ganske tyst. Da brødes pludselig stilheden; det var de danske ungersvende, der i deres stridslyst istemmede en sang, så det skingrede efter. Gennem tågen skimtede venderne de danske bannere, der var hejst, og Absalons mærke! Da greb rådløs skræk dem — den panikstemning,

der før havde ligget gemt i Danskernes bryst, lurede nu bag vendernes kofter — vilde af rædsel styrtede de sig overbord, så de næsten overfyldte skibe snart lå folketomme.

2.

I de 25 år fra borgerkrigens afslutning til Pommerns erobring er der altså sket en udvikling.

Dette skyldtes naturligvis først og fremmest Absalon. Men ved sin side havde han mænd, der alle fulgte ham trofast mod hans store mål, mænd, som han altid kunde stole på, mest inden for hans egen slægts kreds.

Mellem disse var hans broder, *Esbern Snare*, den mest fremtrædende.

Esbern var ikke som sin broder de store ideers mand; men han stod ved siden af ham i uforfærdethed og vovemod. Skulde Danmark blive et lykkeligt og frit land, måtte der ske en forandring med sindet; de hæmmende betænkeligheder måtte afløses af dristighed, trægheden af pågåenhed, tanken om egen sikkerhed af fællesfølelse. Ambolten måtte blive hammer!

I denne udvikling har ingen haft betydning som Esbern Snare. Han var altid i spidsen. Hvad ingen anden turde vove, påtog han sig. Han var netop manden til ved sit eksempel at overvinde den ængstelige forsagthed. Ved sin dåd viste han, at det, man troede umuligt, lod sig udføre. Man kaldte ham *Snare*, ligesom Peder Wessel fik navnet Tordenskjold.

3.

Da Esbern var omtrent 20 år gammel, skete der noget vigtigt på hans egen.

Nogen tid efter at Knud Lavard var bleven dræbt, havde

Asser Rig og de andre Skjalmsønner forsøgt at få ham gravsat fra Haraldsted til Roskilde, men da Niels og Magnus havde sat sig imod det, var hans lig blevet ført til Ringsted, og hans ry for hellighed blev modarbejdet af dem, der havde magten og vogtede graven.

Da udførte nogle unge mennesker en dristig handling.

Helgenlegenden om Knud hertug¹⁾ beretter:

»Femten år igennem lå blodvidnets legeme i jorden, og efter som underne tog til, voksede hans herlige ry vidt og bredt med hver dag, der gik. Og så, da alle hans forfølgere var faldne, og ligeledes Erik Emune var dræbt, han, der med løvens grumhed skånselsløst øvede drab for at hævne sin broder, fik Erik Spag herredømmet. På den tid var Valdemar, hertugmartyrens søn, nået til skels år og alder; og hans medfødte adel, hans herlige dyder og frygtløse færd gjorde ham nu snart bemærket.

Ved hans side stod hans frænde Sven, en søn af hans farbror; såvel store dyder som herlige naturgaver adlede hans ungdom. Både hensyn til deres frændskab og personligt venskabs bånd gjorde disse to ædlinge endrægtige i alt.

Så lagde de da råd op i forening og besluttede at flytte Knuds jordiske levninger over fra graven til et helgenskrin, idet de begge efter deres hjertens mening søgte at hædre, Valdemar sin faders og Sven sin farbroders minde.«

Men da ærkebiskop Eskil fik efterretning herom, søgte han — det var jo kun paven, der kunde gøre hellig — at få de unge mennesker fra det, og han forbød i kraft af sin myndighed, at det måtte ske.

Men de dristige unge mænd trodsede ham og nedlagde deres slægtnings ben i et skrin.

Esbern nævnes ikke udtrykkeligt, men der kan ikke være

¹⁾ Danske helgeners levned (1893) S. 145.

nogen tvivl om, at den 19årige Esbern har været med den 15årige Valdemar, både i råd og i dåd, han var jo »Skjalm Hvides sønnesøn, der stod Valdemars hjerte nær, fordi de var legebrødre og fostersøskende«.

4.

Allerede under borgerkrigen fortæller Saxo om Esberns hensynsløse vovemod.

Under Sven Grates indfald i Jylland, da Valdemar er draget mod ham, mens Knud er på Sjælland, udbreder det rygte sig mellem Knuds mænd, at Valdemar har sluttet fred med fjenden, et rygte, der var farligt nok, da Knuds mænd måtte have mistillid til Valdemar, deres tidligere modstander. Et vældigt uvejr var trukket op og havde raset i flere dage, så hæren ikke kunde sætte over. Men Esbern melder sig. Han gav sig rask ud på den farlige færd og slap vel over søen; uagtet det var, som om himmel og hav stod i eet, stred han sig dog frem, roede »mød fast utrolige kræfter« om kap med vind og vove, vandt sejr over det rasende uvejr og bragte sikker tidender tilbage fra Valdemar til Knud. —

Da Valdemar flygter fra blodgildet i Roskilde, er det Esbern, der dækker ham. Medens kongen drager afsted så skjult som muligt, lader Esbern sig se i åben mark med en hel skare af Valdemars mænd, for at det skulle se ud, som om han var kongen; så kunne han tage forfølgelse og kamp på sig.

Det er også Esbern, der derefter ordner den dristige overfart til Jylland og er skibets fører under det voldsomme uvejr og førte den dyre last, Valdemar og hans bedste mænd, lykkeligt over. —

På et af de første vendertog var en af de flygtende vender vadet og svømmet ud til en skjult sten, hvor han havde fået

fodfæste. Ham havde ingen af hærmændene mod til at vade og svømme ud til. Absalon udbrød da: »Den karl er da ikke så lang, at ingen af jer hærmænd kan måle sig med ham! Hvor han kan bunde, kan vi vel også.« Ingen meldte sig. Jo een: Esbern Snare. Han vadede i sin tunge rustning ud i vandet, der var rødt af fjendeblood, og stak sit spyd gennem venderen. Men da han ville i land, slog bølgerne hen over hans hoved, og han gik til bunds. To gange forsøgte man at redde ham — med det resultat, at de to andre også var ved at drukne. Først tredie gang lykkedes det. Men man troede, det var et lig, man havde bjerget i land. Først da hans venner havde tumlet med ham en lang tid, og han havde spyet søvandet ud, slog han øjnene op; men tale kunne han ikke, og han var helt stiv i kroppen af kulde. Efterhånden tøde varmen fra tørre klæder ham op; men hele dagen var han bleg og blodløs, og dødens mærke blev længe på hans ansigt. —

Men Esberns mod var ikke kun dumdrigtigt pågående; det var parret med snildhed. Det viste han, dengang han — på hjemtur fra Norge med kun eet skib — blev overfaldet ved Sejro af 40 vendersnekker. Roligt træffer han sine forberedelser: »Skulle jeg falde, da er Tove hovedsmand; falder også han, da skal Esger tage styret; og ligger også han slagen, da er striden vel så godt som endt.« Sin brynje giver han til styrmanden, der må bruge begge hænder ved roret; selv har han nok i skjoldet.

Noget efter løjer vinden af; Esbern forbyder sine mænd at hjælpe på farten med årerne, da det ville se ud som frygt. Venderne trænger på. Da spørger Esbern, om der findes flint ombord, og da den var fundet frem, byder han en mand at gå til tops i masten og slå ild. Venderne troede — og det var det, Esbern havde villet — at det var tegn til danske skibe i nærheden om at komme til undsætning; de holdt op

med forfølgelsen, og Esbern sejlede uantastet ind ad fjorden til Hærvig.

Jo, »Esbern var øvet i alskens list og vant til at rede sig ud af faren.«

5.

Ikke blot i handling, også i råd er Esbern fremtrædende. Altid, når noget vigtigt skal ske — således før Kong Knuds svar bliver afgivet til den tyske kejsers sendemand, der krævede Danmark til len, — tager Absalon ham med på råd.

Er hans handlinger raske og dristige, er hans ord det ikke mindre. Da Valdemar letsindigt havde begivet sig på rejse ned til Frederik Barbarossa (1162), siger Esbern til Absalon, der mener, at alle forsøg på at råde kongen er forgæves: »Om jeg også vidste, at jeg på stedet fik den værste ufærd til tak for mine gode råd, så kunde jeg dog aldrig tie stille med, hvad der efter mit skøn båder kongen bedst.« Og noget efter siger han lige op i kongens åbne ansigt: »Kan man tænke sig en tåbeligere færd end unødt at slænge sig selv i støvet, kære ussel trældom frem for at være fri og frels og hellere tigge riget af andre end råde selv?« Kongen, der altid var ordknap, når vreden var ved at løbe af med ham, siger kun de hånlige ord: »Rejs du blot hjem! mod i følge er bedre end mandskab!« Men den dag, da han ved det tyske hof blev nødt til at lægge sin hånd i kejserens og blive hans mand, måtte han sande Esberns ord.

Lige besindig og velovervejet i sine ord har han nu ikke altid været. Om hans sendefærd til Norge fortæller Saxo: »Erling gav Esbern mange grove ord på tinge, og Esbern blev ham ikke djærve svar skyldig.« Man kan vist roligt gå ud fra, at »de grove ord« og »de djærve svar« har lignet hinanden såre meget både i indhold og tone. — Det lykkes ham i det hele taget ikke at gøre sig vel lidt hos nord-

mændene. Da han efter sendefærden gik ombord på sit skib, »overvældede de ham til afsked med gaver af buer og pile«.

6.

At Absalon har været en hovedkilde for Saxo, meddeler denne selv i fortalen. Men det er en selvfølge, at Saxo har sine beretninger fra mange andre. Hvor meget har han ikke fået fortalt af sin fader og bedstefader, da han var dreng og ung mand; de havde jo begge tjent Kong Valdemar som krigere og været med mange gange! Den slægt, han har hentet mest fra, har været Absalons, Skjalm Hvideslægten, der jo gennem tre generationer havde spillet så stor en rolle og trofast havde stået ved Erik Ejegods, Knud Lavards og Valdemars side. Og mellem dem har sikkert Absalons broder, Esbern Snare, ikke været den mindst interesserede. Når der er tale om begivenheder, hvor han, og ikke Absalon, var tilstede, hører vi sikkert *hans* røst bag Saxos ord (den livlige beretning om sejladsen til Jylland efter blodgildet og om Esberns kamp med venderen på stenen ude i vandet har han således sikkert selv givet Saxo).

Lad os tage et par andre beretninger, og lad os stadig tænke os et *jeg* i stedet for *Esbern* (eller han). Måske vi ad den vej kan nå frem til et træk hos mennesket.

Kort før slaget på Grate hede sendte Valdemar Esbern ud for at spejde. For nu ikke at regnes til de spejdere, der nok har øjnene med sig, men ikke modet, sprængte han med fældet lanse mod nogle af fortroppen og kastede dem med ridderlig færdighed af hesten. Nu troede Svens folk, at fjenden var i nærheden, steg op på deres heste og gjorde sig rede til kamp; men da de fik udsigt over det flade land, så de ingen andre — end Esbern. De red efter ham, men hans hest var så rask, at han en gang imellem kunde stige af og

unde sig hvile. Omsider kom han til en bro, og da fjenderne red imod ham med fældede lanser, standsede han dem her ved pludselig at vende sig om og fælde sin lanse, og først efter at have gennemhånet dem, red han bort.

En anden gang har Esbern fortalt om sin kamp mod estiske sørøvere ved Øland.

Esbern havde, for at redde kongens søn, Kristoffer, fået sit skib for nær til land, og esterne hagede sig fast i det og trak det på grund. Esbern springer over i forrummet og holder her en tid lang, ene mand, alle fjenderne fra livet. Omsider er han så medtaget af stenkast og pileskud, at han ikke kan stå på sine ben, og med møje kryber han hen i bagstavnen, hvor han sætter sig ned. Her sidder han nu uden mandskab — de var alle på een nær sprunget i vandet af skræk. Hedningerne entrer. Men nu mindes Esbern sin gamle manddom, samler sine kræfter og driver både to og tre gange fjenden på flugt. Nu er han så mat, at han trækker sig tilbage for at samle kræfter, overvældet ej af fjenderne, men af sin egen træthed. I det samme får han en vældig sten i hovedet, så han halvdød synker ned på dækket. Atter springer sørøverne ombord og trænger frem for at myrde ham. Da tager hans eneste følgesvend og rejser den besværede Esbern op. Og alene synet af ham, som han står der, er nok til at drive fjendskaren på flugt; de kender ham nok! Da han vågner, får han atter sin gamle kraft tilbage og driver igen fjenden på flugt. Men nu kan han ikke mere og dåner for anden gang, og hvis ikke Kristoffers mænd havde reddet ham over til sig, havde han måttet lade sit liv.

Der ligger sikkert også bedrifter bag disse beretninger; men de er unægtelig så overdrevne, at vi bliver mistroiske overfor, om det mon virkelig altsammen er sket. Ganske vist er Saxo selv slem til at overdrive, så noget skyldes vel ham. Men beretningerne er så drastiske, at vi ikke kan fri-

kende Esbern Snare for her at have overdrevet sine egne bedrifter ganske godt.

Han var ikke blot den raske helt, men også den muntre sømand, der gerne fortalte, helst måske om egne bedrifter, der nok i hans mund kunde antage noget voldsomme dimensioner.

7.

At Saxos tid også var korstogenes tid, er der ikke meget i hans værk, der tyder på. Den religiøse grebethed, der også var et særkende for mændene af hvideslægten, får ikke udtryk hos ham.

Nu er det så heldigt, at vi har et latinsk skrift af den norske kannik »broder X«, der giver et indtryk af, at Esbern var andet og mere end den raske kriger og muntre fortæller.

I skriftet »Danernes færd til det hellige land«¹⁾ fortælles der om, hvorledes i julen 1187 Pavens ulykkesbudskab om Jerusalems indtagelse af sultan Saladin kom til Danmark, til danehoffet i Odense.

Alle overvældedes de af den store sorg, og alle sad de forstummede.

Da rejser en mand sig — Esbern Snare — og tager ordet:

»For den apostoliske skrivelse med hans højhed Pavens budskab bøjer vi os i ærbødighed . . ., men det bud, den med sørgelig klagemål bringer om Jesu Kristi forhånelse, får alle deres hjerter, som elsker Kristus, til at stivne i forfærdelse . . .

Er der vel noget rige, er der noget land, som ikke taler højt om de gamle daners ærefulde sejre? Spørger du Grækenland, så vil det råbe, at det er vore landsmænds mod, der værner om det,²⁾ spørg, om du vil, Lombardiet og straks

¹⁾ Kroniker fra Valdemarstiden, oversat af Jørgen Olrik (1900) S. 117 ff.

²⁾ Væringerne i Miklagaard.

vil det ved selve sit navns ejedommelighed ikke kunne dølge, at det er undertvunget af vore landsmænd; (thi dets folk var, som alle ved, Longobarder, det er: langskæggede, fordi gammel sæd og skik hos os, dengang vi overvandt dem som løver, bød at gaa med langt skæg. Denne vor fædrene skik optog de, og besad herefter navnet med arveret; og således ses, at også romernes tapperhed har måttet skælve af rædsel for vort folk). Lad os over Normandiet, som vi har hærget, vende os til England og Norge, og lad os så i kresløbet atter gå mod øst og nævne finner og sember og ikke glemme noget af Vendland, ligefra den grænse, der kaldes Hel,¹⁾ til den udstrakte ødemark, der ligger mellem Vendland, Holsten og Danmark. Således har de med vild dristighed flakket rundt næsten over hele jordens kres og lagt alt under deres herredømme. Og alle disse frygtelige farer, ja mangfoldig truende død, har de udstået ikke af hensyn til den guddommelige religion, nej, for at øge deres ry, og således har de vundet sig et evigt navns hæder. Lad os da ikke være menneskehedens udskud eller lade en sådan plet sætte sig på den ære, vi har opnået; nej, lad os opgive borgertvist og styrte os ud i større og nyttigere kampe. Måske venter der os da en berømmelig sejr over voldsherskeren. Thi Guds domme er som en stor afgrund; og selv om det er skjult for menneskene i deres blindhed, så er det dog ikke dunkelt for det guddommelige forsyns erkendelse, hvilken udgang denne guds tålmodighed til sidst vil få.

Lad os da være med i de helliges lod og fælles med dem om møjen; og lad dem, der ikke har noget kraftigt legeme, hjælpe de stridende med gods og fæ, for at også de kan få del i lønnen, når de ikke giver de andre noget efter i hellig iver.« Således talte den kampglade, *fromme* Esbern. Han var dengang 60 år.

¹⁾ i Vestprojsen.

Vi lærer her ikke blot Esbern at kende som manden, der deler Absalons (og Saxos) syn på betydningen af forfædrenes bedrifter som opægning til ny bedrift, men også som manden med korsfarersindet. Havde han været nogle år yngre, og havde ikke nærliggende pligter holdt ham fast, var han sikkert rejst til det hellige land og havde kæmpet sammen med Richard Løvehjerte.

Nu blev det på en anden måde, at krigeren med det brede slagsværd kom til at vise sit fromme sind.

8.

Naturligvis var det svært at opgive sit gods til fordel for kirken. Vi ser da også for eksempel, at stormanden Peder Thorstensen til Borg (Pedersborg), Sorø klostres nærmeste nabo, hårdnakket modsatte sig, at hans hustru Cecilie, Skjalm Hvides datter, skænkede klosteret mere end 2 bol jord.

Esbern havde en anden indstilling. Han havde — sammen med sin søster — ret til den halve hovedlod efter Absalon; thi ingen måtte bortgive mere end halvdelen af sit eje. Men Esbern lod sig nøje med fædrenegårdens Fjenneslevlille og gav sit minde til, at broderen bortskænkede hele sin øvrige arvejord til Sorø kloster. Munkene var klare over, hvor højtsindet det var af Esbern, at han fandt sig deri og bekræftede broderens gave både før og efter hans død; han kunne, som de selv siger, med retten på sin side have handlet anderledes, hvis han havde villet.

Endnu sværere har det været at give afkald på sit eget gods. Men ved sin første hustru, Ulmfreds, død skænkede han byerne Bjergby og Bromme, nord for Sorø, og ved sin anden hustru Ingeborgs død Øvre (Hvidovre og Rødovre i Sokkelunds herred) til klosteret for sjælemesser. Og ved sin død (1204) testamenterede han Sorø sin halve boeslod (til

forbitrelse for sine børn, der ikke ville udlevere godset efter hans død).

Det er ikke underligt, at han og hans broder i klosterets gavebog roses som »mægtige mænd og navnkundige over hele landet og frem for hele det slægtled af danske«.

Sit fromme sind viste han også ved at bygge den femtårnede kirke i Kalundborg, tæt ved sin borg.

9.

Få brødre har fulgtes så trofast ad i livet som Esbern og Absalon, skønt den ene bar sværdet, den anden krumstaven. Som de var fælles om barndommens lege, havde de i ungdom og manddom samme kampe at bestå, samme mål at nå. Absalon var den idérige fører, Esbern den snilde og snare, djærve og iltre hjælper.

I sit testamente lod Absalon indsætte en bestemmelse: »Hr. Esbern gav han den sølvskål, som Hildebrand havde lavet, og den lille skål, som deres fader plejede at drikke af.«

Da Absalon døde (1201), blev han jordfæstet i højkoret i Sorø kirke umiddelbart foran alteret. Da Esbern tre år senere fulgte ham, begravedes han ved hans side, foran altertrinet.

Angaaende hollænderne paa Sprogø

Af Ernst Haderup

Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt bragte i sin 18. aargang, 1930, p. 37 flg. en posthum artikel af H. C. Holst: Hollænderne paa Sprogø. Blandt de heri omtalte hollændere er Hieronymus Heinrichsen Eckleff som synes at have haft Sprogø i fæste fra ca. 1635 til engang mellem 1653 og 1674. I artiklen omtales 3 af Hieronymi børn: Christoffer, Hilleborg, og Dorthea, ligesom det sandsynliggøres at Hieronymi (formodede: direkte) eftermand Oluf Knudsen (Eckleff)'s hustru Marie var en datter af Hieronymus. Af Oluf og Marie's børn nævner artiklen: Hieronymus dt. 1675, Maren dt. 1677, Christoffer dt. 1681, Anna dt. 1687, og Hilleborg dt. 1691. Sluttelig meddeler artiklen, at Oluf Knudsen og hans familie forlod Sprogø kort efter 1691 og flyttede til Bøtø paa Falster (hvor der i forvejen boede en del hollændere).

Nogle undersøgelser jeg har foretaget vedrørende en slægt som er opkaldt efter den lille ø Egholm lige nord for Agersø i Store Bælt, har bragt mig sporet af 2 oplysninger som det maaske kan have interesse at føje til ovennævnte artikel.

Hieronymus Heinrichsen Eckleff havde endnu en datter, muligvis hans ældste barn, nemlig Gedske som var f. ca. 1644 og som blev bgr. 14. 3. 1736 paa Agersø¹⁾. Hun var gift med fæsteren af den eneste gaard paa Egholm, Hans Olsen

¹⁾ Agersø kbg.: »Begravet 1736 14. marts Giedske Hieronymidaatter Echlov i Kirchen, 91 aar 8 mdr. 10 dg.«

Egholm, f. o. 1643, bgr. 13. 2. 1722 paa Agersø¹⁾). De havde mindst 6 børn:

1. Mette Hansdatter Egholm, f. o. 1672, bgr. 31. 5. 1700 Agersø, gift Niels Hansen Præst som boede paa Agersø, med ham 3 børn.
2. Niels Hansen Egholm, f. o. 1677, bgr. 19. 9. 1728 Agersø; han overtog fæstet af Egholm efter faderens død; gift 3 gange²⁾), ialt 15 børn.
3. Johanne Hansdatter Egholm, f. o. 1680, bgr. 13. 4. 1738 Agersø, gift 25. 10. 1706 Agersø med Hans Mortensen, dt. 15. 11. 1684 Agersø, bgr. 8. 2. 1749 Agersø; 5 børn.
4. Karen Hansdatter Egholm, dt. 11. 5. 1684 Agersø, levede 1748 paa Agersø, gift 14. 4. 1721 Agersø med Hans Hansen (i kbg. »Liden Hans«) som 1748 levede paa Agersø; 9 børn.
5. Oluf Hansen Egholm, dt. 24. 1. 1687 Agersø, + 7. 12. 1748 Korsør, skipper og møller i Korsør, gift 2 gange, 1 søn som døde ung.
6. Dorothe Hansdatter Egholm, dt. 6. 9. 1692 Agersø, bgr. 4. 4. 1752 Agersø, gift 12. 6. 1714 Agersø med Hans Nielsen Fynboe, dt. 18. 12. 1685 Agersø, bgr. 4. 4. 1752 Agersø (samtidig med konen), gaardfæster paa Agersø; 10 børn.

¹⁾ Agersø kbg.: »13. feb. 1722 blev begravet Hans Olsen Egholm, 79, i Kircken strax ved Choret.«

²⁾ Niels Hansen Egholm's enke Cecilie Jensdatter fik ikke lov at overtage fæstet af Egholm efter mandens død, idet gaarden blev fæstet til fogedens svigersøn. Hun forte i den anledning — forgæves — en meget langvarig sag mod godsejeren. Sagen er opbevaret i Landsarkivet for Sjælland m. v. i Sorø amts arkiv, 1 pk. Antvorskov, Korsør amter, dokumenter skifte- og overformyndervæsenet vedkommende, 1722—1739. Jfr. Axel Garboe: Agersø, Kbh. 1938, p. 40. I sagen findes bl. a. de originale skiftebreve efter Hans Olsen Egholm og Niels Olsen Egholm. I et brev af 19. 7. 1729 i pakken omtaler Cecilie »min Sal: Mand's Eldgamle Moeder Giedsche Hieronymus Datter«. Gedske har medunderskrevet skiftet efter sin mand. Skifteprotokollen for Agersø og Omø (Agersøgaard gods) begynder først 1772.

Den anden oplysning vedrører Oluf Knudsen's efterslægt. Desværre har jeg ikke haft lejlighed til at undersøge hvilke spor Oluf Knudsen »Sproumand«s ophold i Bøtø maatte have sat sig i for eksempel Væggerløse kbg. som begynder ca. 1687. Men efter nedenstaaende at dømme har i hvert fald hans børn ikke saa forfærdelig længe været borte fra Store Bælt. Korsør skifteprotokol 1728—1749, fol. 527 indeholder:

Skifte efter Christen Olsen Sprogøe — Anno 1745 20 dec. — forrige Borger og Skipper her udj Corsøer, Hans efterladte Enke Maren Willads Datter — hendes Mand som den 9de Maj sidstl. ved Døden var — imellem Enken — og den Afdødes efterlevende Arfvinger, som var: 1 Broderens afgangne Hieronimus Olsens Børn, nemlig Jacob Hieronimusen omtrent 30 aar gl., Ole Hieronimusen Skræder Svend 27 aar gl., Jens Hieronimusen 23 aar gl., Mette Hieronimus Datter Frue paa Bonderop 22 aar gl., Maria Hieronimus Datter 19 aar gl.; 2 Søsteren Maren Olsdatter, Jens Mathiesen i Odense, Hans Hustrue, 3 Anna Olsdatter, Gunder Olsen paa Sprogøe, Hans Hustrue, 4 Hilleborg Ols Datter, Wilhelm Constabels Sal. Hustrues Børn Navnlige: Ole Wilhelmsen 24 Aar gammel, Wilhelm Wilhelmsen 15 Aar gl., Antonius Wilhelmsen 13 Aar gl. — Enkens Lauværgje Jens Mortensen Muurmester —¹⁾

Det er næppe muligt at tvivle paa, at den afdøde Skipper Christen Olsen Sprogøe af Korsør var identisk med den af H. C. Holst omtalte Christoffer Olsen Sproumand eller Eckleff; det ses ogsaa at Christen's søskende i skiftet nævnes med samme navne og i samme rækkefølge, som H. C. Holst

¹⁾ Den i skiftet nævnte Muurmester Jens Mortensen blev gift 2. gang i Korsør 2. 11. 1732 med Margrethe, ovennævnte Niels Hansen Egholm's ældste barn.

nævnte Christoffer's søskende. En nøjere undersøgelse af kirkebøger og skifteprotokoller for Korsør m. v. vil formentlig kunne give afgørende bevis for identiteten. Det er værdt at lægge mærke til, at Oluf Knudsen's svigersøn Gunder Olsen boede paa Sprogø da skiftet foretoges; muligvis har ogsaa han haft øen i fæste og dermed haft pligt til at give husly og mad til de rejsende som blev tvungne til at gøre ophold der.

Årsmødet

Årsmødet blev holdt i Sorø søndag den 22. august. Rektor Bohn havde velvilligt stillet akademiets festsal til rådighed.

Formanden, amtmand V. Topsøe, bød velkommen og holdt derefter et yderst levende og interessant foredrag om amtmand P. C. Stemann, der — ligesom hans fader — var med til at præge enevældens slutningstid. Redaktionen har fået lov til i denne bog at bringe foredraget efter amtmandens manuskript.

Efter amtmandens foredrag begav man sig over i kirken, hvor lektor, dr. phil. Poul Helms, talte om de udgravninger og undersøgelser, som Nationalmuseet havde foretaget der ved åbningen af Absalons grav. Også dette interessante foredrag bringer vi efter talerens manuskript.

Sluttelig samlede man til kaffebord og generalforsamling i hotel »Klubben«, hvor formanden aflagde beretning. Kontorchef Frederiksen, Slagelse, oplæste i kassererens fraværelse regnskabet, som balancerede med 4.026 Kr. — Til bestyrelsen genvalgte kontorchef, cand. mag. Gunnar Knudsen, bankdirektør Valdorf-Hansen, fhv. gårdejer Johs. T. Christensen samt skoleinspektør Heltoft. — Ligeledes genvalgte revisorerne kontorchef Frederiksen og lærer Kæstel.

Amtmanden sluttede med tak for godt fremmøde, og der var enighed om, at mødet havde været udbytterig og vellykket.

H.

Meddelelse til medlemmerne.

Ved henvendelse til landsarkivar Johan Hvidtfeldt, Viborg, kan medlemmerne få følgende bøger til favørpris:

- H. Hjelholt*: Skriftprøver fra tiden efter reformationen til midten af det 19. århundrede 6,80 Kr.
- E. Kroman*: Skriftens historie fra reformationstiden til nutiden 3,60 Kr.
- Nygård*: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier 0,50 Kr.
- Chr. Axel Hansen*: Bibliografisk vejledning for historiske lokalsamlinger 0,50 Kr.
- Holger Hansen*: Om opbevaring og ordning af købstadsarkiver 0,50 Kr.
- Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning .. 0,50 Kr.

